SADRİ ERTEM • ÇIKRIKLAR DURUNCA

SADRİ ERTEM

ÇIKRIKLAR DURUNCA

Roman

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Sadri Ertem

Çıkrıklar Durunca

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www. evrenselbasim. com - info@evrenselbasim. com

Evrensel Basım Yayın **677**
Çıkrıklar Durunca: Sadri Ertem

Editör: **Adnan Özyalçıner**
Kapak Tasarım: **Başak Sopacı**
Kapak Resmi: Vincent van Gogh

ISBN 978-605-331-392-2
© Evrensel Basım Yayın 2016 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım **Ekim 2016** • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

Çıkrıklar Durunca

SUNU

Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* romanı 1930 yılında Resimli Ay Matbaası'nda basılmış. El dizgisiyle basılan kitapta çeşitli dizgi yanlışlarıyla sayfa düzenlemelerinde eksiklikler yer alıyor.

Kitap baskıya hazırlanırken bu yanlışlıklar ve eksiklikler, aslına çok fazla dokunmamak koşuluyla elden geldiğince giderilmeye çalışıldı.

Sadri Ertem'in dili ve anlatımı genelde yalın olmasına karşılık, 1930'lu yılların dilinde doğal olarak yer alan Osmanlıca sözcükleri, tamlamaları da ister istemez barındırıyor. Biz, Ertem'in diline ve anlatımına, dolayısıyla romanın aslına dokunmamak için Osmanlıca sözcüklerle tamlamaların anlamını sayfa altlarında dipnotlar olarak vermeyi yeğledik.

Ayrıca sözcüklerin yazılışlarını, noktalamaları, günümüz yazım kurallarına uygun duruma getirerek rahat okunmasını sağlamaya çalıştık.

Evrensel Basım Yayın

SADRİ ERTEM'İN GERÇEKÇİLİĞİ VE ÇIKRIKLAR DURUNCA

Adnan ÖZYALÇINER

"Söğütlerin altına geldikleri zaman, bir tarafta halılara bağdaş kurmuş insanların sesini duydular öte tarafta dere kenarında serinlik ve ferahlık veren yeşil otların kokuları arasında buram buram, burun deliklerini kıran kebap dumanı sarhoş etti. İkisi de derin derin nefes aldılar, uzun uzun:

– Hehhh... diye derinden derine iç çektiler.

Gerçi karnı tok olan okuyucular bunu kaba bir fantezi farz edebilirler. Fakat burada ne yazar için fantezi ne de okuyucu için çıtkırıldım edebiyat arzusu vardır. Burada tek, basit olan açlık vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, benzetmeler, çift anlamlı sözler, arkasında dumanı üstünde kokusu bütün bir alemi rahatsız eden gerçek vardır.

Sözlerden önce süslü bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Yazarı bir taklacı, bir cambaz ya da kelimeler serdarı görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler."

(Çıkrıklar Durunca)

Sadri Ertem Kimdir?

Sadri Ertem, toplumcu gerçekçi yazarlarımızın ilklerinden sayılır. Gerçi daha önce Nabizade Nazım, '*Karabibik*' adlı öyküsüyle köy gerçekliğini, köyün ve köylünün yaşamını toplumsal açıdan ele almıştır.

Refik Halit Karay da '*Memleket Hikâyeleri*' adlı kitabında yer alan öyküleriyle Anadolu gerçeğini, Anadolu insanının içinde bulunduğu toplumsal çelişkileri dile getirmiştir. Sadri Ertem'in öykü ve romanlarında edebiyatımızdaki gerçekçilik geçmişimizin bir etkisi ve payı vardır. Ama o, öykü ve romanlarında olayları yorumlarken siyasal ve politik açıdan da bir değerlendirme yapar. Toplumsal olgulara, gerçeklere bilimsel olarak yaklaşır. Bu yüzden toplumcu gerçekçi edebiyat alanında ürün vermiş ilk yazarlardandır. Kendinden sonra gelen toplumcu gerçekçi yazarlardan Sabahattin Ali, Kenan Hulusi, Bekir Sıtkı Kunt, Reşat Enis Aygen'e öncülük etmiştir.

Sadri Ertem, 1898 yılında İstanbul'da doğdu. 12 Kasım 1943'te Ankara'da öldü. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara gazetelerinde çalışan Ertem, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte İstanbul'da Son Telgraf gazetesinde başyazarlık, Vakit gazetesinde de fıkra yazarlığı yaptı. Felsefe Tarihi ve Sosyoloji öğretmenliği de yapmış olan yazar, 1939'da Kütahya Milletvekili seçildi.

İşe gazetecilikle başlayan Ertem'in ilk öyküleri 1917 yılında 'Genç Yolcular' dergisinde yayınlandı. Bu dergide yayınlanan "Uhrevi Belde" (Ahiret Kenti) adlı öyküsünde izleyeceği gerçekçi bakış açısının ilk işaretleri vardır. Öyküde, İstanbul'un kutsal yerlerinden olan Eyüp Sultan anlatılır. O, bu semtin mistik havasından çok dinsel bir dekor içinde yaşayan Eyüplü kimi kişilerin hangi şeytani olaylarla içli dışlı yaşadıklarına değinir. Sahte, iki yüzlü kimliklerini ortaya koyar. Görünüşteki kutsallığın iç yüzünü gözler önüne serer.

Sadri Ertem'in Gerçekçiliği

Sadri Ertem'in gerçekçiliğini tarih, iktisat, politika ve felsefe üstüne kafa yormuş olmasında aramak gerekir. Bu konuda biri iki cilt olmak üzere 7 kitabı vardır. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirmiş olması, felsefe ve sosyoloji konusunda uğraş vermesi sonucunu doğurmuştur. Bu çalışmalardan elde ettiği doğruları da sanatına yansıtmıştır.

Bunun için öykü ve romanlarında o güne kadar pek değinilmemiş konu ve temalara rastlanır. Köy–köylü sorunları ve yaşamını, işçi–işveren sorunları ve yaşamını köy, kasaba, fabrika ortamı içinde

anlatarak yoksul halkın çektiklerini, toplumsal, siyasal, ekonomik gerçeklere bağlı olarak dile getirmiştir. Bu konudaki çelişkileri kimi zaman acı, kimi zaman da gülünç ama bir o kadar da düşündürücü yönleriyle ortaya koymayı bilmiştir.

Sadri Ertem, sanatın toplumsal bir ürün olduğu görüşündeydi. Toplumdaki değişikliklerin sanata da yansıması gerektiğine inanıyordu. "Sanat ve Sosyal Mesele" adlı yazısında bu görüşünü şöyle açıklıyor:

"... Sanat balık gibidir, toplumsal suyun içinde yaşar, toplumsal olmayan ne bir düşünce, ne bir dize vardır. (...) Biz yeni insanı tanımıyoruz. Onu eldeki eski ölçülerin, eski vasıtaların kendisine verdiği alışkanlıklarla tanımaya çalışıyoruz. Elini kendi istenciyle (iradesiyle) kullanan insanı, makineye bağımlı olarak işleyen insandan ayırt edemiyoruz. Bu iki adam arasındaki fark, iki dünya arasındaki farktır. İki insan psikolojisi birbirine kapalı iki alemdir. Yeni adamın değerler dünyası, yeni adamın dünya görüşü artık bir 'kollektiviteye' malolmuştur. (...) Dün bireysel psikolojiyi bir çözümleme konusu yapan ve bunda başarılı olan edebiyat, bugün toplumsal çözümlemeyi de bir roman içinde başarabilir."

Çıkrıklar Durunca

Sadri Ertem, bu düşüncesini '*Çıkrıklar Durunca*' romanında yansıtmıştır. Öteki üç romanı '*Düşkünler*', '*Bir Varmış Bir Yokmuş*', '*Yol Arkadaşları*'nda da bu düşünceye bağlı kalmıştır.

Çıkrıklar Durunca, en önemli romanlarından biri. XIX. yüzyıl sonlarında Avrupa endüstrisi ürünü dokumaların yerli dokuma endüstrisini yok ediş süreci içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun esnaf, tüccar ve yöneticilerinin işbirliğiyle emperyalizme boyun eğdirilişi anlatılmaktadır. İmparatorluktaki çözülme ve çürümenin devamı olan bu olay, roman olarak ilk kez 1930'da Vakit gazetesinde tefrika edildi. Aynı yıl da kitap olarak basıldı. Büyük bir ilgi gördü. Nedenini, edebiyatımızda ilk kez ekonomik, toplumsal sorunlardan kaynaklanan bir roman oluşunda aramak gerekir.

Çıkrıklar Durunca Neyi Anlatır?

Olay, Bolu yöresinde dokumacılıkla geçinen bir Alevi köyü olan Adaköy ile çevresinde geçer. Başlangıçta kendi halinde bir köyken, köyün ermişi sayılan Dudu ve onun yandaşı, bir bakıma sözcüsü Esma'nın girişimiyle 'Hz. Ali göründü, köyümüze bolluk getirecek' diyerek adına bir türbe yapılır, yanında da dergâh kurulur. Köy, kutsal bir mekân olmuştur artık.

"Ali'nin türbesinde nezirler[1], hediyeler toplanmaya, aşevinde günden güne kazanlar kaynamaya, bacasından her gün daha fazla dumanlar tütmeye başladı."

Böylece köye yepyeni bir hayat gelir. Köylüler her gün gelen koyun, keçi, dana, tavuk nezirleriyle karınlarını doyururlar. Çocuklar beslenerek gürbüzleşirler.

Gurbetlerde dolaşıp köyüne dönen Hasan, sözlüsü Hatice'yi bulur. Hatice yörenin ağası Sıddıkzade'nin saldırısına uğramıştır. Hasan'la çeşme başında sevişirlerken köylüye yakalanırlar, kaçarlar. Yollarda günlerce açlık çektikten sonra köye dönerler. Bir gün Hatice, dere kenarında baygın bir halde bulunur. Sıddıkzade ölesiye tekmelemiştir kızı. Çok geçmeden can verir Hatice. Hasan, Hatice'nin derdinden dağlara düşer, dergâhın keçilerini gütmeye başlar. Sıddıkzade'nin Hatice'ye yaptığını unutmayacaktır.

Sıddıkzade kurnaz, zorba, çapkın bir adamdır. Vilayet ve Belediye kurullarında üyedir. Tam bir eşraftır. Ticaretle uğraşır. Köylüye öteberi verip onları borçlandırır.

"Sıddıkzade bu bankasız, kredisiz yerde Allah tarafından gönderilmiş bir kahramandı. Parasız kaldıkları zaman köylülere yardım eder, işlerini görürdü."

Karşılığında Avrupa kumaşı satarak köylüden topladığı yerli yünleri yabancılara devreder.

Tiftik sürüleri köylünün biricik umududur. Topraktan pek bir şey kazanılmamaktadır. Tiftik keçilerinin tüyleri ne kadar uzun olursa o kadar çok para kazanılacaktır.

---

1 Adaklar.

İşin İçine Yabancı Sermaye Girince

Burada işin içine Güney Afrika'da, Karu Yaylası'nda Türkiye'den getirdiği tiftik keçilerini yetiştiren İskoç asıllı Stayvers girer. Stayvers, Türkiye'de Sıddık Ağa ile yöneticilerin işbirliğiyle çobanların sürülerinden en iyi tiftik keçilerini zorla alır. Sadri Erdem, bu kaçma kovalama, tiftik keçilerine zorla el koyma sahnelerini, Afrika'daki köle avı biçiminde anlatır. Sonuç, Stayvers'in Afrika'daki çiftliğinde, arkadaşına böbürlenerek söylediği sözlerdir:

"Bu yıl işim iş, Güney Afrika yün piyasasında Anadolu'ya yegâne rakip."

Bu sırada Sıddıkzade, İstanbul'dan bir mektup alır. Mektupta şöyle denmektedir:

"Burada önemli tüccarların kararı, Anadolu'dan yün satın almamaktır. Depolarda mallar yüzüstü kaldı. Böylece bilginiz olsun. Tanrı kâfirlerin gözünü kör etsin. Benim biraderim. Arzu ederseniz size patiska ve yünlü kumaştan istediğiniz kadar denk gönderelim. Kâfirler bir iki yıl sonra hesaba bakmak koşuluyla hesap açmak istiyor."

Bunun üzerine köylülerden yün alımı durur. Sıddıkzade onlardan borçlarını ödemelerini ister.

Adaköylüler mallarına alıcı bulmak için İstanbul'a gitmeye karar verirler. Dudu'nun kocası Ömer, Hasan ve iki köylü birlikte İstanbul'un yolunu tutarlar. Hasan, gurbette edindiği görgüye, bilgiye dayanarak İstanbul'da ilk iş olarak dokuma loncası başkanına gider:

"Dokumacılar Loncası Başkanı, Hasan'ı dinledikten sonra yüzünden sanki bir deprem geçti.

– Hep böyle dedi, her tarafta böyle...

(...)

– Devlet bir şahindir, bir kanadı ordu, bir kanadı işçidir. Kanadı kopuk şahin uçamaz, çöplükte sürünür.

– Yardım nereden?

– Yardım senden, benden, herkesten, hepinizden."

Hükümete başvuran ötekilerse:

"Yüce Devlet, tiftik gibi aşağılık işlerle mi uğraşır? Burası Babıali. Yüce Kapı!.." diye kovulduklarını söylerler.

Hasan, bu durumda lonca başkanına ne yapmaları gerektiğini sorar. Başkan:

"Bu iş böyle gitmez, ölüme ölüm, açlığa açlık... Başka çözüm yok! Ya öleceksin ya öldüreceksin..." der.

Lonca başkanının bu sözleri Hasan'ın kafasında: "Ölmemek için öldüreceksin..." diye yankılanıp duracaktır.

Hasan, arkadaşlarına birçok köyün aynı durumda olduğunu, çıkrıklara haciz konduğunu anlatır. Arkadaşları şaşkınlıkla bakarlar. O, sözünü yineler:

"Çıkrıklara haciz konuyor. Sıddıkzade bir kez elimizdeki çıkrıkları aldı mı, eh artık köyde ne kız kalır, ne oğlan... Hepsi onun olur. Hoş köyün de yerinde yeller eser ya!"

Kafasında aynı ses yeniden yankılanınca arkadaşlarına:

"Ya bizi öldürecekler ya da biz onları öldüreceğiz. Vaktiyle birleşip fabrika yapsaydık, mallarına malla karşı koysaydık, ama artık iş işten geçti. Bıçak kemiğe dayandı, boğuşmak gerek. Başka çıkar yol varsa, söyleyin..." diyerek köylerine dönerler.

Hasan, Sıddıkzade'ye karşı bir cephe kurulmasından yanadır.

Köylüler Sıddıkzade'ye Karşı Örgütleniyor

Sıddıkzade, köylülerin keçilerine, borçları karşılığında haciz koyup mallarını ellerinden alır. Dergâhın keçilerine de el atar. Dudu'nun buyruğuyla Hasan, Dudu'nun kocası, muhtar ve bir köylüden oluşan Dörtler Meclisi kurulur. Köylüye şu buyruk verilir:

"Ali emretti!.. Hiçbir tezgâh boş kalmayacak. İşleyecek ve kimse fabrika kumaşı giymeyecek; tekkeye mavi don, beyaz gömlek ile gelinecek."

Kadınlar tezgâhların başına geçip çıkrıkları işletirler. Bu iş gittikçe yaygınlık kazanır. Uzak köylerde Adaköy adına hareket eden Hızırlar Heyeti örgütlenir. Hızırlar ve dergâhın çevresinde bulunanlar silahlanırlar.

Sermaye–emek karşıtlığı, Anadolu halkının bütün kalkışmalarında

olduğu gibi dinsel bir çelişki olarak gösterilip Alevi–Sünni çatışmasına dönüştürülür. Çıkarlarını tehlikede görenler: "Din elden gidiyor!" diye seslerini yükseltirler.

"Köydeki kımıldanma ve sonunda silahlanma ovalardan dağlara doğru bir rüzgâr gibi sertleşe sertleşe yükseldi."

Dağlardaki eşkıyalar Pazvantoğlu, Deli Bekir, Araçlı Kâzım çeteleri ve buyrukları altında bulunanlarla dergâha vurucu güç olarak bağlanır, köylülerin yanında yer alırlar. Onların adı artık "Zülfikar Ordusu"dur.

Bu durum karşısında halk arasında söylentiler alıp yürümüştür:

"– Beyaz gömleği, mavi donu olmayanı at yularıyla çınarlara asıveriyorlarmış.

– Vergiyi de kaldırıyorlarmış, askerlik de yokmuş!

– Fakir fukaraya zararları yokmuş!"

Bunun üstüne Vali Paşanın buyruğuyla tezgâhlar kapatılır. Dokumacılar, çoluk çocuk perişan olur, ellerindeki malları haraç mezat satarlar. Bu arada Bolu hapishanesindeki dört yüz mahkûm da Adaköylülerce salıverilir. Onlar da köylülere katılır.

Sıddıkzade elinde biriken fabrika mallarından elli top elbiselik kumaşı halka hediye eder. Amacı çıkrıkları bu yolla işsiz bırakmaktır. Köylü ucuz fabrika kumaşına alıştırılınca mesele kalmayacaktır. Bu kez parayla alıp borçlanacak, borcunu ödeyemeyince de Sıddıkzade çıkrıklarına haciz koyacaktır.

Bu sırada bütün fabrika malları toplanır, dergâh alanında törenle yakılır. Pazvantoğlu da Devrek'i basıp ele geçirmiştir.

"Öşür yok! Vergi yok! Askerlik yok! Ahali keyfine baksın!" diye tellallar bağırtılır.

Dudu, hastalandığı için dergâhta kalır. Esma Devrek'e gelir. Burada bir hükümdar gibi davranmaya başlar.

"Tahsildarsız, zaptiyesiz, ordusuz olacak" denilen devlet, iki hafta sonra orduyu beslemek için arpadan on kilede bir kile, buğdaydan, mısırdan, darıdan kırk kilede bir kile vergi alır. Eşkıyaların amacı, fır-

sattan yararlanıp talan ve vurgun yapmaktır. Esma'yla köylü heyetleri de onları uygulayıcı olarak kullanmak istemektedir. Bu çelişik düşünceleri iki taraf da açığa vurmaz. Pazvantoğlu, Mengen'i de Devrek gibi kolaylıkla ele geçirir. Kimse karşı gelmez. Hükümet güçleri, Bolu'da birikim yapıp onların saldırmasını beklemektedir. Onlar saldırınca İstanbul'dan gelen hükümet güçleri, hepsini arkadan çevirecektir. Bu durumu öğrenen Pazvantoğlu, Mengen'den çekilerek hükümet güçlerine teslim olur. Zülfikar Ordusu'nun dağılışı, Gerede'de derhal etkisini gösterir. Çetelerden Deli Bekir, Araçlı Kâzım da Pazvantoğlu'nun yaptığını yaparlar. Bu durum karşısında Esma ile Dudu, Hızırlar Heyeti bir de onlara inanmış yetmiş–seksen köylü Adaköy yolunu tutarlar.

Kaçınılmaz Son

Durum artık değişmiştir. Savaşım güçleşmiş, çatışma yandaşları coşkularını yitirmiştir.

"Bunların içinde yalnız Hasan, savaş yandaşı kalmıştı. Ne olursa olsun, Sıddıkzade'yi sağ bırakmak istemiyordu. Sıddıkzade'nin sağ kalması, onun için en büyük cinayetti. Salt bu amacını gerçekleştirmek için uyuşuk bir ceset halinde Adaköy'e çekilen Zülfikar Ordusu kırıntılarına can veren, onu yeniden harekete geçirmek isteyen Hasan'dı."

Her yer, savaş meydanı haline gelmiştir artık. Nice köylerde taş taş üstünde kalmaz. Evlerin olduğu yerler, sabanla sürülmüş birer tarla durumuna girer.

Hasan, orospularla alem yapan Sıddıkzade'nin evini kundaklatarak yaktırır. İntikamını alır. Sıddıkzade'nin cayır cayır yanışını izledikten sonra herkesi silah başında toplayarak dergâhı savunur. Bu çarpışmada artık babaları çıkrık cephesinde, oğulları fabrikacıların cephesinde olanlar da karşı karşıyadır.

Dergâh sarıldığında seksen kişi kalmışlardır. Kimse teslim olmayı düşünmeden sonuna kadar direnir. Hasan kanlar içindeyken:

"Arkadaş ölmemek için öldüreceksin!" diye bağırarak ölür.

Bir süre sonra dergâhtan ses gelmez olur. Zaptiyeler cesetlere basa basa içeri girerler. Roman bu kaçınılmaz sonla bitmektedir.

Çıkrıklar Durunca'nın Güncelliği

Adaköylülerin zorbalığa, emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı ayaklanmaları, paylaşımcı, eşitçi bir düzen kurmaya kalkışmaları Anadolu'daki halk ayaklanmalarının bir benzeridir. Attila İlhan'ın 2001'de Otopsi Yayınevi'nce basılan kitaba yazdığı sunumda belirttiği gibi:

"Burada, gel de daha önce yaşanmış Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin'i ve Börklüce Mustafa'nın isyanını hatırlama; aynı 'ümmet toplum'unda, o da muhtevası 'sosyal ve ekonomik' ve fakat görünüşü 'mistik' bir halk kalkışması idi; ikisinin de akıbeti, aynı oldu."

Tıpkı Adaköylülerinki gibi.

Bu işin tarihsel yanı. Güncel yanına gelince, bugün Türkiye'nin çeşitli yollarla içine düşürüldüğü, ülkemizi yıkıma sürükleyen emperyalist ve kapitalist kuşatmanın köklerinin nerelere kadar uzandığı, *Çıkrıklar Durunca* dikkatle okunduğunda, açıkça ortaya çıkacaktır.

ÇIKRIKLAR DURUNCA

I

Tam elli iki sene evvel...

Bir gece yarısı...

Adaköy[1] horlaya horlaya uyuyordu.

Sırt sırta vermiş, öbek öbek zift yığınları gibi sıralanan evlerin ocaklarındaki kütükler çoktan yana yana tükenmiş, kül olmuş, kıvılcım bile kalmamıştı.

Bezir lambaları, idare kandilleri daha akşamdan üflenerek söndürülmüştü.

Her zaman olduğu gibi gecenin bu saatinde köy iri çam dalları altında yere diz çökmüş sinsi filler gibi yalnız burnundan soluyordu.

Bu saatte ne ayakta dolaşan bir adama rastgelinir, ne bir ışık görülür, ne de konuşan bir insan sesi işitilir.

Yalnız çam oluktan fışkıran su durmadan dinlenmeden çağıl çağıl çağlar... çağlar... çağlar...

Susmayan bir o. Bir de reçine kokulu rüzgâr!

Gecenin bu geçkin saatinde karanlık zift yığınına benzeyen evlerin birinde bir kadın hiç mi hiç mutat[2] olmadığı halde uyandı. Hem nasıl bir uyanış, korkarak ve titreyerek.

---

1 "Adaköy" o zaman "Kastamonu" vilayetinin (ilinin) "Bolu" mutasarrıflığına tabii (sancağına bağlı) "Gerede" nahiyesinin (bucağının) bir karyesi (köyü)..

2 Alışkın

Bir çığlık kulağında hâlâ dalgalanıyordu:

– Kalk, kalk ne yatıyorsun be herif!..

Bu sesi, bitişik odadaki ayak pıtırtılarının, gacır gacır gıcırdayan tahtaların iniltisi takip etti.

Kadının, gözünü açmasıyla yanında dudaklarını büzerek puflaya puflaya uyuyan erkeği dürtmesi bir oldu.

– Şu beziri yak, dedi, çabuk yak!

Erkek şaşkın şaşkın söyleniyordu.

– Ne var? Ne oluyoruz Allah aşkına? Eşkıya mı bastı?

– Yok canım.

– Yangın mı var?

– Yok.

– Ne oluyor, tahsildar mı geldi? Jandarma mı birini arıyor? Allah etmesin muharebe mi var? Söyle neden kalktın? Neden beni uyandırdın?

– Koca Ömerlerin evlerinden gelen sesleri dinle...

– Yat be karı... Sabah ola hayır ola.

İhtiyar bunu söylerken odanın arkasından bir uğultu halinde devam eden mırıltılar birdenbire kasırga gibi odaya doldu. Bu bir kadın sesiydi. Bu ses karanlıkta bir sel gibi boşanıyordu. Bu seste dehşetlenen bir adam hali vardı. Bu ses ancak gözleri evinden oynamış bir insanın ağzından çıkabilirdi; ses perde perde yükseldi:

– Ali bize mihman[1] geldi...

– Burası Ali'nin mezarıdır...

Ali isminin zikri[2] "Alevi" karı kocayı coşturmaya kâfi geldi. İkisi de yataklarından zıpladılar. Kulaklarını bitişik evin duvarına yapıştırdılar, gözlerini bir tahta budağına uydurdular. İçerisini merakla seyretmeye başladılar.

Bitişik evdeki ocağın kenarında duran bezir lambasını titrek sakallı bir ihtiyar tutuşturdu, hafif bir aydınlık odanın içinde sekti.

1 Konuk
2 Anılması

Bir köşede, ayakta duran, başı önüne eğik, kolları göğsü üstünde bir kadın; yerde, iki diz üstüne oturmuş, hayran hayran sakalını tutup kadına bakan bir erkek. Odanın yarısını kaplayan dokuma tezgâhı bir gözüktü, bir kayboldu.

Yan yana serili iki yatak, siperli ocak, kerpiç duvarlarla basık tavan, isli bir aydınlık içinde titreşiyor. Ve aydınlık, bir sihirbaz cüce gibi duvardaki gölgeleri kâh uzatıyor kâh kısaltıyordu.

Kadın kocasına seslendi:

– Dudu gene bir haber aldı galiba.

– Beşarettir[1] inşallah.

– Beşaret... Ali Efendimizden bahsediyor.

Duvarın arkasında bitişik evdeki kadının sesi tekrar aksetti:

– Haydi al bu yatakları dışarı at.

Kadın kocasını dürttü ve sordu:

– İşittin mi Dudu ne diyor?

– Duydum. Onda bir şey var bugün. Her zaman öyledir. Ona her şey malum olur, o ne söyler de yalan çıkar.

Duvarın arkasından kadının sesi tekrar taştı; tekrar coştu:

– Herif odanın ortasına ayak basayım deme.

İhtiyar kulak kabarttı...

– Ne diyor?..

– Odanın ortasına ayak basayım deme... diyor.

– Allah, Allah...

Tahtalar tekrar gıcırdadı, garç, garç, garç... Bitişik evdeki ihtiyar adam omuzunda yataklarla odadan dışarı çıktı. Kadının sesi tekrar aksetti:

– Ömer edepli ol!.. Edepli!..

Kadın budak deliğinden seyretti.

İhtiyar, Mushaf (Kur'an) yapraklarını çiğneyen bir zahit[2] gibi korka korka karısının yanına geliyordu.

---

1 Müjde
2 Dindar

Bitişikteki gürültü durmadı; gür, kuvvetli kadın sesi tekrar aksetti.

– Fatiha oku, Fatiha. Burası Ali'nin mezarıdır. Bu ev yıkılacak. Üstüne gökten altın bir kubbe gelecek. Anladın mı?

– Anladım!

– İnandın mı?

– İnandım!

– Bitişik ev de imaret[1] olacak. O ev de yıkılacak.

Kadın kocasına seslendi:

– Dudu bizim evin de yıkılacağını söylüyor.

– Ona ne malum olmaz. Daha bir hafta evvel çocukların asker olmayacağını söyledi. Davullarla, zurnalarla askerler yola çıktı. Herkes diyordu ki: Çocuklar artık giden gelmez yoluna düştü. Dudu çıktı: "Hayır" dedi. "Gitmeyecekler. Onlar Yemen'e gitmeyecekler." Üç gün geçmişti. Haber geldi, çocuklar dağda zaptiyenin elinden kurtulmuşlar... Kıtlık olacağını da o söylemişti. Değirmenin batacağını da o söyledi.

– Ya bizim eve ne dersin? O da yıkılacak diyor.

– Ne diyelim... Onun bir dediğini iki etmek olmaz.

Dudu, bitişik evde hâlâ söyleniyordu.

– Geliniz etrafımda cem olunuz.[2]

Karı koca bu sözü kendilerine tevcih edilmiş[3] ilahi bir hitap gibi karşıladılar. Kadın bir tutam çıra tutuşturdu, eline aldı, arkasında kocası bitişik eve doğru yollandılar.

Korkunç ve hırıltıya benzeyen bir ses onların kulaklarına paslı bir çivi gibi saplandı. İkisinin de adımları durdu, birbirlerinin yüzlerine baktılar.

Kadın kocasının kolundan çekti:

– Aman Dudu'ya bir şey olmasın, bu ses de ne?

– Ona bir şey olmaz. O daha dün sabah ne günler göreceğiz, diyordu.

---

1 Yoksullar için aşevi.
2 Toplanınız
3 Yöneltilmiş

– Öyle ama... Evvelki günden beri sekiz defa bayıldı, hatunda hal mi kaldı?

– Küçük oğlanın askere gidişi onu kötületti.

– Allah selamet versin, Hüseyin'i çok sever.

– Hatun bayılsa da ölse de haklıdır. Bu kaçıncı?

– Üç çocuk. Üçü de Yemen'de. Çocuklar sağ mıdırlar, öldüler mi, Allah bilir.

– Dudu'yu ben bilirim. Çocukken de böyleydi; ona karışık derlerdi, Dudu'ya periler gözükürmüş. İyi saatte olsunlar. Dudu on bir, on iki yaşında vardı, yoktu, üvey anası her gün döver dururdu. Kız bir gün: Anam, anam diye bağırmaya başladı. Bundan sonra ona bir şeyler oldu. O zamandan beri sık sık bayılıverir; yanında bağıra bağıra bir şey söylenemez, hemen gözleri döner.

Dudu'nun evinden tekrar sesler aksetti:

– Yanıma geliniz.

Ayakta geçen iki üç saniyelik konuşmadan sonra karı–koca çıralarını savura savura, Dudu'nun evine doğru hızla yürüdüler. Tahta kapı, ihtiyar ve nezleli bir öksürük gibi, 'ehhhheee!.. ehhheee!..' diye açıldı, kapandı. Karı–koca içeri girdiler. Dudu'nun yüzü limon küfü rengini almıştı. Alnında soğuk soğuk ter damlaları vardı. Saçları sanki bir demet diken olmuştu.

Kadının kapkara gözbebekleri bir köşede çivilenmişti. Başı kaskatıydı. Dudakları mütemadiyen kıpırdanıyordu.

Kara Süleyman'la karısının bitişik eve girişleri ve ellerinde çıra demetlerinin çıkardığı aydınlık, karı ve kocanın hızlı hızlı konuşmaları, ahırdaki hayvanları ürküttü. Köpekler havladı, atlar kişnedi, buzağılar böğürdü, tavuklar gıdakladı, aşağı yukarı köy uyandı. Elinde bir çıra demeti gözlerini ovuşturan kıvrık sakallı ve elleri değnekli ihtiyarlar, iç donu gömlekle sokağa fırlayan genç erkekler, esneyerek ve gözlerinin çapaklarını silerek Dudu'nun evine yaklaşan heyecanlı kadınlar, ağlaşarak analarının arkasından koşan çocuklar, odanın eşiğinden itibaren avluya sıra sıra dizildiler.

Toplananlar birbirinin yüzlerine hayretle bakıyorlar:

– Hayırdır?

– Uğurdur inşallah.

– Uğurdur, hepimizi melekler uyandırdı, diye fısıldaşıyorlar, Dudu'nun söyleyeceklerini dinlemek için heyecanla bekleşiyorlardı.

Dudu, hâlâ dalgın, hâlâ bitap ve ağzının kenarları köpüklü, bir şeyler söylemek istiyordu, fakat yalnız dudak kıpırdamasından başka bir şey hissedilmiyordu.

Odada çıt bile yoktu. Herkesin gözü Dudu'ya dikilmişti.

Oda kapısı hızla açıldı, içeriye iri yarı bir kadından ziyade erkeğe benzeyen biri girdi. Bu kadının kuvvetli adaleleri, geniş olgun göğsü, upuzun bir boyu vardı.

Köylüler arasında fısıltılar başladı:

– Esma Bacı geldi, ona söyletir gayrı...

Esma'nın kumral kirpiklerinin altında sert bakan gözleri parıl parıl yanıyordu. Etrafı, kınından çekilmiş bir hançer gibi süzdü. Dudu'nun yanına yaklaştı. Sanki bu gelen kadın oraya şifa getirdi. Bu kadının gelişi, köylüler arasında bu tesiri yaptı.

Zaten Esma ile Dudu birbirlerini tamamlayan bir çiftti. Fikirleri ve hisleri arasında müthiş bir benzeyiş vardı. Hatta bu iki kadın denilebilir ki bir zekânın, bir duyuşun iki bedene bölünmüş iki parçasıydı. Yalnız Esma'nın Dudu'dan farklı olan tarafı, bir kadından ziyade bir erkeği andırması ve eline geçiremediği her şeyi kırmak, parçalamak istemesiydi.

Esma'nın en büyük merakı kendisine herkesin ehemmiyet verdiğini görmekti.

Sevgili olarak yalnız kendi adının dillerde dolaşmasını isterdi. Onun için yanına dünya güzeli getirilse:

– Aman ne çirkin şey, derdi.

Köyde at yarışı olsa, derhal Esma ileri atılır.

– Ben... derdi. Var mı bana karşı çıkacak?

Silahtan bahsolunsa, Esma:

– Ben, diye ortaya atılır, getirin, derdi, tabanca getirin. Martin ne isterseniz getirin, ama kellenizi sakının.

Hülasa[1] Esma aklına eseni derhal yapan bir kadındı.

Olur mu, olmaz mı? Mümkün mü, değil mi? diye düşünmek onun kârı değildi.

Fakat bu yosma erkeğimsi kadın son zamanlarda Dudu'nun küçük kardeşi Hüseyin askere gittikten sonra Dudu'dan hiç ayrılmaz oldu.

Beraber ağladılar, beraber güldüler. Beraber mani söylediler, beraber ilahi okudular.

Bu akşamki hadise vesilesi ile:

"Bu peygamberliktir" diyen Esma oldu ve köylülerin epey zamandır dillerinin altında geveleyip geveleyip yuttukları ve senelerdir hasretini çektikleri kurtarıcıyı işaret etti.

"Abla" dedi, "sen erdin. Sen Hak Peygamberisin, dediklerin gerçektir, artık vergi verilmeyecek, Yemen'e gidenler geri gelecek."

Bu söz üzerine köylülerin gözleri ümitle parıldadı.

Köylüler can ve gönülden bağrıştılar.

– İnşallah... İnşallah...

Dudu, iri yarı kadına döndü.

– Esma, dedi, bunları nereden duydun?

– Bacım sana göründüler, bana söylediler. Gökten sekiz kitap aldım.

Bu sözleri işiten köylüler iki göz, iki çeşme ağlaşıyorlardı.

Dudu, Esma'ya sordu:

– Daha neler olacak?

– Herkes mavi dokumadan don, beyaz dokumadan gömlek giyecek.

Dudu, tekrar gözlerini kapadı, elleri gene soğudu, vücudu donar gibi oldu. Esma eliyle onun alnındaki terleri sildi, Dudu seslendi:

---

1 Özetle

– Bereket... Bereket olacak.

Müthiş bir çığlıkla bağırdı:

– Ayağa kalkınız!

Herkes ayağa kalktı.

– Heyyy! Gözlerinizi açın. Kalp gözlerinizi açın. Nur iniyor. Bakın! Bakın! Ey ahali! Diz çökünüz. Gördünüz mü, inandınız mı?

Hıçkıran seslerle köylüler cevap verdiler:

– Gördük, inandık.

İhtiyar köy erkeklerinin gözlerinden yaşlar sızıyor, ucu kıvrık, beyaz, siyah, kırlaşmış sakalları tir tir titriyordu.

Köy kadınları kapandıkları yerden bir türlü başlarını kaldırmıyorlar, katıla katıla ağlıyorlardı.

Köylülerin içinde Dudu'ya en çok inanan kocası Ömer'di. Dudu'nun, kocası üstünde müthiş, ama pek müthiş bir telkin[1] kudreti vardı.

Dudu ona hiç yoktan:

"Kama", dese, Ömer sivri bir demirin vücuduna battığını hisseder gibi olurdu.

"Şu aydınlığı gördün mü?" dese, Ömer vücudunun cayır cayır yandığını duyardı.

"Nur iniyor," dediği zaman da böyle oldu.

Hatta gördüğünü zannettiği nura bakarken gözleri kamaştı.

Bütün köylüler de Ömer gibiydi, onların Ömer'den farkı adlarının, vücutlarının başka olmasıdır.

Burada mısır koçanı, meşe palamudu ve palamut kabuklarını karıştırarak ekmek yapan ve bununla yaşayan insanlar daha küçük yaşlarından itibaren kendilerini beyaz buğdaya kavuşturacak meçhul bir mucizeye bel bağlamışlardı. Ne bekliyorlarsa meçhulden bekliyorlardı. Çünkü etrafta kendilerini kurtaracak bir şeycikleri yoktu.

Babalarından kalan tarlalar gittikçe kötüleşiyor, gök bereketini istediği zaman yere indirmiyordu. Aylarca, senelerce beklemeye

1 İnandırma

mukabil[1] tarlalardan bir şeyciklerin elde edilmemesi ekseri[2] zamanlar için olağan şeylerdendi. Ne toprağa, ne yağmura güvenebiliyorlardı. Muhtarın dostluğu, zaptiyenin[3] merhameti, tahsildarın oturuşu, kalkışı da zaman zaman değişiyor ve çok defa insanı her şeyden bezgin bir hale koyuyordu.

Bunun için köylüler her şeyden şüphe ediyorlar, herkesten dudak bükerek bahsediyorlardı. Yalnız bu kadar değil, o zamanki köylülerin daha büyük bir dertleri vardı: Çocukları ekseriya Yemen'e gönderilirdi. Üç sene geçer, on sene geçer, yirmi sene geçer; analar, babalar her saniye yalnız bir şey düşünürlerdi:

"Acaba oğlum sağ mı?"

Sonra bu zavallıların ne seneleri senelerine, ne ayları aylarına, ne haftaları haftalarına, hatta ne de günleri günlerine benzerdi. Köylüler karanlıkta sendeleyen her insan gibi kendilerine biraz ümit verecek herkese derhal uyacak bir haldeydiler.

Dudu:

"Nur iniyor", dediği zaman köylüler içlerinde bir aydınlık, bir ferahlık hissediyorlardı.

Onun için "nur iniyor" sözü onların kulaklarından söz olarak girdi, gözlerinden alev sütunu halinde çıktı.

Kadınlar bu bahse dair konuşurken Ömer'le Kara Süleyman, türbenin üstüne seccadeler serdiler, köyün mescidinden şamdanlar getirip yaktılar.

***

Ertesi sabah reçine ve çam kokuları içinde uyanan Adaköy, artık yalnız çam ormanları ve şimşir ağaçlarının vücuda getirdiği öbekler ve başlarını birbirine yaslamış sarı buğday tarlalarıyla uzanıp giden bir köy değildi.

Gece, orada yepyeni bir âlem halketmişti.[4] Herkes mezarın önün-

1 Karşılık
2 Çoğu
3 Bugünkü anlamda polis, güvenlikçi.
4 Yaratmıştı

de dehşet ve korku ile titreşiyor ve Ali'nin mezarı ziyaretçilerle dolup dolup boşalıyordu. Fakat herkes sessiz, herkes hayret içinde... Esma sessizliği parçaladı. Dudu'ya döndü:

– Bacım, dedi, ben artık dağa gidiyorum. Kaçaklara haber vereyim...

İri gövdeli kadın bir hamlede dışarı fırladı.

Çeşme kenarındaki ahlat ağacına bağladığı beyaz atı çözdü, atın üstüne atladı, dağ yolunu tuttu.

***

– Vergiyi hep biz veriyoruz

– Kura kimsesizlere çıkıyor.

Ormandaki asker kaçakları bir halka olmuşlar, böyle konuşuyorlardı. Uzaktan bir nal sesi işittiler; hep birden silahlarını doldurdular.

Martinilerin[1] mekanizmaları işledi: Çat... Çat... Çat...

Atlı yaklaştığı zaman bir ses çamların arasından taştı, dağlara çarptı, çukurları bir sel gibi doldurdu. Daha uzaklara aştı.

– Duuuur! Kimdir ooo?..

Esma bağırdı:

– Hey... Çocuklar, benim! Ben!..

Karşısına elindeki Martini ile Dudu'nun kardeşi Hüseyin çıktı. Hüseyin elindeki tüfeğe rağmen bir kız tesiri yapıyordu. Hüseyin'in incecik, çekik kaşları ve kırmızıya yakın pembe dudakları, hatları pek az fark olunan çizgisiz yüzü, altın sarısı saçları, yumuşak ve narin bir bedeni vardı.

Çocuk sordu:

– Ne var, basıldık mı? Kır ağası mı geliyor?

– Hayır, hayır, hiçbir şey yok. Korkma!

Esma, kır atından yere atladı; kadının bazen çılgın bir dişi hırsı ile bazen kin duyan bir insanın ateşiyle parıldayan gözleri, çocuğun gözlerine dikildi. Dudaklarının ucu ve burnunun kanatları titredi. Bir

1 Tüfeklerin

parsın avına saldırışı gibi dişlerini çocuğun kızıl dudaklarına batırdı, kolları ile incecik belini sıktı. Islak bir şapırtı ile dudaklarını Hüseyin'in dudaklarından ayırdı.

– Müjdem var, dedi. Arkadaşlara haber vereceğim.

Kaçakların yanına beraber gittiler, kalabalığa girince Esma'nın gözleri birdenbire değişti. Şimdi onun gözlerinde merhamet ve ümide benzeyen parıltılar vardı.

Hızlı hızlı söyledi:

– Ali, rençberin[1] imdadına koştu. Demin şu karşı meşelikte yatırın yanına gitmiştim, gökten beyaz at üstünde bir pirifani[2] indi. Bana yaklaştı, mübarek eliyle arkamı sıvazladı. Elinde sekiz kitap vardı, koynuma koydu.

"Hak emri sendedir. Korkma, kaçanlara selam, divanlara bereket", deyip kayboldu. Ben bundan korktum, sizin yanınıza gelecektim. Fakat pir gene zahir oldu.[3] Beni, göz açıp yumuncaya kadar türbenin yanına koydu, gitti.

Kaçaklar hayretle titreşerek sordular:

– Hangi türbeye?

– Hangi türbeye olacak? Hazreti Ali Efendimizin türbesine. Size müjdeler olsun. Hazreti Ali'nin türbesi köyümüzde zahir oldu, Kocamanoğlu Ömer'in evine nur saçıyor. Ben gidiyorum, haydi siz de arkamdan gelin.

Esma beyaz bir atın üstünde, arkasında kaçaklar, omuzlarında tüfekleri köye girdiler ve türbenin önünde silah çattılar.

Dudu, mezarın önünde Esma'yı, kardeşini ve köyün çocuklarını görünce bağırdı:

– Selamet... Selamet... Bereket...[4]

---

1 İşçi, ırgat
2 Çok yaşlı, dede
3 Göründü
4 Kurtuluş... Kurtuluş... Bolluk...

Esma atından indi, Dudu'nun yanına geçti, ona bir şeyler fısıldadı.

Dudu:

– Muhammed'in aslanıdır. "Allah, Muhammed, Ali'dir" diye bir ilahiye başladı, iki mısrasını söyleyebildi, gene kendinden geçti.

Esma sordu:

– Ev ne zaman yıkılacak?

Dudu, derinden cevap verdi:

– Şimdi...

Bu söz az zamanda köyü dolaştı. Herkes evin yıkılmasını beklemeye başladı.

– Allah... Allah... Eyyy...

– Çat, pat, güm...

Kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, herkesin elinde bir şey var; kiminde bir kürek, kiminde bir balta, kiminde bir nacak, kiminde bir kazma...

Kerpiç ev, iki saatte üstünden saban geçmiş bir tarla halini aldı. Herkes bir define, bir sır keşfetmiş gibi memnundu. Herkes büyük bir yükten, büyük bir elemden, bir günahtan kurtulmuştu. Ali'nin mezarının fanilerin[1] altından kurtarılması, Alevi köyü için çok manalıydı.

Evin yıkılmasından sonra herkes rahat bir nefes alınca Dudu'ya koşuyor, asırlardır beklenen refaha dair bir şeyler dinlemek istiyordu. Bu bir teselli, bir masal bile olsa güzel bir masaldı. Dudu'nun önünde sakallı ihtiyarlardan, henüz tüyü çıkmamış çocuklara kadar bir müminler kafilesi[2]... Hepsi de hayran hayran diz çökmüşlerdi, edepli edepli sualler soruyorlardı.

– Kıtlık hep bundan geliyordu değil mi Dudu hatun?

– Tabii.

Bu cevap köylüleri sevindirdi. Dudu'nun etrafındaki insan halkasında ümitli mırıltılarla konuşmalar devam etti:

1 Ölümlülerin
2 İnanmışlar topluluğu

– Bundan sonra artık ambarlar tıklım tıklım dolacak.

– Bilirsin ya... Beş altı defadır hep sizin ev yanıyor.

– Mübarek, üstünde insan istemiyormuş biz ne bilelim?

– Sık sık zelzele de hep bundan oluyordu galiba.

– Ona ne şüphe.

– Onun makamını bulamadık da insanlara bir hastalık arız oldu.[1] Cüzzam gibi bir şey. Birkaç senede teni parça parça dökülüyor.

– Kadrini bilmedik. İki gözüm.

– Artık rahat olur.

– Biz de rahat oluruz değil mi?

– Ondan şüphe mi var?

– Haşa!

– Göreceksiniz çıkrıklar tekrar işleyecek. Köyümüz gene eskisi gibi şenlenecek. Yemen'deki yavrularımıza kavuşacağız.

Dudu fısıldar gibi söyledi:

– Köyümüz cennet olacak.

Yıkık duvar kenarlarında kovuk kovuk kaplumbağa yumurtalarını arayan, dağlardaki lezzeti tadılmamış otları toplayıp yemek yerine yiyen insanlar için "Köyümüz cennet olacak" sözü büyük beşaretti.[2] Bunun için Ali'nin mezarının keşfi, köyde harikulade bir hadise, bir mucize tesiri yaptı.

Bütün köy yeniden canlandı, bütün köyün yüzü güldü. Herkes inanmanın kuvvetiyle rahatladı, açlıklarını, daha kısa bir zaman evvel geçen hazin maceraları, o müthiş kıtlığı unuttular.

Evin yıkıldığı gün bir bayram, bir kurtuluş günü oldu. Bayram heyecanı devam ederken Dudu mezarın başında tatlı yüzü, yanık sesi ile anlatıyordu:

– Ali'm; kâh Allah, kâh Muhammed, kâh Ali suretinde görünür; hepsi birdir. O bir aslandır. Onun pençesinde demirler çöptür.

1 Ortaya çıktı
2 Müjdeydi.

Bütün köy, sabırlı, mütehammil[1], zayıfları koruyan Ali'nin imdatlarına geleceğini gayet tabii buluyorlar; öteki köylerden hatta şehirlerden bahsederken:

– Ne uğurluyuz ki onun yattığı toprakta doğduk.

– Bizi sevmese, diyorlardı, iki gözüm gelir de burada kalıbı dinlendirir miydi hiç?

Köylüler gece yarısına kadar yemek yemeden, içmeden yalnız Ali'den bahsettiler.

Bu akşam çocuklar açlıktan ağlamadılar.

Öküzlerin, buzağıların böğürmeleri işitilmedi.

O gece bütün köy halkı Ali'yi rüyasında gördü. Ali'nin mezarı meydana çıkmış fakat türbe henüz yapılmamıştı.

Dudu, rüyaları tabir etti. Her rüyayı tabir ederken onun gözleri, korkunç, meçhul âlemlere bakan ve meçhul ruhlarla konuşan gözleri açıldı, kapandı, ruhlar âlemine daldı... Rengi soldu... Vücudu donar gibi oldu, söyleyeceklerini başı Esma'nın dizi üstünde söyledi:

– Ali'm, Ali'm, Şah Ali'm... Sen bizimsin Ali'm... Türbe yapalım Ali'm. Hepimiz senin kulun, kölen Ali'm.

Bu söz gökten yere inmiş bir ayet gibi müminleri[2] harekete geçirdi. Esma'nın sesi meydanda gürüldedi:

– Haydi iş başına!

Herkes canla başla işe koyuldu. İlk kazmayı Dudu hatun vurdu. Temel atıldı.

Kimi uzaklardan taş bulup sırtladı, kan ter içinde geldi. Kimi avuçlarının kabarmasına, kanamasına bakmadı, toprağı elleriyle kazdı, kazdı. Kimi uzak çeşmelerden sular taşıdı, çamur hazırladı. Çocuklar ve ihtiyarlar ibrikleriyle su taşıyarak hayırlı işe karıştıklarından dolayı gurur duydular. Dudu bir hafta kadar inşaata nezaret[3] etti. O mütemadiyen emrediyordu:

---

1 Dayanıklı
2 İnananları
3 Gözcülük

– Ha gayret ha!.. Ha! Ali'nin yiğitleri... Göreyim sizleri!

Türbenin yanına bir büyük misafir odası, bir ocak, bir aşhane yapılacak.

II

Civardaki Alevi köyleri bu haberle sarsıldı, bütün köylerin yolları Adaköy'de birleşti. Alevi köyleri Adaköy'ü bir kâbe gibi heyecanla, hürmetle, korkuyla, mukaddes bir mabedin harimi[1] gibi derinden alaka ile yad ettiler. O zamana kadar yollarında otlar biten köyün etrafında bir ayda ince, sarışın nice yollar peyda oldu.

Ali'nin türbesinde nezirler[2], hediyeler toplanmaya, aşhanede günden güne kazanlar kaynamaya, bacasından her gün daha fazla dumanlar tütmeye başladı.

Köye yepyeni bir hayat geldi.

Ve Adaköy'ün toprağı, uzak köylerde bir sürme gibi küçük kutularda taşındı. Köyün çeşmesinin önü her gün civar köylerden gelen halkla dolup boşaldı, çünkü buranın suyu şifadır diye uzaktan bakraçlarla, tulumlarla gelenlere Adaköy'ün çeşmesinden akan her damla bir ümit verdi. Dudu, hastaları okudu, üfledi, tespihten geçirdi.

Gün geçtikçe burası köyden nahiyeye, nahiyeden kazaya, kazadan sancağa, sancaktan vilayete doğru genişleyen bir şöhret aldı. Dudu'nun eseri durgun suya atılmış bir taş gibi dalgalandı, dalgalandı...

Nihayet çok uzak sahillere Adaköy'e dair haberler götürdü. Uzaktakiler bunu hayretle dinlediler, şehirlilerin birçokları ehemmiyet vermediler.

Köylüler her gün gelen koyun, keçi, dana, tavuk nezirleriyle karınlarını doyurdular, cılız çocuklar yavaş yavaş gürbüzleşti, yüzlerine kan geldi.

1 Korunağı
2 Adaklar

Çocuklar artık kuşların yumurtalarını almak için yuvaları bozmadılar. Uslandılar, üzerlerine bir kâmillik[1] geldi. Herkes âdeta gizli köşelerden Ali'nin kendilerini gözetlediğini zannediyordu. Onlara göre esen rüzgârlarda Ali'nin gam dağıtan, ruha ferah veren derinliği vardı. Rüzgâr esip ağaçlar eğildiği zaman bütün köy halkı:

– Ali'nin ruhu geçiyor. Dağ taş, ağaçlar eğilip ona selam duruyor, derler, onlar da rüzgârın estiği tarafa, yaprakları, çiçekleri alıp, sürükleyip götürdüğü tarafa dönerler, onu ilahi okuyarak takdis ederlerdi.[2]

***

– Hasan nereden?

– Nereden olacak Ömer dayı, kuş uçup kervan geçmeyen yerlerden.

Dudu'nun kocası Ömer elindeki telgraf direklerinin çanaklarına benzeyen yayvan, büyücek kahve fincanını höpürdeterek delikanlıyı bir defa daha süzdü. Delikanlı kumral, geniş göğüslü, gözleri pırıl pırıl yanan bir gençti.

Türbenin misafir odasına daha dün gece gelmişti.

İhtiyar, gencin yüzüne dikkatli dikkatli baktı:

– Hasan beee... Sakalın da çıkmış. Dünkü çocuk, kim derdi ki bizim Hasan saçlı sakallı adam olacak da diyar diyar dolaşacak.

– İhtiyarladık bile dayı.

– Ey... Bu kuş uçmayan, kervan göçmeyen yerlerde yediğin içtiğin senin olsun, gördüklerinden haber ver, ne iş tuttun?

– Ne olacak?.. İlahi, destan, Köroğlu, Âşık Garip, Kerem kitabı, gülyağı filan sattım. Canım bizim gibi adamın nesi olur? Elimde şu on kitap, bir teneke kutu köy köy dolaştım. Sabahı gördüğüm yerde akşamladım. Evvela İstanbul'a gittim, oradan Bağdat caddesini tutturdum. Bir gün baktım ki Basra'dayım. Bir gün baktım Necit'te. Bir gün baktım çölde. Bir gün baktım Şam'da, bir gün Halep'te. Ama ne olsa memleket başka. İnsanı çekiyor. Dayanamadım gene geldim.

İhtiyar:

1 Olgunluk
2 Kutsarlardı

– Sar bir cıgara, diye sapı kaytanlı tütün kesesini Hasan'ın kucağına attı. Fincanı minderin yanına bıraktı, kalın kuşağından çubuğunu çıkardı, bir iki defa üfledi.

Hasan sordu:

– Dayı köyde kimler sağ kaldı?

İhtiyar meşguldü, söylenen sözü anlamamıştı.

– Ne dedin Hasan?

– Köyde kimler var, kimler sağ, kimler öldü?

– Hasan çavuş sizlere ömür.

– Yaaa... Ne iyi adamdı.

– Sırma Hatun geçen sene öldü, parasını vakfetti[1], çeşme yaptırılacak.

– Yaaa... Allah rahmet eylesin!

– Koca Memiş'in kızı ikiz doğurdu.

– İyi.

– Dellanların Kadir'in dili tutuldu, beş senedir yatalak.

– Hı!

– Muhtarın Recep bir inek getirdi, mübareğin memesi meme değil çeşme.

Hasan'ın gözleri pencereden dışarı kaydı. Ömer söylüyor, fakat Hasan etrafı seyrediyordu. Seyrettiği şeylerin hiçbiri kendisine yabancı değildi. Her şeyi koyduğu gibi buldu. Yalnız duvarlar biraz yıpranmış, çatılar biraz daha çökmüş ve bacalardaki leylek yuvaları çoğalmıştı.

Ömer anlatmaya devam etti:

– Muhtarın oğlu evlendi.

– ...

– Hüsmenlerin davarına kıran girdi. Mustafaların dört boynuzlu bir koyunu doğdu, ondan sonra köyde kıtlık oldu.

– ...

– Değirmen uçtu.

1 Bağışladı

– ...

Hasan ihtiyarın sözlerini artık işitmiyor gibiydi. Çünkü ihtiyar onun istediklerinden hiçbirini söylemiyordu. O çölden boşuna gelmemişti. Köyde onu çekecek ne bir miras ne de bir iş vardı. O yalnız bir şey için, bir hatıranın diş ağrısına benzeyen acısı ile yollara düşmüş, sevdiği kadını görmek için buralara kadar gelmişti. Ne açlık, ne susuzluk, ne erimiş bakır gibi güneş, ne badiyelerin[1] korkunç ağızları onu yolundan çevirebilmişti. Hiçbir şey onu yolundan alıkoyamadı, hiçbir şey onun kıvrak sesini bozamadı. Hiçbir el onun ağzını kapamadı, sesini gökler, kuşlar, dağlar dinleye dinleye dolaştı, ileri atılan her adımda bir sevinç duyuyor;

– İşte biraz daha yaklaştım, diyordu.

Şehirler, iklimler onun iki yanında sisler içinde titreyen birer paçavra gibi kalmıştı. Her meçhul şehrin esrarlı loş kafesleri arkasında meçhul tenine güneş dokunmamış kadınlar onun sesiyle titrediler, bu seste sevdiklerinin ateşini buldular.

O adı bilinmeyen yolların esen rüzgârlarından dost kokusunu içe içe ilerledi. Dağlar açıldı, çöller yol verdi; böylece aylar geçti. Nihayet buraya, bu küçük köye, bundan birkaç sene evvel kazanmak için ayrıldığı yere döndü geldi.

Fakat bu köy ne tuhaftı. Ne acayip bir tesir vardı. İçinde bir üzüntü, korkuya benzeyen, ümitsizliğe benzeyen bir hal hissediyordu.

Halbuki kocaman çöl onu korkutmamıştı, uzak yollarda güneşle kalkıp yıldızla yatan, kuşlar gibi dolaştığı günler, hasretin ve daüssılanın[2] içinde kükremiş bir aslan gibi yelesini sallayıp dişlerini ve pençelerini batırdığı günleri hasretle andı.

İhtiyarın çenesi makine gibi işliyordu:

– Yakında köyün köprüsü yapılacakmış! Ne dersin Hasan?

– ...

İhtiyar çubuğunu çekerek tekrar sordu:

---

1 Çöllerin
2 Yurt özleminin

– Ey Hasan, bu köprünün tamirine inanalım mı dersin?

Hasan'da cevap yok. Hasan sanki bir mum. Hasan'ın gözleri duvarlara çivili, duvarları düşünüyordu. Çocukluğu biraz da bu, günden güne yıkılan duvarlar demekti. İlk defa güzel kızı bu duvarın üstünde seyretmişti, ilk defa onunla bu duvarın arkasında buluşarak konuşmuştu. Onu görebilmek için bu duvarların üstünde az mı sekmişti? Hatıralar duvardan çeşmeye sıçradı, çeşme çocukluğunun ilk günlerindeki gibi yalnız akıyordu, etrafı biraz daha yosunlanmış. Yosunlar biraz daha koyulaşmış, yeşiller biraz daha siyahlanmıştı.

Çok eski dert ortağı çeşmenin şırıltılarında, neler yoktu.

Şu meydanlık ona neler hatırlatmadı.

Köylüler kaz dövüştürürken Hatice bir gün ona nasıl işmar[1] etmişti, o ne bakıştı, o ne güzel süzülüştü, o ne hoş bakıştı? Delikanlıya ığıl ığıl bir şeyler oluyor, hatıralar, sert bir günlük kokusu gibi gittikçe sertleşerek, baş döndürerek derinleşiyordu işte.

Şu kenardaki elma ağacına bakınca omuzuna sert bir şeyin dokunduğunu hisseder gibi oldu.

Bir gün Hasan erkenden tarlaya giderken omuzuna sert bir şeyin çarpmasıyla:

– Ay, diye durmuş, sağa bakmış, sola bakmış, bir şey görememiş, yoluna düzülmüştü. Sırtına sert bir şey daha çarpınca:

– Ooof... Anam! diye hızlı hızlı, söylene söylene ilerlemeye başlamıştı.

– Ana mı, yar mı? Anadan mı geçersin yardan mı? diye sesleniyordu. Hasan bu sesi tanıyordu, bu sesin sahibi dalların arasından gülüyor ve elinde kırmızı bir elmanın bembeyaz diş yerleri görünüyordu.

Hasan şimdi bu kadının sesini kulaklarında, o elmanın lezzetini ağzında hissediyordu.

Bu levhalar[2] Hasan'a perde perde açılırken daüssılanın sızısıyla yanıyordu; onun için hızlı hızlı tekrar sordu. Bu soruş susamış bir adamın su istemesine benziyordu.

1 El, göz veya baş ile yapılan işaret..
2 Görüntüler

– Dayı köyde kimler var, kimler yok, diye sualini tekrar etti.

Dudu'nun kocası Ömer, Hasan'ın macerasını eskiden beri biliyordu.

İhtiyar gülümsedi, gencin maksadını anladı, fakat bir ihtiyarın bir gence, bir gencin bir ihtiyara aşka dair söz söylemesi ayıptı. İhtiyarlar aşka dair malumat[1] vermeyi bir nevi pezevenklik addederlerdi; köyün edebi, erkânı[2] böyleydi. Havadan sudan cevap verdi:

– Bir saattir çaldığım çene boşuna mı gitti Hasan? Bu ne dalgınlık beee?

Hasan az daha soracaktı:

– Benim kız ne âlemde?

Kendini derhal topladı, ona göre aşıklık feragattı.[3]

İhtiyar, gence acıyordu, onun çektiği ıstırabı anlıyordu; bunun için dilinin ucuna kadar geldi:

– Ah Hasan geç kaldın, seninki gitti. Bülbülü kafesten kaçırdın, diyecekti. Kendini topladı, tanrı misafirinin kalbini kırmak, âşıkı dilhun etmek[4] bin sene eşkıyalıktan daha fenadır diye düşündü; genç adamın ıstırabını içinde duydu ve kötü bir haber vermemiş olmak için sözü değiştirdi. Onu hem methederek başka şeyler söyletmeyi, hem de aklından istifadeyi düşündü.

– Ey Hasan, sen okudun yazdın. Şu bizim dokuma tezgâhlarını işletmek için ne yapsak bir... Bütün köy işten yana hep aylak.

– Neden?

– Neden olacak, nahiyedeki satıcılar bizim dokumaları artık almıyorlar, satmıyorlar. Bizimki pahalı oluyormuş, frenkten daha ucuz mal gelirmiş.

– Ya!.. Allah bir çaresini verir!

İhtiyar, genç adamı daha çok sıkmadı. Çünkü o görüyordu ki delikanlının ne tezgâh, ne de nahiyedeki tüccardan haberi vardı. İhtiyarı ancak nezaket olsun diye dinliyordu; Hasan'ı yalnız bıraktı.

---

1 Bilgi
2 Terbiyesi, ilkeleri
3 Hakkından vazgeçmeydi
4 Üzmek

* * *

Hasan, köyde bir çeşni oldu. Onu uzak iklimlerden gelen bir kuş gibi tecessüsle[1], muhabbetle[2] seyrettiler. Uzak, meçhul iklimlere dair sualler sordular. Fakat Hasan'ın derdine dair konuşan olmadı.

Genç, bir gün kayıplara karıştı; fakat ondan şüphe edilmezdi, çünkü o Dudu'nun da, Esma'nın da bezmine[3] dahil olmuş, onlarla nikapsız[4] olarak görüşmüştü.

* * *

– Kız bir tas su ver...

– ...

– Bir tas. Yanıyorum...

– ...

– Ne olur dön. Bana bak ne kadar susuzum...

– ...

Genç; yorgun, ezgin, kazadaki çeşmenin başında elindeki güğümlere su dolduran kadına böyle yalvardı:

– Kız, kız Hatice...

Kız, suyun şırıltısından deminki sesleri pek anlamamıştı. Fakat:

– Kız Hatice, kız Hatice sözü onun yüreğini hoplattı. Bu ses, bu derinden gelen ses hiç de yabancı değildi; içinde korkudan mı sevinçten mi olduğu belli olmayan bir sarsıntı oldu. Başını arkaya doğru yarı çevirdi.

– A... Senin işin ne burada?

Kızın yüzünün görünen kısmından memnuniyet yerine keder dalgalanıyordu.

Genç, bunu kendisine yüz vermek istemeyen sevgili oyunu zannetti.

– Peki Hatice, ben dağ tepe aştım, bunlar için mi? Ben sana ne yaptım? Ne o surat? Ne korktun, ben adam yemem. Darıldınsa gideyim.

---

1 Merakla
2 Sevgiyle
3 Sohbet toplantısına
4 Örtüsüz, burada yüz yüze.

Kız başını çevirmeden cevap verdi:

– Beni Hatice olduğum için değil, susuzluğunu gidermek için çağırdın. Zaten beni Hatice diye artık aramazsın ki...

Kızın ömründe en çok sıkıldığı gündü. Zannediyordu ki Hasan suratındaki büyük yara yerini, sol avurdundaki şerha şerha[1] bıçak, tekme yerlerini, gözünün kenarındaki o büyük, bir oyuk tesiri yapan yüzünü görür görmez yoluna devam edecek, Hatice'yi bir daha anmayacaktır.

– Hatice, beni unuttun, izini kaybettin, beni bulamaz sandın. Şimdi de yüz vermiyorsun, nereye gitsen seni bulurum.

Bu sözler üzerine Hatice'ye biraz sükûn[2] geldi.

– Doğru mu söylüyorsun?

– Doğru.

Hatice durgun bir suyun dalgalanması gibi vücudunu hafif hafif kımıldattı. Bunu bir insan gözü değil, sevki tabiileri[3] şahlanan bir hayvan daha iyi anlayabilirdi.

Genç erkeğin vücudunda aynı raşe[4] dolaştı. Biraz evvel Hatice'ye dair düşünen insanda her şey sustu.

Şimdi ortada gemini koparmış, ağzı köpürmüş, gözleri kızarmış bir hayvan vardı. Bu hayvanı coşturan, bu hayvanı şahlandıran bir küçük hareket, bedenin hafif kıvrılışıydı.

Kadın kendinde bu sihirli kudreti bilseydi, bilseydi ki genç adam artık bir çılgındır, gözü bir şimşek gibi parlıyor... O, o kıvrılışı, ne esrarlı şeydi.

Sanki gencin damarları çatlayacak, vücudundan alev fışkıracaktı. Kadın hâlâ sol yanağını göstermemek için tek gözü ile bakıyor, kâh bağırmamak istiyor:

– Git buradan, çekil yanımdan!

Bu düşüncesini beğeniyor kendi kendine: "Hasan beni güzel, o eski güzel kız zanneder. Varsın öyle zannetsin! Beni çirkin görüp kaçacağına, ben ondan kaçayım o beni arasın!"

1 Kesik kesik, dilim dilim
2 Sakinlik
3 İçgüdüleri
4 Titreme

Bu düşünce çok güzeldi, fakat Hasan'ı kovmak o kadar kolay değildi. Onun ince uzun bir boyu, geniş omuzu, çelik gözleri, kalın dudakları ve parıldayan, yanan bakışları ile ona "evet" diye cevap vermemek imkânı yoktu. Bu düşünce onu çok meşgul etmedi; derhal bundan caydı. Hasan ona birden o kadar munis[1] göründü:

– Gel Hasan, gel! Gitme, diye az daha boynuna atılacaktı. Fakat buna da cesaret edemedi. Beyni zonk zonk ediyordu.

Kadın, kurtulmak için çölden ıssız denize, ıssız denizden çöle koşan bir ümitsiz gibiydi; ikisi de onu boğacak, onu öldürecekti.

Kadını kararsızlıktan iki kuvvetli kol kurtardı. Genç adam sevki tabiileri şahlanan bir hayvan gibi, yatağından taşan bir sel gibi coştu. Delikanlı kadının sıcak nefesini boğazında, boğazının en derin köşelerinde duydu. Şah damarları kabaran adam, uzaktan bir şeyin:

– Hişt, hey... Edepsizler... sözünü duymasaydı, daha kim bilir bu sel ne kadar coşacak, çağlayacak; düşünmeden, hiçbir şey bilmeden, görmeden böylece kalacaktı?

Genç adam kızardı, genç kadın utanır gibi oldu.

Genç kadın çeşme başında namussuzluk denebilecek şeylerin en kötüsüne, en feciine[2] uğramıştı; herkesin gözü önünde artık bir orospudan başka bir şey değildi. Nitekim onları çeşme başında gören adam, muhakkak şimdi bütün kazayı baştan başa dolaşmış:

"Bir orospu var. Bunu şehirden çıkarın" diye bütün namusluları seferberliğe davet etmiştir.

Bütün bunlara rağmen kadının içinde bir sevinç, tatlı heyecan vardı. Sevmiş olmanın, arzu edilmiş olmanın heyecanı bir güzel ve serin rüzgâr gibi içine hafiflik ve rahatlık vererek dolaşmaya başladı. Hele kararsızlıktan kurtulmak ne büyük saadettir. Bunu, içinde duydu. İçin için seviniyor, her şeye gülmek istiyordu.

Hasan kadını kolundan tuttu, hızlı hızlı:

– Haydi, dedi, şimdi gideceğiz.

---

1 Cana yakın
2 Korkuncuna

Kadın her şeye hazırdı. Hâlâ yüzünde sıcak bir nefes hissediyor gibiydi; bu kadar hararetle sarılan bir adamla insan nerelere gitmezdi?

– Peki ama, dedi.

Biraz duraklar gibi oldu. Bu defa genç adam şüphelendi, düşündü:

"Ne oldu buna? Niye duruyoruz? Acaba birinin kapatması mı oldu? Bir başkasına mı gönül verdi, nedir? Neden yürümüyor?"

Genç adam düşünmekte devam etti: "Bir kadın evvela seviyorum der. Erkeğin kollarına yaslanır. Tenini teninin ateşine bırakır, fakat sonra birden vazgeçer; bir başkasını, daha güzelini düşünebilir. Kim temin eder[1] ki bu kadın da böyle değildir."

Kadın erkekteki şüpheyi sezdi:

– Peki Hasan, dedi, istediğin gibi olsun! İstersen elimdeki güğümlerle yola çıkalım.

– Yürüyelim öyleyse.

– Haydi, istediğin yere.

Onlar çeşmenin başından dönmeden, ötede çınarın altındaki salaş kahvede sanki bir fırtına koptu. Davul durdu, zurna durdu, göbek çalkalayan zenne[2] kıyafetli, yüzü düzgün, gözü sürmeli, ince, narin bir kadın gibi kıvrak köçek durdu, ziller durdu; her şey durdu.

Bir eli cebinde öbürkü ile sakallarını sıvazlayan, bir gözü ile ortadaki kadın yüzlü çocuğa, başkasına göstermeden işaret çakan iri göbekli şehir eşrafı kulak kabarttı. Kahvenin köşelerinde, masalarında haylaz beyzadeleri karşılarına alıp onlara dama, satranç oyunu öğreten, pos bıyıklı, yüzleri sert çizgili, ekseriya kanlı gözlü kâh yalvaran, kâh korkutan bakışlı hovardalar, başlarını çalımla uzattılar. Çocuklar büzüldüler; uzaktan elleriyle, başıyla, sakalıyla işaretler yaparak koşan ihtiyar tellal avazı çıktığı kadar bağırıyor, geğiriyor, gene bağırıyor, fenalıklar geçiriyor, bağırıyordu: Ses perde perde kahveye yaklaştı.

– Irz elden gitti. Çeşme başında zina var.

1 İnandırır
2 Kadın

Bütün kahvenin heyecanı bu sözden sonra coşkunlaştı. İhtiyar tellalın bir işaretiyle itidalini[1] kaybeden kahve halkı hep birden dişlerini gıcırdatarak:

– Irz elden gitti. Vay kerata vay. Vay orospu vay, diye söyleniyor, herkes birbirine soruyordu:

– Kim acep?

– Molla Hasan derler bir kaçık.

– Bir ahlaksız.

– Bir namussuz.

– Zamane. Ne ırz, ne namus kaldı.

Bir ses sert sert yükseldi:

– Ne, namus yok mu hiç? Biz pezevenk miyiz, din gayreti yok mu sizde?

Bir başkası bağırdı:

– Allah'ını seven ardımdan gelsin!..

Sopasını kapan, yerden bir taş parçası yakalayan, bir ok gibi kahveden dışarı fırlıyor, çeşmeye doğru koşuyordu. Ahali hem koşuşuyor, hem söyleniyordu:

– Recmedelim.[2]

– İkisini de parçalayalım.

– Kahpeyi kazığa vurmalı.

Namus ve ahlak ateşiyle tutuşan kalabalık, çeşmeye geldiği zaman Hasan'la Hatice epeyce uzaklaşmışlardı; fakat kafile yolları geçti, kazadan çıkan caddenin üstünde bir çığ halini alarak genişledi, büyüdü, bir insan seli oldu. Denebilir ki kazanın yarı halkı yalınayak, ağızları köpüklü, gözleri dönük bir halde iki serserinin ardından koşuyordu.

Kafilenin önüne çıkan kadın, erkek, onlardan sille yedi, tokat yedi, tekme yedi. Şehre inen köylüler neye uğradıklarını anlayamadılar. Bu arada Hatice ve Hasan köşede bir çalı aralığına gizlendiler, kafile önlerinden geçti. Coşkun coşkun yoluna devam etti.

1 Ölçüsünü
2 Taşlayarak öldürelim.

Babasız çocuk doğuran Meryem'in kendisini recme hazırlananlara: "Günahı olmayan ilk taşı atsın" sözü önünde lâl olmuşlar[1], taşlar ellerinden tap tap yere düşmüştü. Halbuki buradakiler çocuksuz bakireye hem taş attılar, hem taşlarının ucuna hiç tanımadıkları insanların kanlarını bulaştırdılar. Asıl genç kadını, genç erkeği bulamadılar. Fakat gazadan döner gibi kan ter içinde kahveye döndüler.

Sakallılar gene kadın yüzlü çocukların karşılarına geçtiler, köçek gene parmağındaki zilleri titreterek oynadı. Kahveden gelen sesler aksediyordu:

– Aşağıdan yavrum, aşağıdan!..

* * *

Akşam basarken, Hatice ve Hasan çalıların arasından çıktılar. Bu amansız insanların elinden kurtulmanın yegâne çaresini hızlı hızlı koşarak kaybolmakta buldular.

Genç kadın, genç erkekle ayrı geçen günlerine dair konuşmadan, birlikte yolculuğa mecbur olmuştu. Korka korka yollarına devam ettiler, şehirden uzaklaştıkları halde nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Kadın sordu:

– Nereye gideceğiz? Gece basıyor.

– Bilmem, istediğin yere. Her yer bizim. Şu dağlar, şu yeşil ağaçların altı, şu derelerin kenarı. Gün sıcak, gece aydınlık, yaz Allah'ın yazı. Bize şehirde ekmek yok, rahat yok. Namus yok! Ben sana burada otlardan bir güzel yatak yaparım.

Hasan şöyle bir döndü, bir kucak sararmış otla kadının yanına geldi; kuru otları kadının ayaklarının altına bir yastık gibi yığdı. Hatice'ye döndü:

– Yoruldun, dedi. Sen yat. Karnımız da aç. Ben sana yemiş bulup geleyim. Belki de bir yolcu filan görürüm, biraz ekmek alırım.

Kadın yorgundu ve vücudu diken bereleri içindeydi. Boylu boyuna otlar üzerine sere serpe uzanıverdi.

Hasan nafile yere yolcu bekledi, oradan ne kuş uçtu, ne kervan

1 Dilsizleşmişler

geçti. Kimseye rastgelmeyen Hasan etrafı dolaştı ve biraz ham iğde bulabildi. Onları topladı, koynuna, ceplerine doldurdu. Hasan, kadının yanına geldiği zaman vakit bir hayli geçmişti, sabahın pembe beyazımsı yüzü bir gölge gibi seçilebiliyordu.

Kadın o kadar yorgundu ki bir türlü uyanmıyordu. Ara sıra gerinip sağa sola dönüyordu. Fakat gözleri bir türlü açılmıyordu. Genç adam koynundan çıkardığı iğdeleri çömelerek yiyor, hem de güzel kadını seyrediyordu. O kumral saçların ne güzel bir dağılışı vardı. Hatice'nin saçları serin rüzgâr arasında dolaştıkça her telini ayrı ayrı titretiyordu. Bu kımıldanış ona ayrı bir güzellik veriyordu. Kadın birden soluna döndü. Hasan bir bıçakla vurulmuş gibi oldu, sanki dondu, sanki karşısında o güzel kadın değil, bir leş, bir hayvan kadavrası vardı.

O yüz, o gözün kenarı neydi? Allahım, ne iğrenç, ne kötü şeydi bu. Gözleri karardı. Dün de yolda Hatice'nin yüzü gözüne ilişmiş, akşam da bir yara izi görmüştü, fakat bu ona bu kadar feci, bu kadar çirkin gelmemişti. Bir an geldi ki, delikanlı uyuyan kadının yanından kaçmak arzusu bile duydu, fakat Hasan bunu düşünürken kadın birden öbür tarafa döndü. Güzel yanakların ince çizgileri ona eski günleri, onun için çektiği ıstırapları hatırlattı. Hatıralar ona o kadar munis[1] göründü ki, artık bir hatıralar yığını olan kadını bırakıp gitmeye razı olmadı. Hatice'nin kıvrık uzun kirpiklerinin aralığından gülümseyen gözlerine daldı. Sıcak, kadının yüzüne o kadar şiddetli vurdu ki nihayet Hatice uyandı. Kalktı.

Genç adam ona iğde verdi. Ham meyvenin hiçbiri boğazından geçmiyordu. Bu kuş uçmayan, kervan geçmeyen yerden ne kadar evvel kurtulunursa açlığa bir çare bulacaklarını zannediyorlardı.

– Yolcu yolunda gerek diye ellerindeki meşe dallarına dayana dayana yola düzüldüler. Onların yola çıkmaları hiç de güç değildi; kürenin üstünde onları oldukları yere bağlayan ne var?

Hatice şu kocaman dünyada akşamdan beri üzerinde yattığı otlarda kalan vücudunun kıvrıntılı izlerinden başka bir şeye malik[2] değildi. Genç adam ondan da mahrumdu.

---

1 Alışılmış, yabancı olmayan
2 Sahip

Yürüdüler, yürüdüler...

İkisinin de gözleri dönmüştü. Yorgundular. Açtılar. Biraz ileride, su kenarındaki söğütlerin yeşil dalları uzaktan sükûnet, istirahat ve serinlik veriyordu. Su başı, söğüt dibi yolcu uğrağıdır diye sevindiler. Tepeden gördükleri bu yeşil ve serin gölgelik, onların içinde bir vaha tesiri yaptı. Belki bir insan, bir yolcu bulunur diye çabuk çabuk yürüdüler. Âdeta koşarak inişleri, yokuşları tırmandılar. İlerledikçe yeşil gölgelik önlerinde açıldı, büyüdü. Esmer ve serin gölgelerin arasından berrak bir dereceğin kenarında kımıldanan vücutlar fark olundu.

Biraz ilerledikleri zaman önlerine yüklü arabalar çıktı. Yorgun beygirler iki tarafa başlarını sallaya sallaya kızgın yolda ıkına ıkına ilerliyorlardı. Arabaların üstüne bağdaş kurmuş üstleri, başları, yüzleri toz içinde insanlar onlara pek aldırış etmediler.

Genç, önlerine çıktı seslendi:

– Uğur ola. Nereden gelip nereye?

– Şehre mal götürüyoruz.

– Hasta bir kadın var, arabanıza almaz mısınız?

– Olmaz, hayvanlar taşıyamaz. Yükümüz yün ipek, iplik, Avrupa kumaşlarıdır, topları çok ağır!

– Biraz ekmek vermez misiniz?

Bir kamçı şakladı. Araba tozu dumana katarak geçti. Kol başı bağırdı:

– Dilenciye, açık göze sadaka yok, açıl. Haydi git sen de çalış.

– Dilenmiyorum, yardım istiyorum.

– İşle kazan...

Eğer delikanlı kendini çekmeseydi atların nalları ve arabanın tekerlekleri altında paramparça olacaktı. Kadın şaşırdı kaldı. Açlıktan vücudu zangır zangır titriyor, başı çatlayacakmış gibi ağrıyor, konuşulan şeyleri şöylece anlayabiliyordu.

Kocaman bıyıklarının ve dik sakallarının arasında iri bir somun parçasını çabuk çabuk eriten arabacı, bir kıza baktı, bir sağ gözünün kirpiklerini oynattı, kaşını eğdi, bir eli ile bıyığının ucunu kıvırdı. Somun

dolu avurtları mütemadiyen bir körük gibi işliyordu, arabacı somunun son lokmasını ısırırken durdu. Artık yutamıyordu, bir yumruktan çok küçük ıslak, salyalı bir hamur parçasını kadına doğru fırlattı. Kadın kollarını açtı. Bir mucize, gökten bir nimet geliyormuş gibi bekledi. Fakat neye yarar ki ekmek yosunlu, yemyeşil kurbağalı bir dereye düştü. Düşer düşmez çer çöp arasında kayboldu. Kurbağalar bağrıştı. Arabacı:

– Ne yapayım kaderin yokmuş, diye gülerek geçti gitti.

Bütün ümitleri ile söğütlere doğru yürüdüler. Ne heyecan, ne yürek çarpıntısı.

Aç, yarı ölü gövdeyi çekip sürükleyen ancak ümitti. İki günlük açlık, vakıa[1] hayatlarında fevkaladelikler görmeye hazırlanmış olanlar için bir hiçtir. Fakat onlar yemek vakitlerini hiç şaşmamışlardır. Halbuki Hasan'la Hatice fevkalbeşer[2] kahramanlar değildi. İki günlük şu açlık onların sinirlerini bozmuştu; su kenarında ya sevinecekler, neşelenecekler yahut da aç kurtlar gibi başları döne döne tırnaklarını ciğerlerine geçirecekler, kendi dişleri ile kendi etlerini sökeceklerdi.

Söğütlerin altına geldikleri zaman, bir tarafta halılara bağdaş kurmuş insanların sesini duydular; öte tarafta dere kenarında serinlik ve ferahlık veren yeşil otların kokuları arasında buram buram burun deliklerini kıran kebap dumanı sarhoş etti. İkisi de derin derin nefes aldılar, uzun uzun:

– Hehhh! diye derinden derine iç çektiler.

Gerçi karnı tok olan kariler[3] bunu kaba bir fantezi farz edebilirler. Fakat burada muharrir[4] için ne fantezi, ne de kari için çıtkırıldım edebiyat arzusu vardır.

Burada tek, basit olan açlık vardır. Açlığın kemiklerini çatırdattığı, kanlarını durgunlaştırdığı, seslerini kıstığı insanlar vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, teşbihler, cinaslar[5], arkasında dumanın üstünde ufuneti[6] bütün bir âlemi rahatsız eden hakikat vardır.

---

1 Gerçekte
2 İnsanüstü
3 Okurlar
4 Yazar
5 Hayaller, benzetmeler
6 Çürük kokusu

Sözlerden ince tıraşide[1] bir bilezik, bir küpe, bir kravat iğnesi arayanlar kuyumcu dükkânlarına koşsunlar. Muharriri bir perendebaz[2], bir cambaz yahut kelimeler serdarı[3] görmek isteyenler de istedikleri yere gidebilirler.

– İşte çingeneler geliyor. Hasan'la Hatice'yi su başında görenlerden biri böyle bağırdı.

Hayret etmeyin, çünkü orada çingene neşe, eğlence ve bol bol oyun, saz söz demektir. Bütün kasaba eşrafı kadınsız cemiyetin acılıklarını unutmak için ne lazım ise her şeyi tamamlamışlardı. Binlik binlik rakı. Bol bol meze. Genç, neşeli, güzel yüzlü saki, kıvrak bedenli rakkaslar. Burada kadından başka her şey vardı. Herkes keyfince felekten kâm almaya[4] çalışıyordu. Zarif, nüktedan müftü sarığı bir tarafa yığmış, gözleri dönük bağdaş kurduğu yerde fırıl fırıl kâh sağa, kâh sola dönüyor; bazen sakiye, bazen köçeğe bitkin bitkin bakıyor, bakıyor, baktıkça kendinden geçiyor. Ara sıra ağzından bir mısra fırlıyor:

"Dökülen mey, kırılan şişe-i rindan olsun!.."

Bu mısra ateşli bir buse gibi rakkasa doğru uçuyor. Müftü efendi, bir başkasının saki ile şöylece bir ahbaplaştığını görünce yanındakinin kulağına:

– Kaçan ada uyur. O zaman gösteririm sana, diye fısıldıyor.

Bir başkası ona takılıyor:

– Hocam haram değil mi?

– Şaraba tuz koyunca helal olur. Ben üstüne koymuyorum da tuzluyu hemen arkasından yiyorum. Aynı şey, şekil farkı; ahkâm[5] zamanla tebeddül eder.[6]

– Elbette efendim elbette.

1 Taklacı
2 Akrobat
3 Başkomutanı
4 Gönlünce eğlenmeye
5 Hükümler
6 Değişir

Öbür köşede nargilesini fokurdatan beyaz takkeli bir ihtiyar, ellerini önündeki yemiş tabağından hiç çıkarmıyor. Mütemadiyen yiyor, atıştırıyor, marpuçtan[1] duman savuruyor, hem de etrafındaki halka şen bir masal anlatıyor. Genç günlerin neşelerinden bahsediyor:

Kız, oğlan nazı nazın, şehlevent avazı avazın,
Belâsın ben de bilmem, kız mısın, oğlan mısın kâfir?..

Diye inildiyor.

Etraftan sesler:

– Nur ol...

– Yaşa!..

Bir başka taraftan:

Efendim henüz girmiş on beş yaşına
Gülgülî kerrakeli mor hareli...

Müftü efendi artık coşkundur, yanındakilere:

– Sinni Cemal! Sinni Cemal![2] Efendim, Cenab-ı Hak bile peygamberini on beş yaşında bir nevcivan[3] suretinde gördü, diye söylenirken gözü ince bedenli, kara kaşlı sakiye ilişince bir an irkildi. Onun yaşı ilerlemişti.

Onun da hatırını hoş etmek için:

– Hayır, hayır; burada on beş yaş, teravetin kemalidir.[4] Gönül nüfus dairesi değil ya!..

Enfiyeli, hacı yağlı, misli bir nükte savurdu. Hep gülüştüler. Tahrirat kâtibi, meclisi idare azasından Nazikîzade'ye:

1 Nargileye takılan ve kolayca içmeyi sağlayan, hortum biçiminde uzun ve bükülgen boru.
2 Güzellik yaşı
3 Delikanlı
4 Gençliğin olgunluğudur.

– Müftü oğlana ökse kuruyor, diye hızlıca söyledi. Müftü bu sözlerden hiçbirini işitmiyor, bağırıyordu:

– Mezesini gözlerim alsın! Zülfünden, gözlerinden, rengi ruyundan.[1]

Kaymakam söze girişti:

– Bizim müftü, dedi, pek de eflatunidir.[2]

Müftü, Kaymakamın da dediğini duymuyordu. Armonik çalan otuzluk Ermeni'nin gözleri gözlerine ilişti. Müftü Ermeni'ye döndü:

Bil, maksatı re'sim[3] *dedi ol şuhu güzeşte...*[4]

Anide bakıp ruyine,[5] *kartal deyiverdim.*

Diye yüzünü buruşturdu. Bu eşraf meclisinde en uslu adam, eti rakıya batırıp ekmeğe saran ve zağarına yutturan, zil zurna sarhoş genç tüccar Sıddıkzade'ydi. O, birkaç okka eti böyle hayvanına kaptırıyor ve:

– Eğlensin, bu köpek de zevk alsın. Bu yalan dünya sade bizim değil ya, diye söyleniyor.

Hayvan ispirto anason kokusundan tiksindikçe:

– Hay köpoğlu. Ağzının tadını bilmiyorsun. Herkes bunun için birbirini yiyor, diye söyleniyordu.

İşte çingeneler geliyor diye seslenilen yerde böyle bir hava, coşkun sarhoşluk ve tokluğun verdiği kabalık, rehavet[6] vardı.

Hasan ile Hatice, uzaktan işaret eden adamın ellerini gördükleri ve "Geliniz... Hey..." diye bağırdıklarını işittikleri zaman: "Kısmet çıktı!" diye sevinmişlerdi. Onlar zannediyorlardı ki: "Aç mısınız, susuz musunuz? Yiyiniz, karnınızı doyurunuz" diyecekler.

1 Yüzünün renginden
2 Platoniktir.
3 Doğum yerim
4 Geçkin güzel
5 Yüzüne
6 Gevşeklik, burada kendinden geçmişlik.

Halbuki:

– Haydi bakalım zilleri çabuk tak. Efendileri bekletme. Efendiler alnına altın yapıştıracaklar, diye acayip bir teklif karşısında kaldılar.

Hatice sarardı soldu. Kekeleyerek:

– Biz, dedi, çingene değiliz.

– Nazlanma. Bizim buraya geldiğimizi daha dünden haber aldınız. Haydi zilleri çıkar.

– Yanlışınız var!

– Haydi be... Söyle şu şoparına. Gaco biraz göbek çalkasın!

– O oynamaz efendi. Oynayamaz da.

Muhaverenin[1] bu şeklinden hiddetlenen bir delikanlı gözlerini devire devire:

– Biz çingeneden kız almasını da biliriz, zaten böyledir, karı koca dayak yemeden rahat edemezler.

– Açız üç gündür. Biz köçek değiliz. Yolcuyuz.

Birisi lafa karıştı:

– Şu ağızlara da bak.

Bir başkası:

– Kerata, dedi, sanki karıyı kıskanıyor mu dersin?

Sıddıkzade söze karıştı. Çalımlı, istihfafla[2] sordu:

– Karını, dedi, bizden mi kıskanıyorsun?

Hasan cevap verdi:

– Haşa... Sen ondan güzelsin, dilbersin. O bir hoyrattır. Böyle şeyler bilmez.

Bir iki tokat, birkaç tekme. Kadınla erkek kafilenin yanından ayrıldılar, onlar uzaklaşırken efendiler uşaklarına şiddetle tembih geçtiler:

– Aman dikkat edin. Keratalar bir şey çalmasınlar; onların gözü zenginin malındadır, canındadır.

---

1 Karşılıklı konuşmanın

2 Küçümseyerek

Hasan ve Hatice iki gün evvel kendisini ırz elden gitti diye kovalayan insanların önünden nasıl kaçtılarsa, işret[1] sofrası önünden gene aynı şekilde kaçtılar.

Hatice ile Hasan hem yürüyorlar, hem konuşuyorlardı.

– Hasan, şu herifi bir yakalasam yok mu?

– Hangi herif?

– Hani şu sana çatanı.

– Hangisi hangisinden farklı ki?

– Tokat vuran.

– Ha!.. Hoş, hepsi bir; onlardan zaten bize hayır var mı ki?

– Hayır olsun olmasın!.. Ama onun bana yaptıklarını bir bilsen, ahhhhh! Bilsen.

Hatice'nin gözleri yaşardı, dudakları kıvrıldı:

– Elinde ölüyordum.

Hasan sordu:

– Ne münasebet?

– Bak yüzüme. Onun kunduralarının yeri.

– Köyü kıtlık bastığı zaman, o, öte beri almak için köye geldi. Bütün köyün kap kaçak nesi varsa hepsini yok pahasına aldı. Tahsildar da vergi diye başıma çöktü. Bir kara dağ gibi. Sattılar, savdılar ne varsa. Bir don, bir gömlek kaldım. Elimdeki çevremi de istediler vermedim. Kollarımdan sürüklediler, vermedim. Dövdüler, vermedim. Suratımdan ateş fışkırdı, vermedim; kan fışkırdı, vermedim. Gözlerim önüme döküldü, gene vermedim. Kendimden geçmişim. Neden sonra ayıldım ki yüzüm kan içinde, gözümün oyukları kanla örülmüş, kirpiklerim birbirine yapışmış. Çalılıklar arasında uyanınca gene onun sesini işittim.

– Nasıl alınırmış çevre?

– Herifin korkusundan gözlerim açıldı. "Diyeceklerimi yap" diyordu, "sana daha para vereceğim." Karşımda ağzını sulandıra sulandıra

1 İçki

anlattı, bıyıklarını burdu. "Kimse görmez" dedi. Bağırdım, tekmeledim, ısırdım. Ama söyledi, kâh yalvardı, kâh sövdü. "Yüzünü paramparça edeyim de o zaman sen bana yalvar. Rastgeldiğin erkeğe yalvar. Erkek itlere bile yalvar, seni öyle bir hale koyayım" diye kamasını çıkardı, yüzümü çizdi, çizdi. Ben ne yapabilirim? Eğer Dudu'nun kocası çitlerin arasında gözükmeseydi suratımın öbür tarafını da paramparça edecekti. Çekildi gitti, rezalet çıkmasın diye...

Dudu'nun evinde bana baktılar, yaram iyi oldu. Ama çifte çubuğa gidemez oldum. Kolay iştir diye bez dokumaya kaymakamlıktaki tezgâhlara gittim. Gittim ama orada iş yokmuş, beni birisinin yanına tutma verdiler. Sonrası malum...

Hasan kadını dinliyor, cevap vermiyordu. Fakat kızdı, hiddetlendi, gözleri döndü. Sıddıkzade'ye kendisini bir güzellik harabesinde bıraktığı için kızıyordu. Bu güzellik barbarına karşı kinden daha kuvvetli bir şeyler duyuyordu. Kin, duyduklarının yanında bir dostluk gibi kalır.

Hasan ve Hatice, yorgun, bitkin bir halde yollarda ahlat ve iğde yediler; geçtikleri köylerde ilahi söylediler, tıpkı Sodom beldesine yolu düşen yabancılar gibi. Onların bu birkaç günü Sodom beldesine yolu düşen bir yabancınınkinden daha az acı değildi. Sodom zevk, neşe ve şehvet içinde çalkalanırdı. Orada Rabb'in sevdikleri ancak taşa tutulur ve kanlarını Sodom beldesinin topraklarına attıkları için ayaklarına zincir vurulur, çarmıha gererlerdi. Orada Rabb'in sevgilileri hile ile kendilerine yiyecek buldulardı. Fakat bu iki insan, Rabb'in o kadar sevdiği mahluklar olmayacaklar ki, kalplerine hileden, desiseden[1] bir parça bile girmedi; kimseyi aldatamadılar, Rabb'in sevgilileri gibi kendilerini Hüda'dan kalkanlar yapmadılar.

Onun için köye başları dönük, vücutları lime lime düştüler. Köyde ilk karşılaştıkları manzara çeşme başındaki ahlat ağacında at yularıyla asılı olan balmumu rengindeki abani sarıklı adamdı. Ağaçta sallanan adam, mütegallibeden[2] yüz kuruşa senede üç yüz kuruş faiz alan

1 Düzenden
2 Derebeyinden

Veli Efendiydi. O Dudu'ya "deli", Esma'ya bir "orospudur" dediği için kaçaklardan teşekkül eden yeni zabıta kuvveti tarafından tevkif ve idam edilmişti. Onlar, bu adam niçin asılı diye düşünmediler bile. Hatice asılıya baktı, baktı:

– Hasan, dedi, Allah'tan dilerim darısı Sıddıkzade'nin başına!

Ve dergâha doğru yürüdüler. Hatice ile Hasan ilk sıcak lokmayı burada yediler, orada vaktiyle kendilerini bir sapan taşı gibi fırlatan Adaköy'de sonsuz bir vefa buldular. Evvelce bir ateş tarlası diye kaçtıkları yerler, şimdi bir gülistan, ruha ferahlık veren sevimli bir yuva oluvermişti.

Hasan çok görmüş, çok şey öğrenmişti; etrafındakilere bunları tatlı tatlı anlattı; fakirlerden, büyücülerden, çölden, seraptan bahsettikçe bir acayip daüssıla ile herkes ona yaklaşıyor, onu daha sevimli buluyordu. Hele sesi bütün köyü yaktı, civar köylerde bile şöhret aldı.

O, artık güzel sesi etrafına insan toplayan bir şöhretti.

O, ne sonsuz cennetlerden, ne gayyalardan[1], ne cinlerden bahsediyor, ne de hırs ve fisküfücür[2] içinde çalkalanan bir hayvan gibi görünüyordu.

O, gökten yere yolunu şaşırarak düşmüş, kanadı yoluk bir ilah değildi. Ayakları çamurda, vücudu tezekten bir cife[3] iken insanlarla konuşmak için güneşin, göğün ve maveranın[4] tahtına boşuna çıkan budalalar gibi gülünç olmadı. Bunun için Hasan zahit olmadan, mescit minberine yüz sürmeden, zeytinyağı kandilinin fitiline dokunmadan sevimli olmuştu. Onun berrak bir ahenkle çağlayan sesi, yüzünün muntazam hatları, hele onun başkalarının ıstıraplarını suya atılmış bir sünger gibi toplayıp çekmesi, kendini herkese sevdirdi, köyün en bahtiyar insanı Hasan'dı.

İnsanın soytarı olmadan, başkalarını güldürmeden, başkalarının hodbinliklerini[5] şahlandırmadan sevimli olması ne güç şeydir.

---

1 Cehennem kuyusundan
2 Ahlaksızlık
3 Leş
4 Zamanın
5 Bencilliklerini

Bütün köy birbirine girdi.

Dere kenarından dönen çobanlar, Hatice'yi köye baygın bir halde getirdiler; kadın bitkindi. Rengi sapsarıydı, dudakları bembeyazdı.

Hatice'nin bembeyaz dudakları ara sıra açılıyor, bir inilti vızıldıyordu:

– Ah belim... Ah... Sırtım! Tam nalça yeri. Sıddıkzade'nin tekmelediği yer...

Hatice'yi türbeye götürdüler. Kadınlar Hatice'nin vücudunu açtılar. Baktılar sırtında tekme yerleri vardı.

Bu hale köyde kimi sustu, kimi yalnız:

– Vah kızcağız, dedi.

Kimi:

– Erkektir, zengindir, efendidir, döver de söver de... Karının ne de pamuk gibi canı varmış, dedi.

Kimi:

– Kader böyleymiş, diye teselli aradı.

Hatice türbede, yatağa düştüğü günden sonra bir daha kalkamadı.

Her gün türbenin tozlu köşesinde biraz daha sarardı, biraz daha balmumlaştı, inceldi. Etten ve dünyayı hatırlatan kan pıhtılarından kurtuldu; ellerinin mavi damarları dışarı dışarı fırladı; yüzünün çizgileri derinleşti. Gözleri parlaklığını kaybetti; bu donuk yüzlü kadın daha çok yaşamadı.

Köy gene aynı köy; günler, haftalar, aylar birbirine benzeyerek, birbiri üstüne yığılan sararmış ağaç yaprakları gibi birikti.

Sonbahar geçti. Kış geçti. Hasan artık koyu renkli, derin hatlı bir tunç heykeldi. O artık sessiz ve insanlarla alışverişi olmayan bir adamdı. O her gün dergâhın sürüsünü alır, kırlara gider, keçilere çobanlık ederdi. Bu onun için hem eğlence, iç sıkıntısına bir çare, hem de kendini geçindirmek için bir işti.

Sürülerinin arkasında kâh Kerem'den parçalar okur, dağlar çın çın öterdi:

Âşık ağlar canan diye,
Garip ağlar vatan diye

Kâh bir ilahi söyleye söyleye dağlara, kuytu su kenarlarına çekilir; orada sabahtan akşama kadar kalırdı.

Hasan çobanlık ederken sonbahar geçti, kış geçti, ilkbahar geldi.

Kerem Ali dağlarından esen rüzgâr, kırların mor menekşeleri, sümbülleri ve yaylaların yemyeşil bir çiçek denizi gibi açılan derinliği Hasan'a neler hatırlatmıyordu. Gittikçe otlar büyüyor, otlar büyüdükçe Hasan'ın derdi artıyordu. Üzerine insan vücudu yaslanmış bir ot yığını Hasan'ı harap etmek için kâfi geldi.

Sevgilinizi, çocuğunuzu kaybettiyseniz, bilirsiniz. Yataktaki vücudun izleri, yastıktaki kırışıklıklar, yorgandaki yar kokusu sizi onlara dokunmaktan men eder; onları bozmaktan, düzeltmekten korkarsınız. Bir çalı, bir minder, bir avuç pamuk şilte ve yarım arşın yün örtüye sahip olmayanlar için ancak bir bahar mevsimi vardır, bir döşek hatırasını ancak o canlandırır. Onun için ot mevsimi Hasan'ı yaktı, harap etti.

Bir gün Hasan'ın eline küflenmiş bir kayış kemer geçti. Bu onundu. O güzel Hatice'nin. Bu kemer onun beline sarılmıştı. Kemerin iç tarafından belden gelen terlerin koyulaştırdığı, parlaklaştırdığı yerler ince bir bel, sübu endam[1] bir boy hatırlattı. Hatice, bu kemeri kaç defa beline itina ile sarmış, kaç defa o fil dişi gibi vücudu onun içinde sıkmış, hatırladı bir defa belini daraltmak için ne kadar uğraşmıştı.

Bu deri parçası, kaybolan bir şeyi arayıp ağlamak istiyor gibiydi. Kemerin öksüzlüğü ne hazin, ne acı geldi ona. O, elinde kemeri eğip bükerken Dudu'nun kocası rastgeldi.

– Hasan be, divanesin, etme bunu. Bir avrat bu kadar düşünmeye değmez. Allah'a asi olursun, diye söyledi.

1 Ölçülü bedenli

Hasan, ihtiyarın sözünü işitmemezliğe geldi. Fakat ihtiyar sanki ilahi bir vazife yapıyormuş gibi tekrar laf açtı, teselli olsun diye anlattı:

– Biraz evvel Sıddıkzade'yi kır atında gördüm. Dört nala geçti, terkisinde gene bir kız vardı. Oğlum, insan biraz havaî[1] olmalı. Gül yahu, gül biraz da eğlen. Gençsin.

– Karşıki köyden. Muhtarın kızı olacak.

– Sahi onun kızı güzeldir.

– Kaşları ince ince, gözleri tahrilli[2] elâ, yosma mı yosma.

– Sıddıkzade birisine göz koydu mu mor fesini şöyle bir yıktı, yakası kadifeli paltosunu sırtına çekti mi artık ondan hayır gelmez. Atına alır, arabasına bindirir, elin evine atar, bağına girer. Anasını keser, babasını döver, kızını salla sırt eder götürür. Mübarek üç ay evvel de birinin kızına vurulmuş. Kızı üç karısının üstüne nikâhla almak istemiş. Kız hayır demiş, herif hayır demiş. Boğaz boğaza dövüşmüşler.

Sıddıkzade sormuş:

– İyi ama kız bana neden varmıyorsun? Param mı yok?

– Var ağam. Hem de çok.

– Güzel mi değilim?

– Yağız delikanlısın, şirinsin.

– Karım ol.

– Olamaz.

– Neden?

– Ortak ortak üstüne varmam da onun için.

Bunun üzerine dövüşmüşler; kız itmiş, herif hiddetlenmiş. Bunun üzerine kıza hakaret olsun diye onu tek gözlü, kambur, şimdiye kadar bekâr kalmış müezzine vermiş. Şimdi kız ihtiyarı öyle seviyormuş ki, Sıddıkzade'nin yüzüne bile bakmıyormuş. Sıddıkzade kızı seviyordu hani! Fakat ne yanıyor ne de böyle senin gibi kendini yiyor. Bir avrat bu kadar düşünülmez. Aferin Sıddıkzade'ye, avrattan avrada sekiyor. Şundan bir yol ibret al.

---

1 Gelgeç gönüllü

2 Renkli kısmı çizgili, tahrirli

– Allah onu da öyle istemiş, değil mi?

Hasan hem bunu söyledi, hem gülümsedi.

– E, öyle. Öyle ya. Allah büyük.

– Öyle mi? Deme be baba, etme. Ben seninle şaka ettim.

– Tövbe de.

– Demesem ne olur?

– Günah.

– Baba ne diyeyim? Allah'ınız da Sıddıkzade'ye benziyor; astığı astık, kestiği kestik, öyle mi?

– Haşa!.. Sıddıkzade kul, öteki Mevla.

– Mevla ama kul gibi kusurlu işler işliyor. Benim yârimi alıyor, muhtarın kızını Sıddıkzade gibi bir herifin terkisine veriyor. Sonra da muhtarın kızına yarın ahirette: "Niye zina ettin ey kulum", diye ateşten topuzu indirecek, hatuncağızı inim inim inletecek! Sıddıkzade kazanacak, kâr edecek, bir çeşme yaptıracak. Ömrünün sonunda yapılan bir çeşme yüzünden kıyamete kadar herkes onu rahmetle anacak. Eh! Allah da böyle sevimli bir kulunu hor görmez ya?.. Dilediği gibi işler, onun işine karışılmaz.

– Neme lazım Hasan, böyle düşündükten sonra sapıtmakla sapıtmamak arasında fark yok. İnsan zengin oldu mu rastıklayıp, sürmeleyip Allah'ı bile koynuna alsa günahı kalmayacak.

– Hepsi iyi, hepsini affetsin, istediğine topuz vursun ama ne olurdu şu benim yârimi almasaydı, neyi eksilirdi? Benim bağrım yandı, dişim döküldü, yârini kaybedenin on beş yaşında beli bükülürmüş!

– Allah onu daha çok sevmiş Hasan!

– Benimle ortak olacak ne vardı?

– Sus, sus, tövbe de.

– Baba, zina edenleri, hırsızları, soyguncuları, orospuları, pezevenkleri bir tarafa; zayıfları, kimsesizleri bir tarafa koyup, iyileri kötülere dövdüren bir Allah'ı anlamıyorum.

– Sus, küfür ediyorsun.

– Sen küfür ediyorsun baba! Sen tövbe de, tövbe! Şu köydeki kötülükler Allah'tan evvel Sıddıkzade'nin elinin altından çıkmıyor mu? Allah'a varıncaya kadar daha nice köylerde, şehirlerde Sıddıkzadeler var.

Hasan'ın gözünün önünden yaralı yüzlü güzel kadın, tekme ve bu güzel kadının sırtındaki yara bir şimşek gibi geçti, mırıldandı:

– Bu kadar kötülük Allah'tan gelmez. Baba, Allah kötü değildir.

Bu konuşma Hasan'da yeni yeni düşünceler peyda etti. O zamana kadar içinde müzminleşmiş[1] bir acı vardı. Bu acı kötülüklerden nefret haline girdi. Ve Sıddıkzade, onun önünde kötülüğün, fenalığın yegâne numunesiydi. Kendi yüzüne inen şamarın acısını ancak şimdi daha iyi duydu. Hakaret önünde ilk zamanlarda soğuk bir demir parçası gibi hissiz duran Hasan, şimdi büyük bir ateşe sokulmuş gibi oldu. Evvela yandı, alevleşti, sonra bu soğuk demir içten gelen arzuların kalıbına göre şekil aldı.

İhtiyardan ayrıldıktan sonra hep Sıddıkzade'yi düşündü.

O gün de akşam oldu. Hiddetten, kinden, nefretten gelen bir feragatla[2]:

Kenarından geçeyim yol sizin olsun,
Ağular içeyim bal sizin olsun,
Bir su ver içeyim göl sizin olsun,
Ben karalar giyeyim, al sizin olsun

Diye söylene söylene köye döndü.

Dergâha girdiği zaman Dudu ona gülümseyerek:

– Hatice'nin keçisi bugün doğurdu, dedi. İşte burada oğlak, diye mini mini şeytan gibi sürmeli ve çekik gözlü bir bebek hissi veren yavruyu kolları arasından bıraktı. Henüz ıslaklığı, ıslaklığın parlaklığı

1 Süregenleşmiş
2 Vazgeçişle

üzerinden geçmeyen yavru, canlı canlı bağırarak Hasan'ın abasının altına doğru sokuldu. Bu sokuluş, bu kıvraklık, bu gözlerin çekikliği, koyulaşan rengi, ölen kadına ne kadar benziyordu. Bazen insanlarla hayvanlar arasındaki bu sırrı münasebet[1] nice gözlerden kaçar, nice gözler vardır ki sırrı dökülmüş aynalar yahut yosunlu sular gibidir; onlar müşabehetleri[2] keşifte bir budak deliğinden farklı değildirler.

Dudu, esasen tenasühe[3] inanan bir itikada sahipti. Bu müşabeheti görmüş ve sırf bunun için Hasan'a sevimli bir iş daha çıkarmıştı. Hasan artık o günden sonra sürülerini daha alaka ile güdüyor, sabahları:

– Sığırtmaç gidiyor ha, diye daha kuvvetli, daha canlı bağırıyordu.

Hasan, keçi yavrusunu munis[4] bir çocuk hissiyle sevmeye başladı. Yavru yorulmasın diye kolları arasına alıyor, o mini mini şeytan hoplayıp zıplayıp kollarından kaçmak isteyinceye kadar bırakmıyordu.

Hele Hasan kaval çalarken onun bazen başını ve kulaklarını eğip dinler gibi bir vaziyet alışı, sonra birden ürküp kaçışı, Hasan'ı derinden sarıyordu.

Bu senenin baharı Hasan'la beraber bütün kır halkını sevindirdi; birçok oğlak doğdu ve herkes bu sene tiftik mahsulünün bereketli olacağını birbirine memnuniyetle söylüyordu.

III

– Tak, tak!

Yolun başından tozu dumana katarak ilerleyen bir süvari göründü; köylüler saf saf oldular, hafif hafif fısıltılar oldu:

– Sıddıkzade Ali Efendi Ağam geliyor, hani edepli ol.

– Öyle yüzüne dik dik bakma.

1 Gizemli ilişki
2 Benzerlikleri
3 Ruh göçüne
4 Cana yakın

– Öyle kobat kobat durma, elini göbeğinin üstüne koy.

– Allah ömürler versin!

– Ne de yaman şey, mor karanfil gibi fesine sardığı abani[1] Hicaz'dan gelmiş olmalı.

– Kötü mal kullanmaz.

– Bu çuha şalvar Ali Ağamdan başkasında yoktur.

– İnanmıyor musunuz? Vallah da yoktur, billah da yoktur.

Büyük kapı açıldı, alaca karanlıkta Sıddıkzade, terkisinde bir hayaletle kapıdan girdi. Uşaklar kır atı kenara çektiler. Uşaklar köylülere bağırdılar:

– Ağa yorgun...

İhtiyar, genç köylüler bir ağızdan inceli kalınlı seslerle söylediler:

– Ali Efendi Ağamızı görelim dedik. Hani şöyle kasabaya indik de kendisine biraz hediye getirdiydik.

– Ağam yesin diye yağ getirdim.

Bir heybe uzandı. Öteki:

– Kaymak, dedi, bizim ağzımıza yakışmaz, ağam yesin!

Bir başkası:

– Peynir getirdim, dedi. İlk ağız, müşteri bunun bu kadar iyisinden anlamaz.

Bir başkası:

– Ağamın çocuğu oynasın diye bir tay getiriverdim.

Kambur bir köylü:

– Bu taze taze ağız[2], dedi, bir kâse uzattı.

Uşaklar gülüşerek, eğlenerek köylülerin hediyelerini aldılar. Kalan köylüler sırtlarındaki sepetleri, küfeleri, çıkınları yalvararak kapının önüne koydular. Takım takım hediyelerinin kabulünden dolayı sevinçle han odalarına doğru çekildiler, gittiler.

---

1 İpekten, sarımtırak dal işlemeli beyaz kumaş.

2 Yeni doğrmuş memelilerin ilk sütü.

Köylüler Sıddıkzade'yi âdeta dinî bir rabıta[1] ile seviyorlar, onun dostluğunu her ne pahasına olursa olsun kazanmak istiyorlardı. Sıddıkzade bu bankasız, kredisiz, hükümetsiz yerde Allah tarafından gönderilmiş bir kahramandı. Parasız kaldıkları zaman köylülere yardım eder, işlerini görürdü. Sıddıkzade, kazanın en zengini ve hükümet memurları üzerinde en nüfuzlu adamıydı. Vilayet meclisinde aza, müftünün ahbabı, kaymakamın dostu, kadıyla içtiği su ayrı gitmezdi. Nüfus memuru, tapu memuru, sanki onun kapısında birer Tanrı misafiri, zaptiye ağası onun yaveriydi. Sıddıkzade kaymakamları, kadıları, mustantikleri[2] püskürten yel değirmensiz ve şatosuz bir derebeyi olmuştu. Babasından kalan nukut[3] ve serveti vardı.

Babası vaktiyle Valinin perde[4] çavuşuydu, uzun seneler Vali Paşaya sonsuz bir sadakatle hizmet eden Sıddık Ağa, seneler geçtikçe Valinin gözüne girdi. Vali en mahrem şeylerini Sıddık Ağaya söylemekten çekinmez, Sıddık Ağa da Valinin bir dediğini iki etmezdi. Gece gündüz efendisinden ayrılmaz, hatta uyuduğu zamanlarda yatağını Vali Paşanın sesini derhal işitebileceği bir yere sererdi.

Sıddık Ağa, otuz beş sene kadar zaptiye çavuşluğunda kaldı; bu zamanda birçok valiler değişti, hepsine perde çavuşluğu etti, hepsinin zamanında itibarı vardı. Valiyi ziyarete gelenler, valiye arzuhal vermek isteyenler, herkesten evvel onu görürlerdi. Sıddık Ağa ile anlaşmadan, onun gönlünü etmeden hiçbir iş yapmanın imkânı yoktu. Sıddık Ağa, paşanın eli, ayağı ve -günahı boynuna- birtakım gizli işlerinin tahsildarıydı, derler.

Sıddık Ağa, paşanın haberi olmadan da kendi hesabına iş becermesini bilirdi. Sıddık Ağa, vilayete gelip giden büyük rütbeli memurların ağzından hiç düşmeyen:

– Bu devlet iflah olmaz, sözünü işite işite bir nevi alışkanlıkla para biriktirmeyi, yegâne, sönmeyen, solmayan, hararetini kaybetmeyen bir insan haline koydu.

---

1 Bağ
2 Sorgu yargıçlarını
3 Para
4 Makam

Sıddık Ağa, paşanın her hareketini, oturuşunu, kalkışını, münasebette bulunduğu adamları dikkatle takip etti; hepsinden kendisi için bir kâr kapısı açıldı. Paşası, kırmızı fesi, bol ve geniş mavi püsküllü, beli büzmeli Lui çuhasından ceketi, yarı şalvara benzeyen pantolonu ile zamanın zarafetine ve hükümetin arzularına rehber oluyordu. Sıddık Ağanın paşası Tanzimat devrinin medenileştirildiği ricalden[1] ve büyük Reşit Paşanın adamlarındandı.

Vali Paşanın yegâne emeli bu yeni kıyafeti şehirde tamim etmek[2], o eski kallavi[3] yaşayış ve giyiniş tarzını terk ettirmekti. Nitekim Sıddık Ağa, paşasının arzularından, emellerinden öyle şeyler sezerdi ki, bahara kavuşan haşerat nasıl kış uykusundan birden, ani bir titreme ile hoplayarak, zıplayarak kalkarsa, Sıddık Ağayı da paşanın emelleri bir bahar gibi hareket ettirirdi.

Bu haşere böylelikle canlandı... Kastamonu'da kıyafet meselesini Sıddık Ağa böyle halletti, valiyi ziyarete gelenlere hafiften çıtlattı:

– Vali Bey böyle eski zaman kıyafetiyle gelenlerden hoşlanmıyor. Eğer işinizin olmasını isterseniz, bir takım yeni kıyafet düzün.

Vali Paşa da ekseriya meclislerde artık bu eski kıyafetin kötülüğünden bahsederdi. Sıddık Ağa, İstanbul'dan takım takım yeni kıyafette elbise getirtti ve tanıdığı dükkâncılar vasıtasıyla pahalı pahalı sattırdı. Bir hayli kâr etti.

Bir gün bir emir geldi, Vali Paşa bundan çok müteessir oldu. Vali, kılık kıyafet itibariyle yeniliğe taraftar olsa da artık bu kadarına razı değildi; siyaset için adam asmak hakkı elinden alındıktan sonra şimdi bir de kendisine ortak olacak, işlerine karışacak bir heyet teşekkül ediyordu. İstanbul'dan nezaretten[4] gelen mahrem emirde vilayet meclisinin derhal intihap olunması[5] bildiriliyordu. Vali Paşa, rüyaları bile bir zaman korkunç bir hayalet olan valilerin şimdi ne hale geldiğini sakalını eline alarak düşünürken aklına geldi:

---

1 Devlet adamlarından
2 Genelleştirmek
3 Burada kaba
4 Bakanlıktan
5 Seçilmesi

– Sıddık...

– Buyurun paşam!

– Seni tekaüt[1] edelim artık.

– Etme paşam, sayende sayeban[2] oluyorum.

– Daha iyi rütbe.

– Paşama kulluktan başka hizmet olur mu?

– Vilayet meclisine aza olacaksın.

– Allah ömrünüze ömür bereketi versin. Ben yine perde çavuşluğu edeyim.

– Olmaz Sıddık, olmaz.

– Paşamı darılttık mı acep?

– Hayır Sıddık. Şimdi vilayet meclisi olacak, vilayet meclisi azası gelip valilerin işine karışacak, artık vali onlar sayılır.

– Ne günlere kaldık paşam. Benim senin yerinde gözüm yok. Ben senin kapında perde çavuşuyum.

– Bilirim Sıddık, ama bir başkası geleceğine sen vilayet meclisi azası olursun. Seni reis vekili de intihap ettiririm.[3] İşleri beraber görür gideriz.

Sıddık Ağanın tekaütlüğü gayet kolaylıkla yapıldı. Haftasında vilayet meclisine aza oldu. Sıddık Ağa ilk iş olarak bir dükkân açtı. Biraz sonra ordunun kontratçılığını[4] aldı; askere erzak verdi, az zamanda Sıddık Ağa samur kürklü eşraftan bir zat oldu. Sıddık Ağa, dördüncü karısından olan oğluna Gerede'de bir dükkân açtı; onu anasının bağları, bahçeleri, tarlaları, tiftik ve koyun sürüleri başına bıraktı.

Sıddık Ağa vilayette, Sıddıkzade kazada mühim birer ticaret adamı oldular. Sıddıkzade, kasabada rakiplerini ortadan kaldırıncaya kadar

1 Emekli
2 Gölgelik
3 Seçtiririm.
4 Müteahhitliğini anlamında

neler yapmadı. Onun bu işte türlü usulleri vardı. İstanbul'dan mal aldığı zaman kazada fiyatları düşürür, dükkânın önüne levhalar asar, tabii konu komşu da fiyatları indirirler. Fakat Sıddıkzade ucuz sattığını ilan etmekle beraber onu kimse tezgâh başında göremez, görmeyince de kimse mal satın almaya muvaffak olamaz.

Dükkânın çırağı:

– Efendi bilir, biz bilmeyiz diye müşterileri savardı.

Sıddıkzade, komşularındaki mal bitince derhal tezgâhının başına geçer ve mallarını meydana çıkarır, pahalı pahalı satardı. O şimdi kazanın yegâne Avrupa kumaşı satan ve yerli yünü yabancılara devreden adamdır. Sıddıkzade böyle bir Sıddıkzade'ydi. Köylüler de bunun için etrafında dolaşırlardı.

Dükkânın önünde bekleşen köylüler, birkaç ay sonra getirecekleri yüne müşteri bulmak için ona şaklabanlık ediyorlar, onlara verecekleri mallara karşılık borç verirdi, bundan dolayı köylüler onunla çok alakadardı.

Hanlara dağılan köylüler ertesi gün Sıddıkzade'nin dükkânının önüne geldikleri zaman buzlu camın arkasında eğilip kalkan gölgeler seziliyor, dışarıya:

– Çat... Çat...

– Düşeş... Dubara...

Kaymakam Bey:

– Mars ettim.

– Çık bakalım paraları.

"Şıkır, şıkır, bir, iki, üç... On, yirmi, otuz. Osmanlı altını ha," sesleri aksediyordu.

Köylüler, eşeklerini sokağın bir köşesindeki dut ağacına bağladılar, kimi çeşmenin yanında heybelerinden çıkardıkları kuru ekmeklerle geviş getirip efendilerini beklediler. Onlar efendilerini, yanında başkası varken görmeyi bir nevi hürmetsizlik, nezaketsizlik addederlerdi.

Sıddıkzade'nin tavla başında gözleri dönüyor, parlıyor, büyüyor, küçülüyor, kumral sakalı çenesinin üstünde titriyordu. Gerçi kalenderlik ve ahbaplığa benzeyen sözleri vardı, ara sıra nükteler savuruyordu. Fakat Sıddıkzade de hiç de kaymakamı eğlendiren bir insan yahut kendi keyfi için zar atan adamın hali yoktu. Maksadı bu oyunda onu ne olursa olsun yenmekti. Onun her yeni memura ve kaymakamlara karşı oyunu bu cinstendi; memurları ilk defa davet eder, yenilir, borcunu öder, ikinci oyunda asıl oyununu oynardı. Bugün de Kaymakamla ikinci oyununu oynadı.

Kaymakam, zaferinden emin adamlar gibi yüksek sesle söylüyordu:

– Ali Efendi... Bu defa yüz lirasına... Çıkar mısın?

– Sayenizde beyim!

Bu sözünün pusu kurmuş bir şeytan sesi olduğunu Sıddıkzade'nin hançeresi[1] bile anlayamadı, bu ses o kadar ustalıkla çıktı.

– Oynayalım.

Sıddıkzade söyleniyor:

– Sayenizde "bir" yazıyorum.

Nargilesini fokurdatan hâkimin davudi sesi işitildi:

– Sonra bir gülbahar da benimle Kaymakam Bey.

Sıddıkzade, elindeki tebeşirle tavlanın kenarına üst üste beyaz çizgiler çekti. Kaymakam ezildi, büzüldü.

– Çat... Çatttt...

Nihayet oyun bitti.

Sıddıkzade, Kaymakamın vaziyetini anlıyordu. Ayda on lira yirmi beş kuruş maaş alan Kaymakam, bir oyun için yüz lira nasıl verebilirdi? İmkânı yoktu ki bunu bulabilsin!

Kaymakam borç için senet yazmak istedi. Sıddıkzade gülümseyerek:

– Rica ederim beyim, sizin sözünüz kâfi. Hem burada Kaymakam Beyin parası geçmez, oyundur bu. İnsan yener de yenilir de.

Kaymakam serinleşti, derin bir nefes aldı. Henüz kasabaya ye...

1 Gırtlak

gelen memurun önünde Sıddıkzade iyi bir insan, candan ve muhabbetle karşılanacak bir dost gibi görünüyordu. Ilık bir muhabbet havası Kaymakamın ruhunu sardı.

Sıddıkzade, hemen yarın yazacağı mektubu zihninde tasarlaya tasarlaya uşağa bağırdı:

– Kahve söyle!

Sıddıkzade, hapiste olan kardeşinin akşamları hapishaneye gitmek üzere evine bırakılınasını isteyecekti.

Kardeşi bir gün tarlanın hududunu gösteren kara taşları ayağıyla sürükleye sürükleye ilerlettiği ve nihayet bir iki tarla ilerisine geçtiği zaman toprağını arayan köylülerin hakaretine uğramış, kendisine tapu senetlerini gösterenlerden birini çekip tabanca ile vurmuştu.

Kardeşinin hapishanede yatması onun eşraflık haysiyetine, şerefine, namusuna dokunuyordu. Bunun için Kaymakama müracaat edecekti. Tam zamanı yaklaştı, memnuniyetini gizleyemedi; yüzünde, şakaklarında neşeli çizgiler peyda oldu.

Öğlen yemeğini dükkânda yediler. Zaptiye ağası da bu hoş öğle sohbetine iştirak etti; içeriden kaşık takırtıları, bakır sininin hantal sesi, "bismillah" sözü dışarıya aksediyordu.

Köylüler:

– Ali Efendi Ağam, şimdi görülemez ki, diye bekleşiyorlar.

Belki gözleri buzlu camdan akseder diye sokaktan bile geçemiyorlar, elleri göbeklerinin üstünde, başları önlerine doğru düşük bir halde duvar kenarlarında tünüyorlar ve sanki derin bir vecd[1] içinde geviş getirerek efendilerinin hazmına hizmet ediyorlardı.

İçeriden karanlık gölgeler kalktı... Vakit öğleyi geçiyordu, kapı açıldı. Kaymakam, kadı, zaptiye ağası birbiri arkası sıra dışarı çıktılar. Köylülerin kimi ayağa kalktı, kızarak selam durdu, kimi görmesinler diye kaçtı, iç sokaklara gizlendi. Ali Efendinin bodur, kösemsi, ince bir parmak kalınlığında sarıklı kâtibi vardı. Bu adam köylülere yaklaştı:

– Haydi, çabuk olun, ağa belediye meclisine gidecek, diye bağırdı.

1 Kendinden geçme

Dükkânın önü irili ufaklı yemenilerle doldu. Köylüler bir camiye girer gibi tevazuyla[1], heyecanla, çıplak ve açık ruhla, efendinin karşısına çıktılar. Burası sanki yalan söyleyenlerin çarpılacağı bir yerdi.

Sıddıkzade kâtibine bağırdı:

– Mehmet Efendi! Şu defteri getir...

Mehmet Efendi, ince uzun bir defteri çıkardı.

– Bak şu yarıcıların hesabına.

Mehmet Efendi bir solukta okudu:

Bir okkası deşteban[2] ücreti, kaldı 69 kıyye[3], otuz dört buçuk okkası efendinin hakkı minha[4]! Baki[5] otuz dört buçuk kıyye tutar. 12 kıyyesi öküz masrafı, minha! Kaldı 22 buçuk okka. 10 kıyyesi sapan masrafı minhaaa! Kaldı 12 kıyye buğday, helalinden malınız.

Yarıcılara seksener okkalık buğday istihsalatından[6] ancak 12 okka isabet ediyordu. Köylüler bu hesaptan memnun oldular.

– Allah ömrünüze ömür bereketi versin!

Kâtip tekrar seslendi:

– Anladınız ya, ne kadar alacağınız var.

– Anladık!

– Aldığınız malları da biliyorsunuz.

– Biliriz ağam!

Sıddıkzade, kâtibine emretti:

– Aç defteri!

– Hacet yok. Hacet yok.

– Biz de biliriz ağamızı.

Kâtip gene defterden sahifeler okudu:

---

1 Alçakgönüllülükle
2 Korucu, bekçi
3 Okka
4 Hesap dışı
5 Kalan
6 Üretiminden

– Memiş tuzdan, şellâkiden,[1] semerden borcun üç yüz elli, alacağın yetmiş beş.

– Bu hesabı nasıl kapatalım?

– Sen şimdi daha basma alacaksın, tuz alacaksın, yemeni alacaksın, bunların parasını nasıl ödersin?

– Bilmem! Sayende öderiz.

Sıddıkzade kasayı açtı.

– Al şu 285 kuruşu, ver Mehmet Efendiye, borcunu kapatsın. Bunu vermezsen sana yeniden mal yok ha!

Mehmet Efendi, elinden 285 kuruşu aldı, üç yüz otuz kuruşluk bir senet yazdı.

– Bas parmağını, dedi.

Köylü, parmağını bastı; parmağını basar basmaz köylü canlandı.

– Efendi Ağam, bir top şellâki, bir top basma, on okka tuz da yaz deftere, diye söylendi.

Bütün köylüler böylece hesaplarını gördüler, heybelerini doldurdular. Kâtip hepsine:

– Tiftikleri buraya haaa! diye gözlerini aça aça tembih geçti. Kimi heybesini boğazından geçirdi, kimi eşeğine yükletti, yollara düzüldüler. Akşam karanlığı içinde esmer hayaletler gittikçe koyulaşıyor, sesler mırıldanıyordu:

– Ali Efendi Ağam gibi insan yoktur. Melek mübarek, melek.

Köylerine mallarla dönenler, karılarına, çocuklarına yeni kumaşlar, yeni hediyeler getirmişlerdi. Köy sevindi, köy bayram yaptı, köylüler daha canlı, daha cesaretli çalışmaya başladılar.

Tiftik sürüleri artık yegâne ümitleriydi. Tarlalarda çalışanlar bir şey kazanamıyordu. Eğer bu sene tiftiklerin tüyleri biraz daha uzun olursa daha çok para alacaklardı. Herkes bununla meşgul, Hasan bile keçilerinin tüyleri parlak ve uzun olsun diye hayvanlara mütemadiyen tuz yalatıyordu.

---

1 Bir çeşit kumaş

Dere kenarları, ağaç dipleri, ağıllar artık pırıl pırıl, gürbüz, afacan, ele avuca sığmaz, çekik gözlü mahlûklarla doldu. Güneş bunların derileri üstünde daha şirinleşiyor, bunların tüylerinin arasında sanki göze görünmeyen sihirbazlar gizliydi, gökten yere kadar milyonlarca sene sonra gelen aydınlık orada birdenbire değişiyor, tatlılaşıyordu.

Herkes bu sene için ümitli ümitli konuşuyordu:

– Ne bol bu yün.

– Ne de ince.

– Eh bu sene çocuklara birer göz oda daha yapıverelim.

– Oğlanı evlendirmeli mi dersin?

– Bu seneki bereketle neler olmaz...

– Camiye iyi imam getirelim.

– Minarelerin kandillerine zeytinyağı alırız.

– Muhtar yeniden evlenir.

– Borçtan kurtuluruz.

– Askerdekilere para göndeririz.

IV

Cenubi[1] Afrika'da, Karu Yaylası'nın cenup denizlerine bakan yamaçlarında Anadolu'dan bahseden iki sarışın ihtiyar, sözlerini bir an için kestiler. İhtiyarlardan biri uzun bir bahriye dürbününü sağ gözüne uydurdu, bir katlı tahta çiftlik binasının geniş penceresinden uzakları tarar gibi dürbünü gezdirdi.

Sabırsızlanıyor, meraklanıyor, ara sıra mırıldanıyordu:

– Of! Nerede kaldılar?

Bir toz, bir duman... Sarı, esmer, yarı çöl manzarası veren düzlüğün

1 Güney

nihayetinden bir şeyler belirdi. Biraz sonra duman daha yaklaştı ve renkli hayaletler birbiri arkasından gözüktü. Bu araba kafilesi... Yüklü arabalar kafilesi... Biraz daha yaklaştıkları zaman ihtiyar saydı:

– Bir...

– İki...

– Üç...

– Dört...

– Beş...

– Altı...

– Yedi...

– Sekiz...

– Dokuz...

– Nihayet... Otuz beş.

Arabaların önünde geniş şapkalı, belinde uzunca bir kayışla bağlı Nagant tabancası sallanan meşin kilotlu bir delikanlı dörtnal ilerliyor, çiftlik binasına doğru geliyordu.

Altışar at koşulmuş otuz beş arabanın heybetli gürültüsü, iki yüzden fazla atın nal şıkırtıları ve hayvanların boynundaki çıngırakların gürültüsü yaylayı sardı.

Dürbünle bakan adam, artık gözünün önündeki o upuzun demiri elinde bir baston gibi tutarak geçen kafileye bakıyor, onu daha iyi görüyordu.

Süvari yaklaşınca sarışın ihtiyar balkona çıktı, süvariye seslendi:

– Gemi kalkmadan yetişmeli, öbür arabalar nerede?

– Biraz sonra yola çıkacaklar. Ağıllarda keçiler kırpılıyor.

– Haydi.

Süvari uçar gibi, yılankavi yollardan kayboldu. İhtiyar Stayvers seyise bağırdı:

– Atlarımızı hazırla!

İki ihtiyar, bir delikanlı süvari gibi genç atlarının üstüne bindiler.

Atları sürdüler, geçen yağmurdan beri, at nallarının çukurluklarını olduğu gibi muhafaza eden sert, boz renkli toprakta bir kilometre kadar yol almışlardı; fundalar arasından koşan uzun tüylü keçiler, önlerinden bir rüzgâr gibi aştılar. İki üç binden aşağı olmayan bu sürü, arkadan gelen dört meşin elbiseli, geniş şapkalı atlı çobanın şaklattıkları kamçılar önünde dağ, taş, tepe demeyip önleri çitle çevrilmiş ağıllara giriyor, orada uzun, kıvır kıvır saçlarının güzel renklerini makas altında bırakıyorlardı.

Stayvers, altı yüz kilometre murabbaından[1] fazla düzlük üzerinde sekiz binden fazla keçiye sahip her "sküeter" gibi mağrur, gene onlar gibi çok kazanmak, kuraktan ve yağmurdan azami istifadeyi temin etmek isterdi.

Stayvers ağıllardaki adamlara bağıra bağıra şu sözleri tekrar etti:

– Yarın bütün sürülerin işleri tamam olmalı, Port Elizabeth'ten ilk kalkacak gemi bunları götürmeli.

Onlar hep birden cevap verdiler:

– Baş üstüne Sör, fakat bu sene yün fazlaca, belki artar.

Bu son cevap Stayvers'i çok sevindirdi, buruşuk yüzünde sevimli hatlar belirdi. Bu büyük zahmetlerden sonra elde edilen rahatlık, saadet gibi tatlıydı. Gözleri parladı, bakışları sevimleşti, kaşlarının rahat rahat yatışı, kirpiklerinin oynayışı, onun ne kadar memnun olduğunu anlatmaya kâfiydi.

Küçüklük arkadaşı Tomson onu hayranlıkla seyrediyordu. Stayvers'e seslendi:

– Görüyorum ki çok memnunsun ve bu şüphesiz hakkın. Zaten sen kolejde zengin bir adam olacağını söyler dururdun. Sen ne Latinceye, ne Şhakespeare'e ehemmiyet verdin, Bacon'ın felsefesi seni sarmadı. Tenis ve golf peşinde koşan şampiyonlardan da değildin. Bütün bunlarla beraber, senin bir gün yeni bir cins keçi ticareti yapacağını tahmin etmek mümkün değildi.

– Evet öyle, bunda şaşılacak bir şey yok. Asya'dan bir damızlık aldım, Afrika'da ürettim.

1 Karesinden

– Çok tabii bir şey anlatır gibi söylüyorsun. Fakat kolejdeki sarı çocukla bugünkü Stayvers, Manchester Borsası'na hâkim tiftik kralı olmaya namzet Stayvers arasında ne büyük bir fark var.

– Ömrümüz bir bahri muhit[1] gibi mesafeleri istila ediyor ve hudut genişledikçe kendimizi tanıyamaz bir hale giriyoruz.

Stayvers çok alay ettiği ilahiyat profesörü gibi konuşuyor.

– Amcamın bir ilahiyat doktoru ve misyoner olduğunu unutuyorsunuz galiba.

– Amcasından Stayvers'e ne? O ilahiyat okumuş, Latince öğrenmiş, mukaddes tarihi yutmuş ve belagatte[2] üstat olmuş! Stayvers'e ne oluyor? O yepyeni işler yapmış, bana bundan bahset.

– Ah eski geveze... Tıpkı Sofomorda[3], on yedi yaşındaki gibi! Hâlâ o çocuk, aceleci Tomson!

İkisinin de gözlerinden, Kurunu Vusta[4] şatosu gibi sarmaşıklar arasında yükselen kolej renk renk parıldayan ziya huzmesi gibi geçti.

Konuşmalarına devam ettiler. Tomson:

– Tabii, koleji bitirince insan birden dostlarını kaybediyor. Britanya adası, bahri muhitlerin ve dünyanın en geniş karalarına, meçhul iklimlerine insan gönderiyor. Gerçi bahri muhitlerden birbirine evimizin bir odasından ötekine geçer gibi atlıyoruz; bu kadar kolay. Fakat ne geniş mesafe!.. Ben Kanada'da, Avusturalya'dayken seni düşünmez değildim, fakat hayatını safha safha takip imkânını bulamadım.

– İşte sana geveze dediğim de bunun içindi ya. Amcamdan boşuna bahsetmedim, fakat sen derhal söze karışır, lafları alt üst edersin, bu senin eski âdetindir. Herkesin tuhaf bir şeye merakı vardır, mesela parmağını ceketinin düğme deliğine geçirmeden konuşamayan insanlar gibi, ben de seni görünce biraz saçma söylemek, söyleyeceğim şeyleri biraz müphemleştirmek[5] arzusunu duyuyorum. Bu biraz da gençliği düşünüş gibi bir şey.

---

1 Okyanus
2 Söz sanatında
3 Somofor, kolejlerde üç sene sonra okuldan mezun olacak öğrencinin bulunduğu sınıf.
4 Ortaçağ
5 Belirsizleştirmek

Tomson:

– Evet. Hâlâ belagat müsabakasındaki gibi. Usuldendir azizim, hitabet beş dakikayı geçmesin!

– Geçmez dostum, geçmez. Senin merakla beklediğin şeyi de şimdi söyleyeceğim. Bilirim, sen vaktiyle, mesela ben bir yeni pantolon alsaydım bunu baban nasıl aldı, kaç liraya aldı diye inceden inceye sorardın; bu Tomson'un illetiydi, şimdi de içinde aynı arzu var. Yaş, saç, sakal, insanları pek az değiştiriyor Tomson.

– Stayvers sanki kolejin kıdemli talebesi, acemilerle konuşuyor. Bu hal hoşuma da gidiyor. Gidiyor ama şu tiftik hikâyesini anlat daha iyi olur.

– Koleji bitirdikten sonra meşhur misyoner amcamla birlikte Hint seyahatine çıktık. Ben seyahatin yarısında Hint ticaret kumpanyalarından birine memur oldum ve seyahatimi Kaşmir'e kadar uzattım; vazifem gittiğim yerlerdeki ahalinin tabiatını tetkik ve tüccarî ihtiyaçlarını anlamaktı. Uzun sözün kısası bu ticaret kurslarını bitirmiş bir adamın yapabileceği en iyi tecrübeydi.

Kaşmir şehrine, kıyafetimi tebdil ederek[1] girdim. Orada mühim tezgâhlar vardı, hepimiz bilirdik ki Kaşmir yünlüleri bütün Avrupa asalet âleminin bir alameti gibidir. Ona malik olmayan asil yok gibidir.

– Coğrafyayı geç. Bunları mektepte anlatsam sınıfta birinci olurdum.

– Peki, o tarafı geçiyorum. Burada Asya'nın yüksek yaylalarından getirilen bir nevi keçi yünü Kaşmir kumaşlarının esrarını teşkil ediyordu, bunlar tıpkı bugün gördüğüm yünlere benziyordu. Büyük Kaşmir ticaretini sen çok iyi bilirsin, dünyanın altın oluğu Kaşmir'e akıyordu; sırf bu keçiler yüzünden.

– Ey, sihirbaz Stayvers, şimdi sen de bu altın oluğunu bir bahri muhit aşırı yere çevirdin.

– Hindistan'dan döndüğüm zaman kafamda yepyeni bir âlem vardı. Bunu İngiltere'ye dönünce anlattım, güldüler. Rober Fulton icat ettiği vapuru Napolyon'a takdim ettiği zaman: "Alın bu herifi, atın bu dilenciyi, bir daha söz söyletmeyin" demiş. Ben de ona benzedim. "Hayal arkasında koşuyor" dediler. Bu işe inanan yalnız birisi vardı: Nişanlım.

1 Değiştirerek

Nişanlım, İskoç asilzade ailelerinden birine mensuptu, son zamanlarda servetlerini muhafaza edememişlerdi. Nişanlıma yeni servet hayali, bir maden keşfetmiş gibi tesir yapıyordu. Bilhassa o benim zengin olmamdan ziyade, kendisinin güzel güzel, kibar yünden örülmüş kumaşlara sahip olacağı için seviniyordu. Bu suretle kararmaya başlayan asalet arınası parlayacak, leydi sevinecekti. Sevdiğim kadının arzusunu yerine getirmek ise benim en kuvvetli arzumdu. İlimden anlayanlara sordum. Orta Asya keçilerinin iklim itibariyle Britanya adasında yaşayamayacaklarını anlattılar ve dediler ki: "Bunun tecrübesi eskidir. Lord Bernham bu uğurda mahvoldu; Orta Asya'dan getirdiği keçilerle Karun olacağını zannediyordu."

Ümit ölmez. Bir gün yolum şarka düştü, Osmanlı İmparatorluğu'nda bankalar açılıyor, şimendifer imtiyazları[1] alınıyordu. Büyük bir ticaret şirketi beni Hindistan'da olduğu gibi tetkike memur etti. Ben Şark'ta seyahate alışmıştım, bu defa açıktan açığa tüccar memuru olduğumu söylemedim ve kendimi tetkikatta bulunan ilahiyat mütehassısı[2] diye takdim ettim. Ilahiyat mütehassısı sözü ne güzel anahtarmış, bana başka dinde, fakat iyi kalpli, saf, samimi birçok meslektaşların kalbini açtı.

Bu dostlar müftü, imam denen sürü sürü adamlardı, bunların çok iyiliklerini gördüm. Nereye gitsem onları buldum, onlar koskocaman sakalları altında dünyayı bir mescit halinde görüyorlar, mescit nasıl Rabbil âleminin[3] bir meskeni, bir evi ise onların ruhları da öyle derhal Tanrı misafirine açılıyor, ona ikram ediyorlar, dini mübahaseye[4] başlıyorlar; onlar içleriyle, ruhlarıyla söylüyorlar, inandıklarını pervasızca anlatıyorlar ve hepsinde saf, basit kurunu vustaî[5] bir misyoner aşkı var. Zannediyorlar ki bir ikram, bir hediye derhal bir adamı mescide ibadete sevk edecektir.

– Ey Stayvers, sen kim bilir onları kaç gün hidayete erişiyorum diye sevindirdin.

---

1 İşletme hakları
2 Din uzmanı
3 Tanrının
4 Sohbete
5 Ortaçağa özgü

– Sevindirmek laf mı? Dost oldum, diyebilirim ki Türkiye benim dostlarımla dolu.

– Ne de çabuk?

– Çabukluğu ne? Bir ziyarette Avrupa'dan yeni gelmiş bir Türk mühendisi vardı, yıldızlardan bahsolunuyordu. Dedi ki, "Yıldızlar güneşin etrafında dönerler ve adetleri mahduttur."[1] Derhal Vali kızdı, müftü cübbesini topladı ve eşrafların yüzleri zelzeleye tutulmuş gibi oldu. Ben söze karıştım: "Allah bilir, semayı semadakine, yeri yerdekilere" diye bir laf attım. Bu söz onlara mülayim[2] geldi, Vali elimi sıktı, müftü enfiyesinden bir tutam verdi. Ve dinsiz gençlerden şikâyet etti. Ben onlara: "Dinlerimiz ayrı da olsa dinsizliğe karşı bir cephedeyiz" dediğim zaman, eski zaman paşası coştu coştu, başındaki uzun püsküllü yeni giymeye alıştığı kırmızı fesini attı, beyaz takkesiyle kaldı. Boynuma sarıldı, şapur şapur öptü. Sıkı fıkı dost olduk. Tetkikatta bana sühulet[3] göstermeleri için Validen bir de tavsiye aldım, işim işti. Şark'ta memurun ne demek olduğunu anlamak için Allah'ın bir ordu kumandanı, peygamberlerin bir devlet idare memuru şeklinde düşünüldüğünü hatırla.

– Haydi be şeytan, nelere de dikkat ediyorsun.

– Şeytan tabii. Ben tavsiyeyi aldım mı aldım, doğru Anadolu içerlerine doğru seyahate başladım. Elimdeki kâğıdı gösterince herkes selam durdu. Yürüdükçe mevsim değişiyor; ağaçlar bodurlaşıyordu. Nihayet dümdüz, bazı yerleri otluklarla yeşermiş yaylalara girdik. Yaz öğleleri, Orta Anadolu'da korkunç ve acayip bir şeydir, yer yer çekilmiş sulardan kalma tuzlu tortular gözüme ilişiyordu. Ah bu tuzlu toprak, insanın gözünü pek çabuk alır ve âdeta insana titrek, bir buhar içinde serap gösterir. İşte böyle bir öğleydi, buhar içinde yürürken gözüme bir sürü ilişti.

Zannettim ki Kaşmir'in hayaline tutuldum. Atlarımızı sürüye doğru sürdük; sürü bize yaklaştı, biz sürüye. Parlak tüylü, tıpkı Orta Asya'daki gibi kıvır kıvır tüylü, parlak renkli keçiler önümüzden geçmeye başladılar.

1 Sınırlıdır.
2 Yumuşak
3 Kolaylık

Yanımdaki zaptiyeye sordum. Zaptiye cevap verdi:

– Buna tiftik derler.

– Bundan çok var mıdır?

– Dağlar, taşlar kadar.

– Ne güzel.

– Çok güzeldir.

Zaptiye çavuşu, Valinin emir çavuşuydu, Valinin emriyle bana refakat ediyordu. Çavuş, Valinin bir dostuna karşı azami hürmeti göstermek istiyordu. Çavuşa dilimin döndüğü kadar ve Şark Lisanlar Mektebi'nde öğrendiğim Türkçeyle söyledim:

– Bu hayvanlar pek hoşuma gitti, bir çift almak isterim acaba fiyatı nedir?

Jandarma derhal cevap verdi:

– Para ne demek çelebi?

– Olmaz, parasız almak istemem!

– Öyle ise çobana bir bahşiş verirsiniz olur gider.

Zaptiye dik dik bağırdı:

– Hey çoban, hey çoban...

Çoban göründü, yanımıza yaklaştı. Zaptiyenin kendisini çağırması çobanı ürkütmüş olacak ki, adamcağız sapsarı kesildi. Söz aramızda, nasıl sapsarı kesilmesin! Orada bir jandarma Roma'daki papadan daha hâkim. Çoban süklüm püklüm zaptiyenin yanında durdu, yerden temenna etti.

– Emriniz ağam, dedi.

Çavuş:

– Çelebi, Vali Paşanın ahbabıdır, bir çift tiftik keçisi vereceksin; biri erkek, biri dişi olacak. Ağaya söyle, benim için Vali Paşanın emriyle de.

– Olur.

Jandarma çavuşuna ve çobana bahşiş vereceğim zaman ikisi de söylendiler, galiba Kur'an'dan ayetler okudular, sonra sırıttılar.

İki oğlağı jandarma terkisine aldı. Bundan sonra yolumu derhal İstanbul istikametine çevirdim, denize çıktım. Bir ay sonra bizim leydiye bir çift tiftik keçisi taktim ettiğim zaman çok sevindi. Bu hayvanları yaşatabilmek için Orta Anadolu iklimine uyan bir yer lazımdı. Onun da çaresi bulundu. Kap Yaylaları Anadolu ikliminin aynı iklimine haizmiş.

Haydi Britanya'dan Cenubi Afrika'ya. Artık ciddi, çok ciddi bir tecrübeye girmiştim. Eğer muvaffak olursam hayvanların tüylerinin güzelliğini muhafaza ederek üretebilirsem valinin maiyetleri ve jandarmanın dostluğu ile istediğim kadar hayvanı nakletmenin mümkün olacağına emindim. Cenubi Afrika'ya gidenler altın ve elmas davasıyla memleketlerden çıkıyorlardı. Ben burada başka bir şey keşfetmiştim. Tecrübem muvaffakiyetle neticelendi. Ertesi sene tekrar Anadolu seyahatine çıktım.

Türkiye'de öyle parlamento usulü filan olmadığı için memurları, valileri yerli yerinde buldum. "Sizi çok seviyorum, ayrılığınıza ancak bir sene tahammül edebiliyorum" dediğim zaman Şarklı dostlarının gözleri yaşardı, dertlerini döktüler. İkinci seyahatte anlıyordum ki, onlar bana bir Müslümana yapılan hürmeti, itibarı gösteriyorlardı: Hatta benim gizliden gizliye İslam dinine girdiğimi söyleyenler bile varmış. Din mübaheselerinde[1] onlara hak veren, senin alay ettiğin papaz mantığı bilsen ne kadar işime yaradı. Ben bu defa ziyafetten ziyafete davet ediliyordum.

Gene gezintiye çıktım, Vali Paşanın çavuşu Sıddık Ağaya götürdüğüm hediye ağızlık çok hoşuna gitti. Onunla bu defa daha iyi ahbap olduk, bana derhal keçileri sordu, ona: "İyi fakat Sıddık Ağa ne olur birkaç tane daha bulmak mümkün olmaz mı?" dedim. Gözlerimin içine öyle şeytanca baktı ki, kendisinin parlak, pırıl pırıl parlayan birkaç çil mecidiye[2] istediğini derhal anladım. Hindistan'a giderken altın hediye götürmeyi tecrübe etmiştim; şimdi de burada Mahmudiye altını çok ehemmiyetli. Bundan birkaç tanesini kulplatıp boynuna asan veyahut başındaki örtüye diken kadın gayet itibarlı insan addolunur.

1 Konuşmalarında
2 Yirmi kuruş değerinde gümüş para.

Ben ihtiyat[1] olarak beşibirlik, altın küpe filan da almıştım. Beraber yolculuğa çıkarken birkaç Mahmudiye altınını Sıddık Çavuş'a toka ettim, bu sizin hanıma bizimkinin hediyesidir dedim.

Tomson:

– İş adamı başka oluyor vesselam!

– Başka türlü olmanın imkânı yok. Haremde saklanan bir kadın için kocasına şu hediyeyi karına götür demek, ey adam gel bu gece beni kıtır kıtır kes demektir.

– Her neyse!

– Biz yola düzüldük. Yolumuzun üstünde birçok sürülerle karşılaşıyorduk. Gözüne kestirdiği bir sürünün önünde zaptiye bağırdı:

– Hey çoban... Hey herif...

Bu sesle dağlar taşlar zangır zangır titredi; jandarma sesinin Osmanlı İmparatorluğu'nda ne olduğunu bilsen, bu sesin tonunu anlayabilirdin. Çoban karşımıza istemeye istemeye geldi. Tir tir titreye titreye karşımızda durdu. Buna ayakta durma değil, ancak büzülüş denebilir. Tostoparlak bir hal alan çoban:

– Emredin, dedi.

– Bize yedi dişi, yedi teke ayır, iyi olsun, dipçiği başında paralarım, anladın mı hödük?

Çoban:

– Baş üstüne, dedi, koşa koşa gitti.

Fakat beş dakika geçti çoban gözükmedi, on dakika geçti hâlâ çoban meydanda yok. Bir çeyrek geçti çobanın uzaktan sesi bile gelmiyor.

Jandarma, emrinin hemen yerine gelmemesinden hiddetlendi. Çavuşun gözleri döndü, titremeye ve atının üstünde huysuzlanmaya başladı.

Sıddık Ağa sövdü, saydı, küfür etti, eli titredi. Sanki karşımızda coşmuş bir kaplan vardı. Kükrer gibi bağırdı:

---

1 Yedek

– Hey herif! Dağı taşı yakarım sürüden bir tel yün bulamazsın. Haydi köpek.

Bu seslerden sonra çoban fundaların arasından göründü. Bize doğru yürüdü. Fakat eli boştu. Jandarma atından hışımla yere atladı, elindeki Çerkes kamçısı kalktı indi, kalktı indi, kalktı indi: Şırak, şırak, şırak.

Çoban seslendi:

– Etme ağam, benim ne suçum var? Ağalar vermeyiz, kadınlar uğursuzluk olur diyorlar, ben ne yapayım? Mal benim değil ki...

Jandarma kamçıyı bir daha şaklattıktan sonra:

– Haydi var dedi, o ağaları buraya gönder.

Çoban yüzünde mor mor çizgiler, hare hare kan yerleri ile uzaklaştı. Jandarma bana:

– Atlarımızı sürelim, dedi.

Çobanı kaybetmemek için dört nal koştuk. Çoban geri kalmıştı, atla yarış edebilir mi? Çavuş onun omuzuna bir kamçı daha savurdu. Çoban atlarımızın önünden koşarak ilerledi, bir çeşme kenarında durdu. Söğüt ağaçları altında ihtiyarlar margilelerini fokurdatıyorlar ve kıvrık sakallı, göğüslerinin kılları meydanda köylüler dertleşiyordu.

Bizi görmelerine lüzum kalmadan çoban:

– Kurbanın olam ağam, ağamın derdini dinle, diye nargile fokurdatanlardan birinin kulağının dibinde ağlar gibi mırıldandı ve jandarma çavuşunu işaret etti.

İhtiyar köylü hürmetle ayağa kalktı, jandarma çavuşunun önünde ellerini göbeğine bağladı.

– Buyur Sıddık Ağa, buyur, dedi ve etrafındakilere seslendi:

– Çavuş ağaya, çelebiye ayran getirin. Bizlere döndü:

– Karnınız aç mı? Yolcuya sorulmaz ama neyse. Hele bir acı kahvemizi için evvela. Suyumuz zihin açar, dedi.

Jandarma çavuşu, sözleri işitmemiş gibi atının gemini çekti.

– Ağa bana bak, ben laf istemem. Bizim karnımız tok, duracak değiliz. Parasıyla mal istiyoruz, mal.

– Çoban dediydi, canımız kurban, emriniz baş üstüne. Amma!..

Sıddık cevap verdi:

– Vaktimiz yok, laf dinleyemem. Haydi hayvanlar!..

Sıddık hem bunu söyledi hem de elini çizmesinde sokulu kamçıya götürdü.

– Yoksa... Bunu görüyorsun ya, tadını çobana sor!

– Etme ağam, kulun kölen olayım. Bunu etme bize.

– Laf etme, diyorum.

– Yine sen bilirsin ama hayvan verecek olursak uğur gider.

– Uğur gelir ağa, uğur gelir. Hakkında hayırlı olur.

Sıddık bunu söylerken gözlerinin döndüğü, vücudunun tir tir ettiği adamakıllı belli oluyordu. İhtiyar köylü "uğur gelir" sözüne cevap vermedi, sustu. Çavuş kamçıyı ihtiyarın başı ucunda şaklattı. Kadınlar, çocuklar bağrıştılar. Kamçı tekrar indi, şırak. Tekrar indi, tekrar şırak, şırak, şırak. İhtiyar köylü yere düştü. Jandarma bağırdı:

– Haydi davarları... Parasıyla beee...

İhtiyar, kanla dolan gözünü yenleriyle sildi:

– Ben elimle vermem, varın alın.

– Söz sizin, mal sizin, biz de sizin...

– Sıddık Ağa çelebiye mal verilmez, bu atalardan kalmadır. Gözümüze, dizimize durur.

İhtiyar köylü sanki bu sözle gelecek akıbeti görüyordu.

Tomson:

– Bunu nasıl söylüyorsun?

– Gayet tabii. Ben iş adamıyım. Kârın arkasından bir atmaca gibi atılırım, bu benim hakkımdır. Bahri muhitleri başka türlü aşmak imkânı var mıdır? Ümitsizlikle ve merhametle kirlenmiş bir kazanç ne tuhaftır Tomson. Neyse... Jandarma çavuşu yere indi, sürüden keçileri ayırdı, kim ses çıkarabilirdi? Çoban da, ihtiyar köylü de bu manzaraya bakakaldılar. Eşyalarımızı yüklettiğimiz hayvanlarla tekrar deniz yolunu tuttuk.

Ben artık memnun, rahat ve ümit içindeydim. Leydi Aston'un kahkahaları kulaklarımda çınlıyordu.

O akşam çamlar arasında, taş bir handa misafir olduk. Haydi ertesi gün yine yol. Jandarma, Sıddık Ağa türkü söylüyor, dağları inletiyordu. O, tüfeği, geniş omuzu, çember sakalı, korkunç siyah gözleriyle çok heybetliydi. Ecdadının bir şövalye olduğunu tefahürle[1] söyler, Köroğlu sülalesinden geldiğini türkülerle anlatırdı. Sıddık gene bir Köroğlu havası tutturmuş, gümbür gümbür söyleniyordu; böylece güle oynaya bir hayli gittikten sonra bir boğaza girdik.

Sıddık gene "kömür gözlü" yardan bahsediyordu. Sık ağaçlar arasında, dar bir yol, kayaların oyulmuş aralığından uzanıp gidiyordu. Bu yol korkunçtu, bu yol rüzgâr estikçe sanki uluyor, uğulduyor, iniltili sesler çıkarıyordu. Sıddık'a buranın korkunçluğunu söylediğim zaman güldü:

– Köroğlu dedi, buralarda silahsız gezerdi. Korkma çelebi!

Bu sözün Sıddık'ın ağzından çıkmasıyla bir silah sesinin işitilmesi bir oldu. Sıddık atını sürdü, ben atımı sürdüm, hizmetçiler yüklü hayvanları kamçıladılar. Ormanın kuytu, karanlık, uluyan derinliğinden sesler aksediyordu:

– Keçileri bırakın, canınızı kurtarın.

Bu ses tekrar edildi:

– Hayvanları bırakın, canınızı kurtarın.

Yaprak hışırtısı arasında hafiften gelir gibi ses gürüldedi:

– Hayvanları bırakın, canınızı kurtarın.

Sıddık bağırdı:

– Heyyy! Ersen çık meydana. Topunuzun boğazına lale[2] takar da hükümet meydanına götürürüm.

Bundan fazla insan sesi çıkmadı. Ben tabancama sarıldım, jandarma silahına. Karşılıklı tak tuk silah sesleri başladı. Kesif[3], siyahımsı ağaç karaltıları arasından boz renkli dumanlar yer yer halkalaştı. Biz attık, onlar attılar. Nal şakırtıları, silah sesleri birbirini kovaladı.

---

1 Övünçle
2 Demir halka
3 Yoğun

Kendimi bir köy odasında çoraplarımı ayağıma kanla yapışmış buldum. Gözlerimi açtığım zaman, Sıddık başucumda gülümseyen gözlerini açmış, bana bakıyordu:

– Geçmiş olsun. İkisini tepeledim. Berikiler kaçtı. Yarın köyün anasını bellerim, görsün onlar.

Derhal sordum:

– Hayvanlar nasıl?

– Biri vuruldu, öbürküleri uşaklar kuytu kenara çektiler.

Yaram ağır değildi. Fakat içimde zaman zaman ürkeklik hislerinin dalgalandığını duydum.

– Eh bu kadar da olmasın mı?

– Neyse geçti... Sahile indiğimiz zaman zannedilirdi Prens Dögal dolaşıyor. Etrafımızda muhafızlar, silahları hemen patlayacak gibi. Jandarma zabitleri arkamda, memurlar, o sürü sürü memurlar, bacağımdaki hafif yarayı sanki kendileri açmış gibi korka korka, ürkek ürkek önümde iki büklüm oluyorlardı. Bütün endişeleri benim bu tecavüzü bir siyasi mesele vesilesi yapabilmemdi. O kadar toy değildim.

Fakat ne olursa olsun ihtiyaten hayvanların tüylerini kestiler ve o canım güzel mahlukları boyadılar; hepsi simsiyah birer keçi oldu. Uzun lafın kısası, keçilerim denizi aştı ve bizim Leydi tiftik yününden bluzunu yaptı.

İskoçya'dan Cenubi Afrika'ya geçen insanlar arasında bu Kaşmir modeli ne yaman tesir yaptı. Zannederim ki bizim Leydi dünyada en çok bundan memnun oldu. Sonra Tomson, tam on beş sene bu keçilerle uğraştım.

– Seni tanımasam hayret ederdim.

– Ne yapayım? Bu lokmayı ancak yirmi senede yutabildim. Biraz geç kaldım ona şüphe yok; fakat herhalde fena bir netice değil.

– Hiç fena değil ama oldukça çetin bir iş.

– Çetin metin. İnsan işin bir defa anahtarını ele geçirdi mi artık gel keyfim gel! Açılmayan kapı olmaz, açmasını bilmeli. Merhamet, şiddet, zekâ, ilim, hatta cinayet, dostum yalnız bir şey içindir; muvaffakiyet.

– Senin muvaffakiyetinin sırrı?

– Belki buna sebep, biraz benim cesaretim fakat en büyük hisseyi amcamın ilahiyatına ayırmak lazım. Ama sen buna gülersin. Sen de Kanada'ya gitmeyip de Şark yolunu tutsaydın, orada ya sihirbaz, ya afyon tüccarı yahut da din âlimi olarak muvaffak olacaktın. Bu sene işim iş. Cenubi Afrika yün piyasasında, Anadolu'ya yegâne rakip.

Onlar konuşurken gün battı, iki ihtiyar, bir çocuk gibi sevinçli sevinçli atlarını çiftlik binalarına doğru sürdüler.

V

Sıddıkzade nargilesini fokurdattı, mor fesini tahta kalıbın üstüne yerleştirdi, yayılmış tiftik postu üstünde toplandı, çekme potinlerini çıkardı, rahat rahat bağdaş kurdu, şalvarını düzeltti, gerindi; tembel, hantal bir bakışla etrafa bakındı.

Ne nargilenin içinde hoplayan su, ne ağzından çıkan duman, ne dükkândaki boşluk, ne de tavanlardaki örümcekler, hiçbir şey onu düşündürmedi; esnedi, tekrar esnedi, gene esnedi, esnedi, esnedi. Ağzı bir kaplan gibi açıldı kapandı, kapandı açıldı. Ağır ağır açıldı, sık sık açıldı. Açıldı, açıldı.

Önünde deste deste kağıtlar duruyordu, can sıkıntısıyla onların zarflarını şöyle bir yırttı, belki içinde okunacak faydalı şeyler vardır diye. Fakat hafız olmayınca bu zarflar, bu kağıtlar ona bir şey söylemedi. Hafız, onun için âdeta bir gözlüktü; o şimdi bu mektuplar karşısında miyop bir adam gibi kalıyordu.

Seslendi:

– Hafız! Hafız!

Dükkânın kuytu bir köşesinden bir ses aksetti:

– Buyur Ağam, geliyorum.

Yavaş yavaş karaltı Sıddıkzade'ye doğru yürüdü.

Sıddıkzade:

– Hele dedi, gel önümde bir diz çök, şunları oku!

Hafız, usul usul çömeldi, diz çöktü, Kur'an okuyan, mukabele dinleyen bir insan gibi, ellerini dizlerinin üstüne yerleştirdi, zarfları birer birer açtı:

"Daderi azizim"[1] diye başlayan mektupların çoğu amcazadelerinden, yeğenlerinden geliyor, kimi kandil tebrik ediyor, kimi bu seneki buğday, arpa mahsulünün kötülüğünden bahsediyordu. Bir iki mektup da yünlerin güzelliğinden ve bolluğundan haber veriyordu.

Sıddıkzade mektupları sessiz sessiz dinledi, selam yerlerine geldiği zaman:

– Geç, berikini oku, diye yeni bir mektubu işaret etti. Bu suretle hafız mektupları kolay kolay dürdü büktü, zarflarına yerleştirdi; en sona kalan zarfa el attı. Sıddıkzade nargilesini fokurdattı, gözlerini yumdu.

Hafız:

– Bu, dedi, İstanbul'dan geliyor Ağam.

Sıddıkzade gözlerini açtı, nargilesinin dumanlarını savurdu:

– Hepsini baştan sonuna kadar oku, dedi.

O mühim mektupları böylece okutur, hatta anlayamadığı, zihninin kavramadığı şeyler olursa, tekrar tekrar okuturdu.

Hafız mektubu okumaya başladı:

"Benim biraderim,

Elhamdülüllâh sıhhatteyiz, Cenab-ı Hak'tan sizin de sıhhatinizin berdevam[2] olmasını niyaz eyler ve selamı mahsustan[3] sonra hatırı şerifinizi istifsar[4] ederim. Benim biraderim, supu valâlarından sefer mahında ıstar edilen şukkada[5] yünleri hangi ayda gönderelim diye

1 Aziz kardeşim
2 Sürekli
3 Özel selam
4 Şerefli hatırınızı sormak isterim.
5 Benim kardeşim, yüksek katınızdan, sefer ayında gönderilen kağıtta

sual buyuruluyordu. Burada tüccarı muteberenin[1] kararı, Anadolu'dan yün satın almamaktır. Ardiyelerdeki mallar yüz üstü kaldı. Böylece malumunuz olsun Hüda keferenin gözünü kör etsin. Benim biraderim, arzu ederseniz size patiska ve yünlü kumaştan istediğiniz kadar denk gönderelim, kefere bir iki sene sonra hesaba bakmak şartıyla hesap açmak istiyor; cevabınıza muntazırız.[2] Ol taraftan sorup sual edenlerin cümlesine selam, büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperiz; baki ihtiramat[3] benim biraderim.

Hanefizade Abdülbaki"

Sıddıkzade birden sarsıldı, maksadı anlamıştı, bir defa da hafıza sordu:

– Ne diyor bunlar?

– Şey, Ağam... Yün almıyorlarmış.

– Yaz onlara, kumaş, patiska, yünlü, basma göndersinler.

Hafız bir kenara büzüldü, belinden divitini çıkardı. Divitin yanındaki kalemdenliği açtı, uzunca bir kamış kalem çıkardı; kalemi sol baş parmağının tırnağına bastırdı, kalemin ucu hafif bir gürültü ile cırt etti ve ortasından ayrıldı. Hafız kalemi hokkaya bandı, sol dizini kalçalarının altında kaybetti; sağ dizini bir ufak rahle[4] haline koydu, mektubu yazmaya başladı. Kâh kalem "cırt, cırt" ediyor, kâh bir kedi yavrusunun kirli bir sahanı yalamasına benzeyen hafif bir şıpırtı çıkıyordu. Çünkü hafız yazdığı kadar da mürekkep yaladı.

Mektubun evvela müsveddesi yapıldı, sonra temize çekildi ve nihayet Sıddıkzade'nin mührü altına basıldı, fakat mühür basılıncaya kadar da akşam oldu. Akşam yakınlaşırken açıkgöz köylüler birbirlerini atlatarak Sıddıkzade'nin dükkânı önünde birikmeye başladılar. Hepsi ümitli, hepsi de bol bol satış yapacaklarından emindiler.

Dükkânın önünde hafızı görenler ona yaklaşmak için:

1 Sayılan tüccarlarının
2 Bekliyoruz.
3 Sürekli saygılar
4 Kitap okumak, yazı yazmak için kullanılan, açılır kapanır küçük masa.

– Hafız Efendi Ağa... Hafız Ağa... Ağamıza bir deyiver, biz ne zaman gelelim? Mallar hazır.

Eşraftan Yusuf Efendi Ağam bize, oraya götürmeyin dedi, ama biz gene Sıddıkzade'nin kapısından ayrılmayız.

– Hani, Yusuf Ağam bize, ağamızın malları ucuz aldığını da deyiverdi ama biz böyle şeye aldırmayız.

Hafız bu acayip köylü nutuklarına çok zamandır alışıktı.

Eşrafın birbiri aleyhine yapacakları tezvir daima köylüler vasıtasıyla nakledilir. Sıddıkzade'nin kâtibi bu oyunların içinde doğmuş, içinde büyümüştü. Kaç defa rakibine aynı oyunu oynamış, efendi namına merhameti, yüzünün bütün hatlarına uyan sevimli bir nikap[1] haline koymuş, sözde acımış, sözde köylülerin dertleriyle yüreği yanıyormuş gibi hayıflanmıştı. Onun ince tel tel sakalı, aşağı doğru süzülürken yüzü hakikaten mesihin acıyan yüzü hissini verirdi, fakat gözleri, kirpiklerinin arasında gizlenmiş, kendini sipere koymuş bir şeytan gibi gülümserdi.

O da çok defa:

– Ağanız hakkınızı yiyor, diye söylemiş, genç, tecrübesiz kuzuları ağıldan çıkarmayı pek çok tecrübe etmişti. O, bu işte pişkindi ve efendisine hoş görünmeyi bilirdi.

Onun için köylülerin seslerine kulak kabarttı, kimlerin efendisine karşı dek[2] kurduklarını dikkatle öğrendi. Köylülerin önünde açıldı, onlara söylenen sözleri harfiyen öğrendi.

Kâtibe açılan köylü de saftı fakat onun da bu kadar açılıp saçılıp işittiklerini olduğu gibi söyleyivermesi hoş değildi. Ağaya borçları vardı ve elinde mal birikmişti, ne yapacaktı? Belki gammazlık bir nevi fayda olurdu, elinde hiçbir şey kalmayan adam nihayet iki zengin arasında casus olmaya mahkûmdur. Hem öyle büyük vicdan azapları duyularak, deruni mücadeleler yaparak varılmış bir netice değildir. Bu yavaş yavaş zehirlenen bir beden gibi insanların içinde yayılır ve insana sıkıntı vermeden canlanır, filizlenir. Onun için bu işler efendilere

1 Örtü
2 Hile, oyun

çok ucuza mal olur. Fakat ucuzluğuna rağmen köylü için sonsuz bir ümit kapısıdır. İşte bu ümitle fakir köylüler Sıddıkzade'nin kâtibinin önünde neler söylemediler? Ne parendeler atmadılar?

Söz genişledikçe genişledi... Köylüler utanarak Sıddıkzade'nin kâtibine hulûs çaktılar.[1]

Birisi:

– Günahları boynuna, gören görmüş, Yusuf Ağa hani su iktiza ettiği[2] zaman yıkanmıyormuş.

Bir başkası:

– Yusuf Ağanın oğlu kumardan baş kaldırmıyor, dedi.

Öteki:

– Yusuf Ağa her akşam oğlan oynatıyormuş, avrat gibi elbise giydirirmiş, dedi.

Soldaki:

– Namaz kılmıyormuş, böyle ağa olur mu?

Sağdaki:

– Biz böyle ağayı nidelim!

– Yaşasın Sıddıkzademiz.

Bunu söyleyen kendini en kurnaz zanneden köylüydü. Derhal maksadını açığa vurdu:

– Hafız Efendi Ağam, malları yarın getirsek ne olur?

Gözleriyle, kaşlarıyla işaret ederek Sıddıkzade'nin kâtibini insafa getirmek istiyordu.

Sıddıkzade'nin dükkânına mal satmak için gelen köylüler arasında Alevi dergâhı namına da Hasan gelmişti. Fakat bir kenarda sessiz, durgun bir halde büzülmüştü. Ne şaklabanlık ediyor ne de gürültüye karışıyordu. Bu konuşmaları bir kaz dövüşü seyreder gibi seyretti.

İçinden:

1 Yaltaklandılar.
2 Gerektiği

– İşte iki kaz, diyordu. İkisi de ne için kanat çırpıyor, birbirine yalvarıyor, öteki kimin hesabına bir hindi gibi kabarıyor, şişiyor?

Bu acayip mahlûkların seslerine, gürültülerine dalan Hasan, daha uzun zaman beklemedi.

Sıddıkzade'nin kâtibi son sözünü söyledi:

– Bu sene yün almayacağız. Siz borçlarınızı getirin.

Bu ses, köylülerin beyninde yıldırım gibi tesir etti. Renkler attı, sanki büyük bir meydanda ihtiyar çınarlar devrildi, şimşekler yaprakları yaktı, kavurdu, herkesin dili tutuldu.

Köylüler köy yollarına düştüler. Yolda bir zaman sessiz gittiler; acı acı soluyarak yürüdüler. Sonra hep birden, birbirlerinin yanına sokularak:

– Ne yapacağız şimdi, diye dertleştiler.

Hepsi hiddetliydi, sinirleri gergin adamlar birbirlerine çatmak için bahane arıyorlardı. Kâtibe şaklabanlık edene musallât[1] oldular:

– Hani, ne oldu? Herif bize dek etti.

Şaklabanlık eden köylü için için bir utanma duydu, kendi aptallığına kendi de kızdı.

Bir başka köylü atıldı:

– Zaten o düztabandır, onun yüzünden daha nelere uğrayacağız Allah bilir?

– Sen gevezelik etmeseydin bunlar olmazdı onbaşı.

– Burasını manga[2] mı sandın, Hinoğlu?

Fırsatını bulsalar onu paramparça edeceklerdi. Hasan, bunların arasında kâh güldü, kâh kızdı, fakat fırsat buldukça köylülerin arasına girdi.

Muhtara:

1 Asıldılar.
2 On bir kişiden oluşan asker grubu.

– Şu kazları sustur, buna ancak gücün yeter, diye söylendi. Köylülere fazla bir şey anlatmadı, bir şey söylemedi. Sinirli adamların bu anda düşünmeye, hakikatle baş başa kalmaya tahammülleri yoktu.

Köye gelir gelmez Hasan derhal dergâha koştu. Dudu ve Esma onu dikkatle dinlediler.

Köylüler de elleri bel kuşaklarının içine sokulu, düşüne düşüne dergâha geldiler. Çünkü onların başları sıkışınca Dudu ile Esma, Hızır gibi imdatlarına yetişirdi; onların gayretiyle daha birkaç mevsim evvel Adaköy kupkuru bir çöl olmaktan kurtarılmıştı. Köylüler uzun gevezeliklerden sonra bir demir gibi sert, bir bıçak sırtı gibi pırıl pırıl yanan, bir süngü gibi delen ve bir alev gibi vücudu saran Dudu'nun önünde diz çöktüler ve ondan imdat umdular. Gün geçtikçe işler fenalaşıyordu.

Dudu, Esma, Hasan elbirliği ile bir teklif yaptılar:

– İstanbul'a gidelim, mallarımıza orada bir müşteri bulalım.

Esma, İstanbul'a gidecek heyetten başka şeyler de umuyordu. Düşünüyordu ki, İstanbul'a gidenler Adaköy'ündeki vakaları şatafatlı şatafatlı anlatacaklardır.

Dudu'nun kocası, Hasan ve iki köylü daha İstanbul yolunu tuttular. Daha doğrusu bir köyün, Alevi dergâhı etrafında biriken insanların mümessili[1] olarak bir heyet, heybelerini sırtlarına vurdular; asalarına dayana dayana ayrılık çeşmesinin önündeki meydanlıkta kayboldular.

Hasan:

– Bütün bunlar, diyordu, Sıddıkzade'nin edepsizliği, hilebazlığı yüzünden oluyor.

– Deme Hasan, bu kadar edemez.

– Eder, onu bilmezsiniz siz.

– Deme be!

– Vallah öyle, para onun, karı onun, afyon, haşhaş, rakı onun, memleketin ırzı, namusu onun, kocaların karıları onun, delikanlılar onun. Biz de onun. Şimdi de mallarımıza göz dikti.

1 Temsilcisi

– Ne kızıyorsun Hasan, bu kadar okudun, bu kadar gezdin de eşraftan olamadın. Bak Sıddıkzade'nin babası da köylüydü. İş becerenin, kılıç kuşananın.

– Kılıcı biz kuşanacağız.

– Nasıl?

– Basbayağı. Eğer Sıddıkzade'nin belindeki kılıcı biz almazsak, onunla boğazımızı kesecek. Yünleri satamazsak, hayvanlara haciz koyacak, çıkrıklara haciz koyacak, çoluk çocuk biz neyleriz? Sıddıkzade'nin niyeti kötü, herif boyuna dükkânına kumaş atıyor, ben sanki farkında değilim. Alimallah herif bizim çıkrıkları ateşe attırır da tabanlarını ısıtır.

– Ne yapalım?

– Yapılacak şey kolay, evvela İstanbul'da mallara müşteri bulalım, aşağısını bana bırak.

Üçüncü köylü:

– Hasan anlıyorum ama çok güç. Herifi yok edeceksin.

Hasan, Sıddıkzade'ye zaten kızgındır.

– Vallahi kendim için değil.

Hasan böyle dedi fakat laf arasında Sıddıkzade adı geçince gözlerinde güzel bir kız yüzü, onun yüzündeki bıçak izleri, tekme yerleri ve nihayet dayak altında moraran vücut bir şimşek gibi parıldadı.

Hasan:

– O, dedi, bir katildir. Yalnız benim için değil, hepiniz için de katildir.

Dördüncü köylü:

– Kısasa kısas.

Hem yürüyorlar hem konuşuyorlardı. Koca Ömer gün görmüş, dergâhlarda bulunmuş, senelerce bir Mevlevi tekkesinde hizmet etmişti. Cahildi fakat sözleri cana yakın şeylerdi. İnsan çorak bir yerden fırlayan pınara nasıl hayret ederse, bu ihtiyarın mantığı da insanı şaşırtabilirdi. Onda ne tuhaf buluşlar, ne tuhaf nükteler, ne tuhaf anlatış tarzı vardı.

Hasan'ın hararetlendiğini görünce hemen işi hikâyeye çevirdi:

– Vaktiyle dedi, bir pehlivan varmış, ama cihan pehlivanı. Dermiş ki: "Adımı işitince kimse benimle güreşmeye cesaret edemez. Fakat ben vücuduma öyle bir suret yaptırayım ki gören yenilmez cihan pehlivanı geliyor diye bir köşede büzülsün, bunun için en iyi suret göğsüme bir aslan resmi yaptırmaktır." Pehlivan karar verdi mi verdi, hemen soluğu demirci dükkânında alır, bağırır:

– Hey, demirci. Gel buraya!

Demirci, pehlivanın heybetinden titreyerek yanına varır, etek öper, selam verir.

– Emret pehlivanım, der.

Pehlivan:

– Benim göğsüme bir aslan, dövmeden bir aslan resmi yap ki, bunu canlı aslanlar görse haykırarak yolumdan kaçsınlar, o kadar heybetli olsun. Çok heybetli anladın mı, demiş.

Demirci de:

– Anladım, diye cevap vermiş.

Bilirsin ya dövme, vücut demirle delindikten sonra üstüne barut dökülerek yapılır. Pehlivan abasını çıkarmış, iskemleye oturmuş, göğsünü dimdik çıkarmış. Ve son defa olarak, kükrer gibi bağırmış:

– Aslan çok heybetli olacak haaaa!

Demirci bir eline sivri demiri almış, bir eline çekici, heybetli aslan resmini yapmaya başlamış. İlk çekiçte bir ses, bir gürültü:

– Aman, aman, amannn!

– Ne oldu pehlivanım?

– Aman, amaan, amaannn!

– Emret pehlivanım!

Yara yerini göstererek:

– Burası aslanın neresi?

– Aslanın kuyruğu.

– Gel şu hayvanın kuyruğu olmasın.

– Baş üstüne pehlivanım.

Demirci, bir elinde demiri, bir elinde çekici heybetli aslan resmini yapmaya koyulmuş. Bu sefer pehlivan inlemiş.

– Ooof, ooff... Bu aslanın neresi?

– Pehlivanım bu aslanın yelesinin ucudur.

– Haydi demirci, bu aslan yelesiz olsun.

Demirci baş üstüne demiş, bir elinde demir, öbüründe çekiç, tekrar heybetli resme başlamış.

Pehlivan gene:

– Aman, aman, burası aslanın neresidir?

– Gözleridir efendim gözleri.

– Gözsüz olsun bu aslan.

Demirci:

– Pekâlâ efendim diyerek gene demiri bir elinde, çekiç bir elinde heybetli resmi yapmak istemiş.

Çekiç çat diye demirin üstüne inince, pehlivan yerinden sıçramış, sormuş:

– Burası aslanın neresi?

– Pençesi pehlivanım.

– Pençesiz olsun bu aslan.

– Peki.

Demirci tekrar çekici bir eline, demiri bir eline almış, çekici demire hızla indirmiş.

Pehlivan yerinden oynamış.

– Ayyy... Bu aslanın neresidir?

– Gövdesidir pehlivanım.

Pehlivan cevap vermiş:

– Gövdesiz olsun bu aslan.

Cihan pehlivanı olmak başka, göğsünde aslan dövmesi taşıyacak adam olmak gene başkadır. Cihan pehlivanı pehlivandı ama göğsünde aslan resmini taşıyacak adam değildi. Senin anlattığın da bana öyle geliyor.

– Ben pehlivan değilim ama göğsüme aslan dövmesi yaptıracak adamım. Sıddıkzade benim içime ne dökmeler döktü, neler neler...

– Başarabilir misin?

– Eh, onu sen bana bırak.

– İyi bir şey değil ama eline, diline, beline sadık ol da, ne işlersen işle. Bilerek babanın kanını iç, bilmeden ananın sütünü emme. Ben başka bir şey demem.

***

İstanbul'a el ele tutuşarak ve heybeleri omuzlarında çıktılar. Mahmutpaşa'da hanlardan birine yerleştiler.

Şehir onlara baştanbaşa yabancıydı. Halbuki onlar tanıdıklarıyla derhal karşılaşacaklarını zannediyorlardı.

Kalabalık başlarını döndürdü, kıyafetlerin renk renk akını onları sarstı, bakışları alaycı şehir çocuğu, onların dermanını kesti. Kime ne soracaklardı? Kimden ne öğreneceklerdi?

Karşılarında açılan gözler sanki onları küçük görmek için çevrilmiş birer adese[1] gibiydi.

***

İstanbul'da araya taraya Bolulların kahvesini güç halle buldular; hemşerilerle sarmaş dolaş oldular. Fakat bunların yün alım satımı ile alakaları yoktu. Birçokları kibar konaklarının yağlı enseli, gedikli aşçılarıydı. Boyunlarından atma gümüş kösteklerini şakırdata şukurdata konuştular; fakat dertlerine derman olacak bir şey söyleyemediler.

Dört arkadaş bir iki ahbabın yardımıyla Cuma selamlığını görmeye gittiler; çünkü İstanbul'da kendi dertlerini dinleyecek bir adam, işlerini kolaylaştıracak bir kimse bulamadılar.

– Hiç olmazsa gezmiş oluruz, dediler.

***

1 Mercek

– Süngü tak.

– Hasdurr, selam durrr!

Tata, tata, tita boru sesleri.

Takkk. Takkk. Süvarilerin çabuk geçen adımları. Arkadan arabalar, sırmalı, mücevherli insanlarla dolu süzüldü ve arabanın yanlarında sürü sürü sırmalı, çuha elbiseli insanlar ilerledi.

Köylüler birbirlerinin omuzlarına dayandılar, alayı seyrettiler. Sırmalara bürünmüş zenciler onların tuhafına gitti, gülüştüler. Köylülerden biri, Ömer'e Arabın göğsündeki nişanı göstermeye çalışıyordu, gözüne bir başkası ilişti. Atla geçen sakallı, kelli felli rugan çizmeli, altın apoletli resmî kıyafetli bir adamı işaret etti.

– Ulan, sarı öküzü çalan Memiş'in oğlu. Amma da şişmanlamış ha!

Köylüler eğildiler, bakıştılar. Hatta hafif tertip bağrıştılar.

– Dursun, Dursun!..

– İşitmiyor.

– Aldırmıyor.

– Sarı kayanın oyuğunu bir o bilir, bir de zaptiye.

– Tevekkeli değil. Herif adam oldu, bize bakmıyor bile.

Ömer'in yanında duran köylü bağırdı:

– Dursun Efendi, Dursun Efendi! Amanın bizi tanımadın mı? Etme be! Bizim derdimiz var.

Taburunun başına geçen binbaşı atını sürdü, ilerledi. Onlar hâlâ arkasından:

– Dursun Efendi! Dursun, ahbaplık, hemşerilik böyle mi olur, diye söyleniyorlar, kollarını sallıyorlar, ellerini başlarına götürerek temenna[1] ediyorlardı.

Onların bu acayip hali, zabitlerin nazarı dikkatini celbetti[2], adamları yakaladılar.

Köylüleri, Beşiktaş karakoluna sürüklediler; onları tımarhaneden

1 Selam
2 Dikkatlerini çekti.

kaçmış dört hasta zannediyorlardı. Karakolda dertlerini anlatıncaya kadar bir hayli zaman geçti. Nihayet yünlerini satmaya gelen deryadil[1] dört köylü olduğu Beşiktaş muhafızlığının curnalına[2] kaydedildi ve kendilerine bir daha köprünün öbür tarafına geçmemeleri sıkı sıkı tembih edildi.

Bu iş de böylece suya düştü.

Bundan sonra aşçılardan birinin delaletiyle[3] bir başka aşçıya tavsiye edildiler, bir başka aşçı onları sadrazamın aşçısına takdim etti. Dert yandılar, derman aradıklarını söylediler. Aşçı, yarı sadrazam, yarı şişman bir adamın gururuyla:

– Bir arzuhal yazın, bizim paşaya verelim, dedi.

Arzuhali yazdırdılar. Dört köylü, sadaret[4] dairesine doğru yürüdüler. Hasan yolda, tam sadaretin karşısında, şimdiki İhsan Kıraathanesi'nin olduğu yerde, bir ahbabına rast geldi. Üç arkadaş arzuhali vermek için yürüdüler. Hasan kaldı. Hasan'ın rast geldiği adam beyazlar giymiş ve başında ucu ensesini örten bir talaysan[5] vardı. Bu, sabun kokusu ve temiz patiskanın ruha verdiği asudelik[6] içinde şen, neşeli bir adamdı.

Hasan fena kılığı içinde tanımazlık edebilirdi, etmedi, onunla alâkadar oldu.

– Ne var, ne yok, burada işin ne? dedi.

Hasan derdini anlattı. Beyaz elbiseli adam:

– Ben Halep'ten sonra İstanbul'a geldim. İstanbul'da bir zamanlar kitap sattım, hacı yağı sattım. Kısmetmiş, ben Dokumacılar Loncası reisine damat oldum. Bizim kayınpeder derdinize dermen olur zannederim. Ben seni ona götüreyim.

Beyaz elbiseli adam Hasan'ı beraberine aldı; yürüdüler, büyük cad-

1 Burada saf anlamında
2 Günlüğüne
3 Aracılığıyla
4 Sadrazamlık
5 Bir çeşit kefiye, kumaş başlık
6 Huzur

delerden geçtiler. Çeşit çeşit kalabalığın arasından sıyrıldılar, meydanlar aştılar, sokakları dolaştılar, harap olmaya yüz tutmuş, geniş saçaklı, kafesleri yeşil bir evin kapısı önünde durdular.

Sarmaşık ve gül dalları arasında gizlenmiş olan bu narin bina Hasan'ın üstünde serinlik ve rahatlık hissi veriyordu. Malta taşıyla döşeli bir taşlığı geçtikten sonra sarmaşık yaprakları ve hanımeli çiçekleri arasında şirin bir yuva halini alan odaya girdiler. Oda tertemizdi, bir köşede saçları bembeyaz, sakalı bembeyaz, elbiseleri baştan başa bembeyaz bir ihtiyar, minderin üstüne bağdaş kurmuş oturuyordu.

Hasan, ihtiyarın elini öptü, edeple diz çöktü. Damat, arkadaşını:

– Gurbet arkadaşım, diye takdim etti, dertlerinden bahsetti.

Dokumacılar Loncası Reisi, Hasan'ı dinledikten sonra yüzünden sanki bir zelzele geçti.

– Hep böyle, dedi, her tarafta böyle. Tezgâha hor bakınca böyle olur.

Titreyen dudakları arasında uzayıp giden çubuğunu çekti:

– Devlet bir şahindir, bir kanadı ordu, bir kanadı işçidir. Kanadı kopuk şahin uçamaz, çöplükte sürünür.

– Medet[1] nereden?

– Medet senden, benden, herkesten, hepinizden.

Sonra gözlerini kapayarak bir an için daldı. Hasan'a, lonca reisi, dertlere derman bulacak bir adamdan ziyade dilinin altında birçok şeyler saklayan bir insan tesiri yaptı.

Hasan, filhakika[2] vaziyeti pek iyi anlamıyordu. Adaköy etrafında bir mücadele devam ederken, memleketin öbür köşelerinde de aynı cidal[3] kanlı bir surette devam ediyor, çıkrıkları başında çalışan köylüler akın akın sahil şehirlerine ve büyük merkezlere toplanıyorlardı. "Proleterleşme" kolera ve veba gibi salgın halini aldı.

Trabzon'da ve Kastamonu'da köyden kaçanlar, mallarını satanlar, tezgâhları ateşe attılar ve fabrika eşyalarını satan, küçük küçük dük-

1 Yardım
2 Gerçekte
3 Kavga, çatışma

kânlar açtılar. Kastamonu'da on altı adama bir dükkân isabet ediyordu. Bu ne müthiş bir hercümerçti.[1] Köyler, az zamanda bacaları üzerinde leylek yuvası taşıyan bir harabe halini aldılar. Bu köyler hâlâ ıssızdır, bu köylerden çıkanlar hâlâ yerlerine dönemediler, birçokları sefil oldu. Anadolu'da köylerden şehre giden bu akın, menbaından gür bir halde çıkan, fakat çöl ortasında kaybolan nehirler gibi eridi; gözlerden silindi, kalanlar avare ve serseri oldular. Köylerden şehre gidenlerin hali ve kendilerinde köylerinden şehre gidecek kadar kuvvet bulamayanlar, Babil esaretine gönderilen İsrail'in kavminden daha içli, daha hazin akıbetli oldular.

İsrail delikanlıları nehir kenarında oturup tanbur çalarlar ve toprakları için söylerler, ağlaşırlardı. Halbuki bunlar, alacaklıdan ne kurtardılar ki su kenarında geçmiş günleri hatırlayabilsinler! Nerede bir su kenarı buldularsa orada soluk benizlerinin aksini görmekten korktular. Onlar, geçen günlerin hayalini bile yad edemeyecek kadar açtılar. Tambur çalan, sur için ağlayan İsrail kızı, ne kadar bahtiyardı. O yalnız ağladı, halbuki köylü kızlarının saçlarını Orta Anadolu'nun çalılarından topladılar. Esaretteki Yahudi delikanlısı ne kadar bahtiyardı ki giden gelmez yolunu öğrenmedi. Yemen çöllerinde belirsiz bir yurdun hayaliyle can vermedi.

Hasan'ın karşısındaki ihtiyar, bütün bunları seziyor ve Hasan'a açık açık anlatmak istiyordu.

Esasen iş adamları için geniş dağların surlarıyla örtülen Anadolu'daki bu hazin akını, bu açlığın, sefaletin dalgalanışını, çıkıklar üzerine basarak, yürüyen ve gövdesi her gün birkaç ovayı yutarak şişen hayvanın seyrini görmek mümkün değildi.

İstanbul dokumacıları bundan en ziyade zarar görenler arasındaydı.

Dokumacılar reisi:

– Babalar artık evlerde bir hortlak gibi görülüyor. Babaların sırtındaki eski kumaşlardan, birer işkence aletiymiş gibi herkes kaçıyor, diye tekrar söze başladı; perde perde hiddetlendi ve laflarına devam etti.

– Fabrika ucuzluğu ile her gün biraz daha ilerliyor, ne yapmalı?

---

1 Altüst, karmakarışık

Hasan, kendine çok yakın bir adam bulduğu için memnun, ağzı kulaklarında sustu.

– Ne istersiniz ki yapalım?

– Bu iş böyle gitmez; ölüme ölüm, açlığa açlık. Başka çare yok! Ya öleceksin ya öldüreceksin.

Bu sözler Hasan'ın ruhuna bir mağaraya giren rüzgâr gibi uğuldayarak girdi ve içinde rutubetli duvarlara çarpmış gibi sonsuz akislerle dağıldı.

– Ölmemek için öldüreceksin.

Bu ses, mütemadiyen kulaklarında tekrarlanıyor ve perde perde yükselerek bir haykırma halini alıyordu. Kulakları uğultu ile dolu ihtiyarın evini terk etti. Sokağa çıktığı zaman aynı ses kulağında bir demir levhaya çarpan çekiç gibi keskin keskin inliyordu. İlerledi, yine aynı ses: "Ölmemek için öldüreceksin." Tenha sokaklardan geçti, aynı ses içinden bağırdı:

– Ölmemek için öldüreceksin.

Yosunlu mezarlar arasından kapkara selvilerin dibinden geçti. Taşsız ve nişansız ölülerin toprakları üstünden aştı. Etrafındaki taşlar, ihtiyar selviler, nişansız, kabarık ve ıslak taze mezarlar ona aynı sesle, fırtına uğultusuyla, çekiç ve örs gürültüsü ile bağırdı: "Ölmemek için öldüreceksin!"

Fakir ve ıssız evler bağırdı:

– Ölmemek için öldüreceksin!

Çamurlu yollarda başıboş dolaşan çocukların yüzlerindeki dermansızlık bağırdı:

– Ölmemek için öldüreceksin!

Her şey bağırdı ve hatıralar sonsuz bir ıstırap denizi olan kafasında çalkandı, uluyan dalgalar gibi bağırdı:

– Ölmemek için öldüreceksin.

Yürüdü, yürüdü, beyni hâlâ zonk zonk ediyordu.

Nihayet tahteşşuurunda[1] damla damla biriken zehir patladı. Bu infilaktan onda vazıh[2], berrak bir fikir kaldı. Bu fikir açıkça mücadeleye atılmaktan başka bir şey değildi.

Hana geldiği zaman, üç arkadaşını bitkin bir halde buldu; birbirleriyle konuşmaya bile muktedir olmadan bomboş gözlerle bön bön bakışıyorlardı. O kadar kendilerinden geçmişlerdi. Sanki enginde kaybolan imdatsız bir geminin kurbanlarıydı. Kendilerini öylece sonu gelmez bir ümitsizliğe salıvermişlerdi.

Hasan'ın kapı sürgüsünü çekip içeri girdiğinin farkında olmadılar.

Hasan:

– Ne haber, dedi, ne oldu, arzuhalden ne çıktı?

İhtiyar anlattı:

– Bizi kovdular.

Köylünün biri, kendilerine cevap veren mümeyyizin[3] sözünü tekrar etti:

– Devleti Aliyye[4] tiftik gibi adi işlerle mi uğraşır? Burası Babıâli.

Üçüncü, başını sallayarak:

– Dahası var, kollarımızdan şöyle bir tutup fırlattılar ki, Alimallah soluğu taş merdivenlerin dibinde aldık. Az daha kalsak kanımızı içiverecekleri.

Hasan:

– Eh, şimdi ne olacak? Bu gidişle köyü yerinde bulamayacağız. Ben haber aldım, daha birçok köyler böyleymiş. Çıkrıklara haciz konuyormuş!

– Ne, ne dedin?

– Çıkrıklara haciz konuyor. Sıddıkzade bir defa elimizdeki çıkrıkları da aldı mı, eh artık, köyde ne kız kalır, ne oğlan. Hepsi onun olur. Hoş köyün de yerinde yeller eser ya!

– Allah bilir!

---

1 Bilinçaltında
2 Apaçık
3 Katipleri denetleyen üst memur.
4 Yüce devlet, Osmanlı Devleti'nin resmi ismi.

Hasan'ın içindeki ses gene gürledi, sesi saklamadı, aynı ahenkle tekrar etti:

– Ya bizi öldürecekler, ya biz onları öldüreceğiz. Vaktiyle birleşip fabrika yapsaydık mallarına malla karşı koyardık, ama artık iş işten geçti; bıçak kemiğe dayandı, boğuşmak gerek. Başka çıkar yol varsa söyleyin.

Bu söz üzerine köylüler hep birden sustular.

Hasan, etrafındaki boşluğa, anlaşmamasına rağmen Sıddıkzade'ye karşı bir cephe kurmayı güzel, cazip bir emel edindi ve bir türlü ondan caymadı.

Henüz görünürde bir yardımcı yoktu, olsa olsa Esma Bacı bu işe girerdi. Fakat o da herkese yerli malı giyilecek diyor, bu kadarla kalıyordu, henüz harekete geçmiyordu.

Hasan'ın etrafı da bomboştu, karşısında birbirinden uzak, düğümsüz, rabıtasız[1] bir kitle vardı. Bu kitle bütün felaketine, derdine, acısına rağmen her şeyi tevekkülle[2] karşılıyor, her şeye boyun eğiyor, hatta kime kimin zehir kâsesi taşıdığını, kimin derman getirdiğini bilmiyordu. Hatta arkadaşları onun sözlerini saçma sapan ve çok çocukça buluyorlardı.

Hasan, Sıddıkzade'nin aleyhinde bahsettikçe dostları hep bir ağızdan:

– İstediğini kendin yap, bizi karıştırma, diyorlardı.

Hasan, onlara bu bahsi tekrar anlattı:

– Ben de Sıddıkzade de faniyiz, bugün varız, yarın yokuz. Dünya durdukça, Sıddıkzadeler ile Hasanlar karşı karşıya kalacak. Adı Sıddık olmayacak da Yusuf olacak, Kenan olacak, Kenan olmayacak da Ahmet olacak, bundan ne çıkar? Sıddıkzade ölür, yerine bir Sıddıkzade gelir ve karşısında faiz alınacak köyler, rehine koyduracak iç çamaşırları, haciz edilecek hayvanlar, tezgâhlar bulur. Köyün kızı, oğlanı onun olur. Bana gelince, bu işler vızdır vız.

1 Bağsız
2 Tanrıya güvenerek

Köylüler Hasan'ın yanık gelen sözlerini dinledikçe gözleri yaşarır, fakat alışmadıkları mantık kendilerini cevap vermekten menederdi.

Pek çok defa söz çatallaştı mı, Dudu'nun kocası köylülere:

– Haydi abdest tazeleyin, diye seslenir, köylüler teneke ibriklerini ellerine alarak odadan dışarı çıkıverirlerdi.

Hasan, İstanbul'da ne zaman aklındakinden bahsettiyse, köylüler birer bahane buldular ve Hasan'ın sözlerine cevap vermediler. Onlar yeni bir fikirle karşılaşmaktan korkuyorlardı. Bu korku onların bedenini Hasan'ın sözleri önünde diken diken ediyor ve Hasan'ın düşünceleri onların vücuduna alevden bir gömlek gibi geçiyor, yakıyor, mütemadiyen kavuruyordu.

Hasan gün geçtikçe arkadaşlarıyla kendi arasındaki farkı daha iyi anlıyor, uçurumun derinleştiğini daha dehşetle görüyordu. Çünkü o zamana kadar kendisine munis görünenler, ellerinden tutulacak, yardım edilecek ve bulundukları izbeden güneşe, bol havaya çıkarılacak bir körler kafilesi halini alıyordu.

Onlar, şimdiye kadar sevimli, tatlı sözlü ve nükteleri kimsenin gücüne gitmeyen ve kimseyi gücendirmeyen Hasan'ı, artık zehir çanağı gibi görüyorlar, onu, hemen hemen tahammül edilmez bir sinirli, bir deli hissi ile karşılıyorlardı.

Hasan da onların cemiyetinden hoşlanmıyordu. Hasan, köylüler İstanbul'da kaldıkları müddetçe en ziyade[1] beyaz elbiseli arkadaşı ve dokumacılar reisi ile düşüp kalktı. Reis de Hasan'dan hoşlandı. Onun da içinde aynı dert vardı. O da etrafındakileri aynı şekilde kendisinden uzak buluyordu. İki dost öyle kaynaştılar, öyle ısındılar ki eğer mümkün olsaydı ikisi bütün dünyaya yeniden nizam vereceklerdi. Gerçi reis Hasan'a nazaran daha bahtiyar sayılabilirdi. Çünkü onun emri altında bir nevi asker vardı. Loncanın mensupları ona itaat edeceklerdi. Bir gün gene dertli dertli konuşuyorlardı.

---

1 Çok

Hasan:

– Bu iş için silah lazım, para lazım. Köylü makulesi[1] bunu nereden bulsun! Siz isteseniz belki, diye söylendi.

Reis:

– Bana silah kullanacak yiğit göster. Ötesi kolay, diye cevap verdi.

Fazla sormadı, hatta bir daha tekrar etmedi. Fakat Hasan'ın içinde bu fikir bir ümit şulesi[2] halinde parladı durdu.

İstanbul'da fazla durmanın manası yoktu. Esasen paraları da tükenmişti. İçerenköy'den heybelerini omuzlarına vurdular, çarıklarını çektiler, asalarına dayana dayana Alemdağ yolunu tuttular. "Ey gaziler" türküsünü yollarda perde perde kısılarak uzaklaştılar. Bu İstanbul seyahatinden yalnız beyaz tozlu yollarda, köylülerin ayak izleri kaldı.

VI

– Yaz kâtip, sekiz tiftik, Memiş'in borcunu kapamaz a... Neyse...

– Yaz, otuz tiftik Esma'nın. Bunlar ancak pastırmalık olur.

– Yaz, üç tane, Recep'in.

– Yaz, yirmi iki tane. Dellanların.

Sıddıkzade, üç saatten fazla, böylece köyün ağnam[3] defteri üstünde işaret koydu; kâtibinin defterine kaydettirdi.

Kısa bir zaman sonra köyde tiftikler toplandı. Sürü yapıldı, hayvanlar, çobanların ve elleri sopalı adamların nezareti altında kasaba yolunu tuttular.

1 Tabakası
2 Parıltısı
3 Sayım vergisi. Osmanlı'da koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan alınan vergiler.

Köy halkı yollara döküldü. Herkes ağlaşıyor, kadınlar çığlık çığlığa bağrışıyorlar, bütün köy cenaze çıkan bir ev halini aldı.

Sıddıkzade, harabeler arasından geçen muzaffer bir kumandan gibiydi, eserinden memnun, etrafındaki insanların iniltilerinden bir şey anlamıyordu.

Köylüler, şimdiye kadar bir nevi deruni rabıta[1] ile bağlı oldukları Sıddıkzade'nin kendilerini böyle birden terk edivermesini, evvela mal satın almamasını, sonra da tiftiklere haciz koydurmasını bir türlü izah edemiyorlardı.

Sıddıkzade, köylülerin ıstırabına lakayt[2] kalmasaydı, eğer gözyaşlarına karşı gülüp geçmeseydi belki gene bu sonsuz felakete de boyun eğecekler, Sıddıkzade'nin bu işte hiç günahı olmayan iyi bir adam olduğuna hükmedeceklerdi. Halbuki artık Sıddıkzade fabrika eşyası satan bir tüccardı. Sıddıkzade'nin ticaretine yagâne engel yerli yün ve tezgâhta dokunan kumaşlardı. Onun için haciz yaptırdığı tiftikleri kavurma yapmayı düşünüyordu. Bu sebepten artık maskelenmeden ortaya çıkıyor, bütün arzularının, bütün emellerinin çıplaklığıyla galiz[3], urlu, yaralı bir beden gibi herkesi tiksindiriyordu.

Hele köylüler onun sürünün arkasından atına binip geçişini bir türlü unutamıyorlardı. Hasan'a bir zamanlar:

– Deli, kaçık, Sıddıkzade dediğin gibi fena adam değildir, diyenlerin içine düşen şüphe gittikçe büyüdü, onlar da Sıddıkzade'de insan başlı bir büyük ejder görmeye başladılar. Nereye baksalar onun kımıldandığını gördüler, açılan ağzı, çöreklenen gövdesi ile karşılaştılar.

Köyün hayvanları elden çıktıktan sonra, köyün havası bulandı ve gün geçtikçe açlık bastırdı. Açlık bastırdıkça Sıddıkzade, ayak bastığı yere kıtlık getiren geniş gövdeli, acayip korkunç ve her şeyden ziyade tehlikeli bir hayvan gibi addedilmeye başlandı.

* * *

1 İçten bağ
2 Kayıtsız
3 Kaba

Köylüler, teselliyi dergâhta buldular. Bu dergâhın etrafındakileri aldatmayan hatta zaman zaman felaketleri haber veren, köyü tehlikelerden kurtaran Dudu Hatunu gene ümit menbaı oldu, dergâh canlandı.

Artık Ali'nin mezarı her gün doluyor boşalıyor, herkes ancak Dudu'dan, Esma'dan medet umuyordu.

Köylüler bir gün Dudu'nun sediri önünde diz çöktüler. Felaket önünde Dudu'nun da gözleri bulandı, başı döndü, yüzü sapsarı kesildi, yanında oturan Esma ona bir şeyler söyledi. Dudu'nun bambaşka bir âlemi maverayı görüyormuş gibi insanı dehşetlendiren bakışları ve bir süngü gibi batan koyu siyah gözleri daldı.

Düşündü, düşündü, sonra gözleri kapandı. Dudu, sesle uyandı:

– Ali'm, Ali'm, Şah Ali'm.

Herkes birbirine baktı, Dudu'nun böyle felaketli bir zamanda neşeli, sevinçli bir halde uyanmasını bir hayır alameti addetti. Esma, seslendi:

– Bacımın söylediği Hakk'ın kelâmıdır.

Köylüler de biliyorlardı ki Dudu kaç defa tehlikeyi haber vermişti; bundan kimsenin şüphesi yoktu, son ümit gene ondaydı.

Dudu, başını kaldırdı:

– Çocuklar, dedi, haydi tertemiz bir abdest alın da gelin, size iyi bir şeyler söyleyeceğim.

Birden yüzlerde ümit parladı, neşe canlandı, bir anda o korkunç kadit[1] hissini veren insanlar gençleştiler.

Bu haber, az zamanda köyde dilden dile dolaştı; çeşme başında abdestini tazeleyen dergâh yolunu tuttu. Köylüler, dergâhın postları üstünde diz çöktüler, Dudu'yu dinlediler.

Dudu:

– Çiğ süt emmiş bir insan, Ali'min evine hor baktı, onun malına, mülküne el uzattı; onun malı mahvolacak, nesli hastalıktan tükenecek,

1 İskelet

bağında meyveleri çürüyecek, tarlasında ekinleri yanacak, malı mülkü elinden çıkacak; bahçesi bir arsa olacak. Bana söyledi... O söyledi... Allah'ın sevgilisi söyledi, Ali'm söyledi. Bu dergâha hor bakanın vücudu lime lime olacak, külleri rüzgârda savrulacak. Ali'min mübarek abasını dokuyan tezgâhları boş bırakan Yezit'ten beter olsun!

Dudu gene daldı, gözleri kapandı. Esma seslendi:

– Bu dergâha hor baktıracak mısınız?

Bütün cemaat inledi:

– Hor baktırmayız.

Kalabalık Dudu'nun dediklerinden hiçbirini münakaşa edemez, bu niçin böyledir diyemezdi. Çok zamandan beri devam eden şöhreti, onu münakaşaların hududu haricine atmıştı.

Şimdi köylüler Dudu'nun söylediklerinin nasıl tahakkuk edeceğini düşünmüyorlardı ve çiğ süt emmiş insanoğlunun kim olduğunu tefsir[1] ederek, şerh[2] ederek öğrenmeye çalışıyorlardı. Nihayet karar veriyorlardı ki, bu adam Sıddıkzade'dir.

Hasan ve İstanbul'a giden köylüler, kalabalık içinde bir hayli fiskos ettiler. Nihayet Dudu'nun vahiye benzeyen emirlerinin yerine getirilmesi için Hasan, Dudu'nun kocasından, muhtardan ve köylüden mürekkep[3] bir heyet intihap ettiler.

Sıddıkzade, dergâhın tiftiklerini de almış, mukaddes binaya açık bir tecavüzde bulunmuştu. "Dörtler Meclisi" ilk iş olarak bu şaametli[4] karara karşı dergâhın himayesiyle uğraştı. Bütün köy halkı, tehlikeye karşı seferber oldu; hatta köy halkı türbeye yapılan hakareti biraz da kendi kayıtsızlıklarının neticesi addediyorlardı. İşleri, bu şekilde muhakeme ediyorlar ve bu muhakemenin sonunda Ali'nin bir gün hiddetlenip bütün köy halkını tarumar etmesini de pek mümkün buluyorlardı. Köylüler Ali'nin yalnız cemaline hayran değil, onun celâlinden[5] de korkuyorlardı.

1 Yorumlayarak
2 Açıklayarak
3 Bir araya gelen
4 Uğursuz
5 Öfkesinden

Filhakika Alevi köyünde doğan bu hava, bu Ali korkusu az zamanda etraftaki köylere de yayıldı; onlar da bu müthiş şeamet[1] önünde titriyorlar, bu korkunç akıbeti ihdas eden[2] adama, Sıddıkzade'ye karşı müthiş bir kin besliyorlardı. Dergâh bu hissi her gün takviye etti.

Bir gün Esma ile Dudu dergâhta kalabalığı topladılar. Dudu, siyah kurum gibi gözlerini dikti, bağırır gibi söyledi:

– Ali emretti. Hiçbir tezgâh boş kalmayacak. İşleyecek ve kimse fabrika kumaşı giymeyecek, tekkeye mavi don, beyaz gömlek ile gelinecek.

Bu emir üzerine kadınlar tezgâhlarının başına geçtiler. Sanki namaz kılıyorlarmış, hatim sürüyorlarmış, oruç tutuyorlarmış gibi çıkrıkları işlettiler. Çıkrıkların çalışması Adaköy'den Orta Anadolu'ya doğru her gün biraz daha genişleyen bir çember gibi çevresini genişletti. Genişledikçe artık Dörtler Meclisi de kâfi gelmemeye başladı. Uzak köylerde Adaköy namına hükmeden "Hızırlar" heyeti teşkil edildi. Bu komite, haftada iki gün Hasan'ın odasında toplanıyordu. Dörtler Meclisi'nin umumî kâtibi olan Hasan, Hızırlara:

– Şehirdekiler ne yapıyorsa öğrenin, köylüden imanı bozulan ve bizi gammazlayan olursa haber verin, diye talimat verirdi.

Hızırlar Heyeti, bir zaman sonra bir nevi zabıta halini aldı. Adaköy'den dağılan Hızırlar yeni bir dinin havarileriydi, bu heyet amansız ve merhametsiz bir kuvvetti. Hızırlar, kısa bir zamanda Adaköy hesabına bir seferberlik vücuda getirdiler.

Evvela Hızırlar silahlandılar, sonra dergâhın civarında olanlar silahlandılar. Köydeki kımıldanma ve nihayet silahlanma ovalardan dağlara doğru bir rüzgâr gibi sertleşe sertleşe yükseldi. Ovada birçok zorluk ve bin gürültüden sonra silahlanmaya başlayanlara mukabil[3] dağdan sürü sürü silahlılar Adaköy'e doğru akın ettiler. Ova insanlarının, ova medeniyetinin kelepçelerinden kaçarak dağlara tırmanan insanlar, Adaköy'ü kendileri için kelepçesiz, lalesiz[4] hür bir âlem zannediyorlardı.

1 Uğursuzluk
2 Ortaya çıkaran
3 Karşılık
4 Prangasız

Tahsildar, Jandarma ve Yemen korkusu önünde aynı ruhtan doğan eşkıya ve peygamber birbirini hiç de yabancı bulmadılar. Birbirlerini çektiler. Dağların ve kuytu ormanların Ali kıran baş kesenleri, derhal ilahi hükümetinin ordusunu teşkil ettiler: Pazvantoğlu, Deli Bekir, Araçlı Kâzım çeteleriyle, maiyetleriyle geldiler. Adaköy'de birbirlerinin genç günlerini pek iyi tanıyan Dudu ve Esma Bacının dergâhına misafir oldular. Dostça karşılandılar, kahraman gibi ve yarım bir ilah gibi göründüler. Bir silahın bir kurşunu, dünya güzelinden berrak bakışlı, daha çok cana yakın olduğu demlerde, bütün bu dağ adamlarının yüksek dağ tepelerinden inerek fanilere karışmalarını Alevi köylüleri takip ettiler. Son zamanlarda Alevi köylülerini şu haber bir yıldırım süratiyle dolaşmıştı:

– Alevi köyleri hâk ile yeksan[1] olacaktır.

Filhakika bu haber doğruydu. Sünniler arasında, Alevi köyleri aleyhinde neler neler söylenmiyordu. Alevi köylerinde çıkrıkların mütemadiyen işlemesi, çıkrıksız Alevi köylerinden ihtiyaçları olmayanların bile birkaç arşın bez satın almaları Sıddıkzade'nin ve Avrupa kumaşı satanların nazarı dikkatlerinden kaçmadı. Hatta kasabada bir iki mevlüt cemiyeti oldu. Sıddıkzade tarafından vaazlar tertip edildi, halka şerbet dağıtıldı, külah külah şekerler verildi.

Sıddıkzade'nin evi, bir ulema[2] meclisi halini aldı. Sanki Sıddıkzade'nin selamlığı, müftü, müderrisler[3], müezzinlerin, imamların karargâhıydı.

Camilerde göbekli vaizler, ellerini rahlelere vura vura şeriattan, dinden bahsettiler. Kâh:

– Alevi tayfası gibi zındıkların katli vaciptir. Burnunuzun dibinde bir sürü katle lâyık zındık var. Ey ahali ne durursunuz. Allah'ını seven palasını bilesin!

Kâh kadından, eksik etek peygamber mi olur, bu ne dalalet[4], ne

1 Yerle bir
2 Alimler
3 Ders veren hocalar
4 Sapıklık

küfür diye kürsüden halkı tahrik ettiler. Göbekli vaizlerin sesleri camilerin kubbelerini çatırdattı. Fakat bütün bunlar Adaköy'deki dergâhı ve peygamber kadınlar hakkındaki mübalâğalı bir propagandadan başka netice vermedi. Yer yer ihtilal alametleri meydana çıktı.

Kastamonu'da kahvelerde, dere kenarlarında, hükümet konağında şu sözler konuşuluyordu:

– Yaman kadınlarmış! Üçler, yediler, kırklar Zülfikar Ordusu olmuşlar, tozu dumana katıp geliyorlamış!

– Dağ taş asker... Onları durdurmak ne mümkün!

– Beyaz gömleği, mavi donu olmayanı at yularıyla çınarlara asıveriyorlarmış.

– Hiç şakaları yok. Yalın kılıç geliyorlar. Görenler var.

– Ne yapıp yapıp birkaç arşın dokuma alalım.

– Vergiyi de kaldırıyorlarmış. Askerlik de yokmuş!

– Dağdan gelen söyledi, ovada da iğne atacak yer kalmamış! Silah çatılarından toprak gözükmüyormuş!

– Fakir fukaraya ziyanları yokmuş!

– Onların zıtlarına giden Avrupa kumaşı!

– Askerleri bir kartal gibi saldırıyormuş!

– Bir süvari, bir vuruşta bir adamı ikiye bölüyormuş!

– Hazreti Ali kuvveti var onlarda.

– Ne çare istediklerini yapacağız.

– El elden üstündür.

Bu sözler ilk zamanlarda bir rivayet gibi dolaştı. Hatta ilk söyleyenler bunları laf olsun diye ortaya çıkarıyorlardı. Fakat rivayetler pek kısa bir zamanda şehrin bir ucundan öbür ucuna kadar dolaşıyor, kanatlanıyor, dallanıyor, budaklanıyor, icat edenler bile kendi sözlerini tanıyamayacak hale geliyorlardı. Evvelce tuhaf bir gevezelik mevzu olan peygamber kadınlar bahsi, bir zaman sonra ümitsizler ve akidele-

rini[1] kaybedenler için bir teselli oldu. Ruhları üşüyenler, bu yeni rivayetler önünde yavaş yavaş ısındılar, hülyalar güzelleşti, güzelleştikçe halkın muhayyelesi[2] işledi. Kin duyanlar için peygamber kadınlar bir ölüm fırtınasının başlangıcıydı. Öyle zannediyorlardı ki, bu kadınların bakışları her şeyi eritir, her şeyi yıkar.

Onlar sanki kin ve nefretle taayyüş[3] eden, zalimlerin etiyle beslenen bir Hamurabi'ydiler. Istırap içinde kin duyanların, biraz hareket, biraz canlılık gösterenleri bu şekilde hatırlamaları, sevdiklerini ağzı kanlı, elleri pırıl pırıl yanan silahlı ve silahlarının ucundan ılık insan kanı damlayan bir fevkalbeşer[4] şeklinde tasavvur etmeleri gayet tabiidir.

Ümidini, neşesini kaybeden bir yıkıcılık en son tesellidir. Çocuğunu veren, parasını veren, hayatını veren, veren...

Veren... Veren... Veren...

İnsanların ümitleri kanlı, gülüşleri tehlikelidir. Daha saf olan halk, henüz ıstırabı kemiklerinin üstünde hissetmeyenler, peygamber kadınları dünyaya yepyeni bir bahar ve bahar güzelliği, bahar neşesi getiren insanlar diye düşünüyor ve sanıyorlardı ki, bu iki kadının bastığı yer gül– gülistan olacak ve ayaklarının diplerinde saadet, neşe, refah fışkıracak.

Onlara göre peygamber kadınlar, insanları bahtiyar edecek; bu ihtiyar küre, bu kanlı güneş, yepyeni bir âlem olacak. Bu hisler, halkın arasında büyüyen bir nebatın[5] tomurcuklanması, çiçek açması, meyve vermesi gibi inkişaf[6] etti. Fakat hükümet bu rivayetleri, halk arasındaki dedikoduları, dokumacıların bir oyunu addetti. Filhakika Adaköy'deki teşekkül dillere düştükten sonra kadın peygamberlere hoş görünmek isteyenler dokuma almakta birbirleriyle müsabakaya girişiyorlardı.

Dokumacılar, birkaç günde umulmadık derecede iş gördüler. Tezgâhlar yirmi dört saat mütemadiyen çalıştığı halde müşterilere mal yetiştiremiyordu.

---

1 İnançlarını
2 Hayal gücü
3 Geçinen
4 İnsanüstü
5 Bitkinin
6 Gelişti.

Vali Paşa, idari bir tedbir olmak üzere, vilayetin asayişini temin için dokumacıları iş işlemekten men etti. Tezgâhlar, jandarma kuvvetiyle kapatıldı. Çıkrıklar sustu, bir cenaze gibi tezgâhların üstüne beyaz örtüler çekildi.

Eller durunca çeneler çalışmaya başladı. Tezgâhların kapanması bir hafta sonra tesirini gösterdi.

Tezgâhların kapandığının haftası dokumacıların evlerinde ne bir dirhem tuz, ne de yiyecek ekmekleri kalmıştı, çoluk çocuk kırlara döküldü. Kırlardaki yemişleri toplayıp karınlarını doyurdular, eli ayağı tutanlar kuş yuvalarını bulup yumurtalarını içtiler, Kastamonu'yu ikiye bölen Karadere'nin iki kenarına ağ kurup balık tuttular. Evlerinde ne varsa sattılar, tencere, ekmek sacı, kağnı, fistan, oyalı yazma, işlemeli gömlek. Mal namına ne varsa pazara döktüler. Bir iki gün tellal mütemadiyen şöyle bağırdı:

– Harrraç mezat... Mezzzat sırma işlemeli mendil. Kumaşı ipek. Örgüsü kılaptan![1] Nazik elden çıkmış. Hele bir bakın. Alan yok mu? Harrraç mezat... Mezzzaat...

– Kırmızı fistan, ipekli, sırma işlemeli. Satıyorum bir... Satıyorum iki... Satıyorum üç...

Kimseye acımadılar.

Bu bana yadigârdır, bunu bırakın diyen insanların sesini kasaba çapkınlarının:

– Ne de güzel kokuyor.

– Kahpe, malı ne de güzel işlemiş!

– Kız sana harçlık veririm.

– Al, al her silinişte onu hatırlarsın.

Yazmayı koklayan:

– Gül bahçesi misin mübarek? Kendi gibi, diye yarı pazarlığa, yarı çapkınlığa benzeyen sözler kaydetti.

Mal satan kadınlara bıyık buran zengin çocukları ve yaşlı kadın

1 Eskiden kadınların feslerine sardıkları ince ipekli kumaş.

avuçları, günlerce uğraştılar. Pazar âdeta şehir için bir eğlence yeri oldu. Fakat bu satış uzun zaman devam edemedi. Fakirlerin satacak bir şeyleri kalmadı.

Üç dört gündür çocuklarını:

– Yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek diye aldatan analar, nihayet çocuklarının bir sivrisinek vızıltısına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölen çocuklar oldu.

Kadınlar dermansız, titreyen bacaklarla son bir çareye başvurdular. Hükümet konağının avlusunda toplandılar, yalvardılar:

– Ne olur tezgâhları bırakın da işleyelim.

***

Vali, kadın kalabalığını görüp kadın seslerini işitince dudaklarını ısırdı, memurların elleri ayakları zangırdamaya başladı, bütün vilayet erkânı toplandı. Vali:

– Bu bir isyandır, dedi.

Müftü:

– Katli vaciptir, diye söylendi.

Zaptiye kumandanı, pos bıyıklarını bura bura:

– Emredin, hadlerini bildireyim, diye valinin odasından dışarı çıktı.

İri yarı vücudu, pos bıyıkları ile heybetli bir adam olan Alay Beyi, elindeki gümüş kırbacı etrafına şaklattı. Mahmuzlu çizmesiyle rast gelenin beline, bacağına, kafasına, neresine olursa saldırdı ve bağırdı:

– Şimdi buradan defolacaksınız.

Mülazıma[1] emir verdi:

– Bölüğe söyle süngü taksın.

Derhal zaptiyelerin martinleri ucunda süngüler pırıl pırıl yanmaya başladı. Bir bölük zaptiye, kadınların etrafını kordon gibi sardı.

Alay Beyi, arkasında jandarma zabitleri, kadın kalabalığını kırbaç, sille, tokat, tekme ile açıyorlar, daireyi genişleten kadınlar zaptiyelerin

1 Teğmene

dipçik ve süngüleri önünde ileri sürülüyorlardı. Süngüden, dipçikten kaçanlar tekmeye, mahmuza; kırbaçtan, mahmuzdan kaçanlar süngüye koşuyorlardı.

Eşkıyaya karşı asla muzaffer olamayan zaptiye, kadınlara karşı ne kudretli bir tavır aldı. Coştukça coştu. Burnu kanayan, üstü başı tozlanan, yaralanan kadınlar feryadı bastıkça bastılar; işte o zamana kadar teker teker insanlar arasında söylenen şey bir kadının dilinden dökülüverdi. Dipçik, süngü ve kamçı arasında kalan kadınlardan biri bağırdı:

– Adın Esma mı, Dudu mu? Gel bizi kurtar.

Bu ses, bir uğultu halinde bütün kadınların dilinde tekrar edildi. Kadınların süngüye, kamçıya, dipçiğe karşı yegâne müdafaa vasıtaları yepyeni bir ümitti.

O gün kadınlar zorla dağıldılar.

Vakit ikindi olmuştu. Vali, zafer kazanan bir kumandan gururuyla derinden:

– Oh, dedi, ellerini birbirine vurdu, bağırdı.

– Bize ağır birer kahve!

VII

– Allahu ekber!

Kastamonu'nun en büyük camii olan Nasrullah Camii'nin müezzini şerefede ikindi ezanına başladı. Fakat bir türlü arkası gelmiyordu. Daha Allahu ekber derken iki kat, kırışık yağlı enseli müezzinin gözüne uzakta bir kalabalık ilişti.

– Ekber, ağzından güçlükle çıktı. Sözü kesti, dikkat etti, bu kalabalık, bir kervan kalabalığıydı. Kervan iki yüzden fazla katırdan mürekkepti.[1] Toplu kafile Acem Hanının avlusunda vire[2] telaşlı telaşlı

1 Oluşuyordu.
2 Hiç durmadan, art arda

bir şeyler yükletiyordu. Sokağa açılan kapılar kilitliydi. Her zaman sürücülerin gürültüleri bütün Kastamonu'yu bastırdığı halde, bugün iki yüz kadar katır sürücüleri fazla laf bile etmiyorlardı.

Müezzin Acemoğlu Hanına dikkatle baktı. Bir daha baktı. Şerefeden düşecek gibi eğildi baktı. Yükletilen şeyler top top bezden başka bir şey değildi. Bu bezler yerli dokumalardı.

Müezzin, kaçak dokuma götürenleri haber verenlere mükafat verileceğini işitmişti.

– Eh, diyordu, vurdum. Artık bir bağ bahçe sahibi olmak işten değil! Bundan sonra sabahın ayazında, gecenin poyrazında, öğlenin ateşinde başkaları gırtlak patlatsın!

Allah isteyince kulunun işini, mermere geçirir dişini, diye kendi kendine söylendi, sevindi. Bu sevinçle ezanın alt tarafını unuttu.

Müezzin, ağzı kulaklarında, vücudu bir tüy gibi hafif minare merdivenlerini sekti, cübbesi savrula savrula hükümet konağına koştu. Vali, elindeki zarflı fincanını kahve iskemlesine bırakmıştı, kapı açıldı. Vali kahveli dudaklarını yalaya yalaya içeri giren adama şöyle bir baktı. Müezzin, cübbesini kavuşturdu, kavuşturdu, kavuşturdu. Valinin önünde el pençe divan durdu, yerden selamlar verdi, nihayet yaklaştı, etek öptü.

– Vali Paşa Hazretleri, dedi, devlete hizmete geldim. Acem Hanından kocaman bir kervan bez kaçırıyor.

– Hocam nereden gördün?

– Vallahi de billahi de gördüm; ben gördüm. Dini bir uğrunda, ikindi ezanını bile tamam okumadım. Bu defa eftal[1] diye huzurunuza koştum.

– Kervanı minareden mi gördün?

– Evet, minareden gördüm. Abdestimle söylüyorum, karıma şart olsun ki, Acem Hanında dokuma kaçırıyorlar.

Vali:

– Peki, müezzin efendi, dedi. Teşekkür ederim. Şimdi gidip yarım kalan ezanınızı okuyabilirsiniz.

1 Öncelikli

Müezzin çıkarken mırıldandı:

– Vali devletleri mucibince[1] mükafatımı irade[2] buyurursunuz.

Müezzin çıkar çıkmaz, Vali hâkimane tedbirler düşündü; zaptiye kumandanına emir verdi:

– Şimdi bu herifler, kaçakçılar yakalanacak. Kaçakçılar Acem Hanında! Takip müfrezesinin önünde Hazreti Pir'in[3] bayrakları bulunacak!

Derhal Hazreti Pir'in türbesi açıldı, bayrakları çıkardılar. Zaptiye bölüğünün önünde dalgalandı. Vali, memurlar, Hazreti Pir'deki bayrakların halk arasında büyük bir tesiri olduğunu zannediyorlardı.

Bu bayrak âdeta kâfirlerle müminleri birbirinden ayıran bir işaretti. Bu bayraklar mühim tehlike zamanlarında ortaya çıkar, ahali fevç fevç[4] etrafında toplanırdı. Büyük muharebelere, büyük isyanlara karşı halka yegâne kalkan bu çifte sancaktı.

Vali, bu defa köy asilerine karşı aynı suretle hâkimane bir kalkan vücuda getirdiğine kani[5] bulunuyordu.

Zaptiyeler ancak akşam ezanına yakın bir zamanda, önde Alay Beyi, kalın ve eğri kılıcı parıldaya parıldaya şehirden uzaklaştılar.

Kaçakçı kervanının son hayvanları ve geride kalan katırcıları Gümüşlü sırtını aşıyorlardı. Uzaktan toplu bir karaltı göründü. Kaçakçılara kumanda eden yağız tıknaz delikanlı, kır atının üstünde doğruldu, bağırdı:

– Katırları sırtın gerisine çekin.

Birden iki yüz sürücü, hayvanlarıyla emin kuytu köşelere çekildiler.

Karaltı daha yaklaştı, artık gözükenler seçilebilecek bir hal aldı. Gözükenler zaptiyelerdi. Kaçakçıları ya ölü ya diri olarak elde etmek için emir almışlardı. Yağız delikanlı tekrar bağırdı:

– Ateşşş!

---

1 Devletin verdiği söz gereğince
2 Emir
3 Tarikat başı, burada Hazret- i Ali'nin
4 Bölük bölük
5 İnanıyordu

İki yüz silah birden patladı. İki yüz silah gürültüsü dağdan dağa çarptı. Daha ilk ateşte, zaptiyeler darmadağın oldular; hepsi birer köşeye sindi. Halbuki kaçakçılara gelince, denebilir ki hiç boşuna ateş etmiyordu.

Zaptiyeler kaçmakla uğraşırken, kaçakçıların mühim bir kısmı Adaköy yolunu tuttu.

Kalan elli kişi, yağız atlarına bindiler, zaptiyeleri önlerine kattılar, Kastamonu'ya doğru ters yüzüne döndüler. Bez kaçakçılarının kimi uzun seneler askerlikte kalmış, nişancı taburlarında çalışmış. Kimi ayıngacılık[1] yahut eşkıyalık etmiş insanlardan mürekkepti. Onun için attıkları kurşunlar asla boşuna gitmiyordu.

Kaçakçılar, zaptiyeleri şehrin dışarısındaki karakolun önüne kadar kovaladılar. Zaptiyeler, neye uğradıklarını pek anlayamadılar, geriye kaçarken kumandanlar, kılıçlarını ve atlarını, neferler silahlarını, canlarını kurtarmaya uğraştıkları esnada Hazreti Pir'in bayraktarlarını unuttular; can kaygısına düşen zaptiyeler onları ancak şehre girip karakollarına yerleştikleri ve hakikatte sağ olduklarına inandıkları vakit hatırladılar, yandılar, tutuştular fakat o zaman da iş işten geçmişti.

Kaçakçılar kumandanı Şakir, iki sancağı birden omuzuna aldı. Ve kafile sevine sevine, güle oynaya Adaköy'e doğru ilerledi.

Zaptiyelerin şehre dönüşleri pek müthiş bir panik halinde olmuştu, arkalarından biri kovalıyormuş gibi sokaklardan dört nala geriye kaçan zaptiyelerin gürültüleri, hızlı hızlı konuşmaları, gecenin karanlığı ile birlikte bir hüzün, bir korku şeklinde şehri sardı. O gece herkes kollarını kabartarak giden zaptiyelerin kötü dönüşlerinden bahsetti ve dergâhtan çıkarılan sancakların kaçakçılar tarafından zaptı ise bütün şehir halkına yepyeni bir ümit verdi. Esma ile Dudu'nun muzaffer olacakları bir emrivaki telakki[2] edilmeye başladı; herkes birbirine:

– Pir'in sancakları kimin elinde ise o kazanır, diye imanla gaipten[3] haber veriyordu.

1 Tütün kaçakçılığı
2 Oldu bitti sayılmaya
3 Gizli âlemden

Adaköy'de kaçakçıları dört gözle bekliyorlardı. Bir gün geçti, iki gün geçti. Nihayet bir akşam kıvrıla kıvrıla uzayan incecik yolda, kara kara benekler peyda oldu. Kafile yürüdükçe bir gölge gibi uzadı, yürüdükçe büyüdü.

Esma, Dudu ve köy heyetleri yol başında kaçakçıları karşıladılar.

Esmer yağız delikanlı, omuzundaki sancakları Esma'ya uzattı:

– Hazreti Pir'in sancakları, dedi. Zaptiyelerden aldık.

Esma bu çevik, sert bedenli Ilgaz çocuğunun gözlerine dik dik baktı. Bir eliyle sancağın birini tutarken, öbürü ile omuzunu sıvazladı:

– Sen, dedi, Ali'nin evlat edindiği Selman'sın. Senin adın bundan sonra Selman'dır.

Şakir'e gösterilen bu itibar, öteki kaçakçılara ve eli silah tutanlara ümit verdi. Şakir ve Esma'ya hürmetle baktılar. Esma, Şakir'in gözlerinin içine dik dik baktı; bu gözlerde peygamberlerin ruhundaki alev ve büyük ihtirasların sarsıntısıyla birlikte bir dişinin sönmeyen, sönmek bilmeyen ateşi, gerilen dişi asabının[1] şimşekleri parıldıyordu.

Esma eliyle Şakir'in yanağına dokundu. Şakir, yanağının üstünde kıpkızıl bir korun küllü yüzünü acayip ve korkuya benzeyen hislerle ürperttiğini duydu. Esma'nın yanında fazla kalmadı, izin aldı, dışarı çıktı.

Bütün gece, peygamber kadının kapkara gözleri önünde parıldadı. Sağ yanağının üstündeki alev bir türlü sönmedi.

Ertesi sabah, Şakir'i erkenden uyandırdılar. Esma onu taş duvarlı odasında kabul etti. Esma'nın önünde bir rahle vardı; rahlenin üstünde sekiz meşin ciltli kitap ve mavi bir kın içinde bir Zülfikar.

Kadın:

– Hakkın emri bendedir, diye söze başladı. Sekiz kitap bana geldi. Vergileri affettim, Yezid'e lanet, Zülfikar'ın sesi her yerde duyulacak. Sen benim sancaktarım olacaksın, Zülfikar Ordusu'nun sancaktarı.

Sonra emrini verdi:

1 Sinirinin

– Yarın şehre inip bir iyi terzi bulacaksın.

Bunları ciddiyetle söyleyen Esma, söz bitince dik dik, ılık ılık baktı. Yiyecek gibi baktı. Dişi gibi baktı.

Şakir de korku ve arzu ile ona baktı, fakat arzusunu kendisine bile ifşadan[1] çekindi. Düşünüyordu ki:

– Heybetli peygamber için insanın duyacağı arzular ne tehlikeli bir şeydir. Onun bilmediği ne vardı? Herkesin kalbi Esma'nın önünde dümdüz bir ayna gibidir. Her şeyi aşikâr görür.

Şakir de dahil olduğu halde herkes Esma'nın her şeyi bildiğine kaniydi. Şakir, içinde dalgalanan, kımıldanan arzuyu boğmak için cebretti.[2] Tövbe... Tövbeee... Yarabbi... Yarabbi, sen beni kayır, diye kendi kendine söylendi. Bir büyük günah işlemiş çocuk gibi yüzü kıpkırmızı oldu, utandı, utancından gözlerini yere dikti. Kendi kendinden, aklına gelen şeylerden utanıyordu.

Esma, Selman'a seslendi:

– Bana bak!

Selman, gözlerini kaldırdı. Esma'nın gözleriyle karşılaştı; bu kapkara gözlerde fıkır fıkır bir şeyler vardı. Parıldayan bir şeyler vardı. Selman sıkılarak, kızararak gözlerini dik tuttu.

Kadın seslendi:

– Haydi yolun açık olsun. Öp elimi, şehirden çabuk gel!

Selman, dermansız bir halde yere yuvarlanır gibi Esma'nın ellerine kapandı. Ateş gibi yanan avuçlarından öptü.

Esma, Ilgazlı delikanlının dudaklarındaki nemli harareti duydu. Elleri hafifçe titredi. Fakat kendini daha ziyade salıvermedi. Birkaç saniye evvel fıkırdak bir dişi ihtirası ile dalgalanan gözlerde şimdi korkunç ve müthiş parıltılar peyda oldu ve katil gözler, sert tunç gibi heybetli gözler açıldı. Bu korkunç gözler, Selman'ın pelteleşen vücudunu bir bakışta sertleştirdi, dimdik etti.

Selman, Esma'nın yanından çıktıktan sonra kır atına atladı ve

1 Açıklamaktan
2 Zorladı

Gerede yolunu tuttu. Şakir neye uğradığını bir türlü tahlil edemiyordu. Hâlâ dudaklarından korkuyordu. Hürmet edilen, kudsi[1] şöhreti olan bir insana karşı duyulan şehvet hissi içinde uzun, upuzun bir mücadele halini aldı. Şakir'in gözüne kâh çırılçıplak bir kadın, kâh heybetli bir peygamber göründü. Çıplak kadını peygamber kadına tercih edemedi; peygamberin emirlerini en küçük teferruatına kadar aynen ve süratle temin etmeyi bir nevi günah kefareti addetti. O kadar çabuk gitti, o kadar hızlı gitti ki, yatsı zamanı kasabaya girdi.

Gerede'nin en usta terzisi Kambur Ahmet'ti. Küçümencik eğri büğrü adam abdestini almış, mescide namaza gidiyordu. Evinin kapısını açtı, sokağa adımını atarken karanlıkta bir el ensesine yapıştı; kamburu ensesinden tutan Şakir'di:

– Sus, dedi.

Kambur ses çıkarmadı.

– Haydi, benimle beraber geleceksin, canına malına bir şey olmaz!

Kambur derince nefes aldı. Şakir, atının başından tuttu, bir eliyle kamburu, bir kedinin yavrusunu ensesinden kaldırışı gibi kaldırdı. Eğerin arkasına oturttu. Kendisi de atına atladı. Şakir eğerde, kambur terkide yola düzüldüler. Dönüşte gene Şakir'i bir düşüncedir aldı:

– Ben ne halt ettim. Neden şeytana uydum da aklıma kötü şeyler getirdim. Şimdi o bunların hepsini bilir, diye düşünüyordu.

Yol yaklaştıkça bu endişe arttı, dergâhın önünde attan indiği ve terziyi de önüne katıp izinsiz, emirsiz Esma'nın huzuruna çıktığı halde hâlâ korkuyor, gözlerini yerden kaldıramıyor, kabahatli bir çocuk gibi, sümsük sümsük duruyordu.

Esma, Selman'ın bu kadar çabuk döneceğine ihtimal vermiyordu. Esma, dolgun, dumanlı ve ılık bakışlı gözlerle Selman'ı süzdü.

– Hak emri bende, hak senden razı olsun, dedi ve Selman'ın sırtını sıvazladı.

1 Kutsal

Delikanlının sırtını sıvazlarken eli bastıra bastıra, sırtının kemiklerini çıkaracakmış gibi iniyordu; bu inişte bir nevi çimdikleme, sıkıp koparına arzusu vardı. Esma terziye döndü:

– Malın, canın emniyettedir. Yezid'e lanet, önündeki rahlenin yanında duran bayrağı al dedi.

Terzi bayrağı aldı, Esma'ya verdi.

Esma:

– Sen bu bayrağa mavi bezle dokuma geçireceksin. Üstüne de beyaz bir Zülfikar yapacaksın. Bunlar derhal olmalı.

Selman'a döndü:

– Zülfikar kulu bu bayrakları taşıyacak. Bunlara sen kumanda edeceksin. Bizler başka bayrak altında birikemeyiz!

Terzi, bir günde birçok bayrak hazırladı. Selman vasıtasıyla takdim etti.

Esma, emir verdi:

– Terzinin kılına bile halel gelmeden, geldiği yere gidecektir.

Terzi bir ata bindirildi ve yanına da bir adam katıldı.

Terzi nahiyeye döndüğü zaman evini matemde buldu. Karısı, çocukları, konu komşu toplanmış bağrışıyorlardı. Onlar Kambur Ahmet'in ne geveze olduğunu biliyorlardı; civardaki köylerden ağzını tutamayan on, on beş kişinin akıbetlerini de işitmişlerdi. Ağzını tutmayanların bir daha dönmediklerini pek iyi anlamışlardı.

Kambur Ahmet kapıyı tekinelediği zaman bütün evdekiler korktular:

– Gene bir şey mi götürecekler nedir? Herkes birbirine korku ile baktı. Bir an kimse cevap vermedi.

Kambur tekme ile kapıyı şiddetle dövmeye başladı.

İçeriden gene ses çıkarmıyorlardı. Terzi, hem kapıyı dövüyor hem de bar bar bağırıyordu.

– Açın be! Açın! Haydi beeee. Hey bir günde beni unuttunuz mu? Açın! Kapıyı kıracağım.

Herkes, Kambur Ahmet'in sesini işittiği zaman biraz daha korktu, çünkü sağ olmadığından şüphe edilmeyen bir adamın sesi kulaklarda ancak korkunç akisler bırakabilirdi. Korktular, içerdekiler korktukça dışarıdaki adam bağırmaya devam etti ve kuvvetli bir tekme ile kapıyı kırdı, içeri girdi. Herkesi korku yerine hayret kapladı.

Kaynanası bağırdı:

– Ahmet Efendi, sen sağ mısın?

Terzi güldü:

– İşte görüyorsun, sapasağlamım.

Karısı, sevincin aksülamelinden[1] gözleri yaşararak:

– Neredeydin a efendi? Bize bir haber salmak yok mu?

– Haber nereden vereyim? Vakit kaldı mı ki?

– Neredeydin?

– Adaköy'de.

Herkes biraz daha hayret etti.

Bir adamın Adaköy'e gidip sağ dönebileceğini hiç kimse zannetmiyordu. Sordular:

– Bu peygamber kadınlar kimler? Hani diyorlar ki, kimi yakalarlarsa öldürüyorlarmış!

– Hayır canım, hayır. Ne öldürürler, ne bir şey. Gayet iyi adamlar, insana itibar ediyorlar. Yaman adamlar vesselam. Dağ taş asker, Pazvantoğlu orada! Zülfikar Ordusu, alimallah[2] yakında valiyi, müftüyü yerlerinden tüydürecek galiba. Üçler, yediler, kırklar hep silahlı. Orada fenalık yok. İyiliğe iyilik, kemliğe kemlik.

Terzinin sağ ve salim eve dönmesi etrafta yeni bir tesir yaptı. Şimdiye kadar Adököy'e gidip gelen yoktu. Kambur Ahmet'in dönüşü ve onun Adaköy'ü anlatışı günden güne yeni merkezi halkın gözünde büyüttü. Adaköy'ü sevimleştirdi.

---

1 Tepkisinden
2 Allah bilir

Kambur terzi, Adaköy'e bir ordudan daha fazla hizmet etti.

Bir iki gün sonra halk arasında:

– Vergiler kalkıyormuş! Öşür alınmayacakmış! Askerlik de olmayacakmış, gibi sözler konuşuluyordu.

Yerli kumaş bulup almak günün yegâne meselesi addolunuyordu.

Terzinin Adaköy seyahatinden sonra Bolu'da da Adaköy'ü güzel gösterebilecek bazı hadiseler zuhur etti. Bu hadiseler, hiç de fevkalade olmadıkları halde ümit edilmeyen neticeler verdi; birkaç alelade[1] hadisenin yan yana gelmesi pek fevkaladeliklerin meydana çıkmasına vesile oldu. Mesela kambur terzinin dükkânı, Esma ve Dudu ihtilalinin topsuz tüfeksiz bir karargâhı olmuştu.

Nahiye merkezindeki bu muvaffakiyet[2] için hatta ne hile yapılmış ne de zekâ israf edilmiştir. Bundan sonra bir küçük hareket, bir tabiat hadisesi, mesela bir ay tutulması Bolu'da heyecan ve beklenmeyen hadiselerin çıkmasına sebep oldu.

Kim umardı ki, aya bakan bir adamın ağzından sızan birkaç laf, dünyanın en çok tahrip eden silahlarından daha tesirli olacaktır. Bolu hapishanesinde göğe bakan adamın sözleri bir bomba, bir dinamit, bir tahrip tanesi gibi bir an içinde yapacağını yaptı. Hapishanenin duvarları mahpuslar için bir yol oldu, kapılar açıldı. Bu acayip vaka bir tesadüfün, birikip birikip taşmaya hazırlanan insanın tabii bir taşkınlığıdır.

Bakınız Adaköy'dekilerin ihtilaline, Bolu, demir parmaklıklı hapishane penceresinden nasıl iltihak[3] etti?

Mesele mazul[4] bir kaymakamla bir katil maznun[5] konuşurken patlak verdi. Kaymakam Şaban Efendi, demir parmaklıklı pencereye göğsünü vermiş, göğe bakıyordu. Yanında, elinde kahve cezvesinden

1 Sıradan
2 Başarı
3 Katıldı
4 Görevinden uzaklaştırılmış
5 Zanlı, sanık

fincana kahve boşaltan adama döndü. Bu adam uçuk benizliydi. Yüzünün kemikleri fırlamış, elinin, kollarının damarları yemyeşil birer yosun hattı haline gelmişti. Rutubetten gözlerinin feri kaçmıştı, bir bezginlikle başını Kaymakama çevirdi:

– Kahve mi istersin beyim, dedi.

Kaymakam mazulü:

– Fena olmaz!

Katil maznun, elindeki fincanı Kaymakama uzattı. Öteki pencerenin içinden genişçe bir fincan daha aldı, bakır cezveyi boşalttı. Oturmaya hazırlanıyordu, Kaymakam yanına çağırdı:

– Gel, gel. Bak ay tutuluyor!

Bütün dertleri içinde yalnız sırlardan ve işittiği, gördüğü yeni şeylerden ümit bekleyen adam, bu fevkaladeliği de ümitle karşıladı, cevap verdi:

– Bu ay tutulması, herhalde bir alamet olsa gerek.

– Ona şüphe mi var?

– Bakın açılmaya başlıyor.

– Açılıyor. Ortasında bir Zülfikar var, görüyor musun?

– Görüyorum. Kurtulacağız. Zülfikar bizi kurtaracak.

– Dikkat et, bu alamet nerede belirse sonu halâstır.[1]

– Acaba?

– Vali beni buraya hapsetti. Zülfikar muzaffer olacak dedim diye. Fakat Zülfikar gökte de göründü.

Kaymakam Şaban Efendi ile katil maznunu arasında geçen muhavere[2] gökteki manzarayı seyretmek için biriken mahpusları da alakadar etti. Onlar da dinlediler; bilhassa kaymakam gibi sözü, sohbeti yerinde, okumuş, yazmış, gün görmüş bir adamın onlar üzerinde gayet mühim tesiri vardı. Kaymakam, hapisler arasında bir nevi amirdi. Herkes ona hürmet ediyor, çayını bir mahpus pişiriyor, yemeğini bir başka mahpus hazırlıyordu.

---

1 Kurtuluştur.

2 Karşılıklı konuşma, diyalog

Ona mukabil Kaymakam da onların istidalarını[1] hazırlıyor; akıl öğretiyor, mektuplarını yazıveriyordu.

Kaymakamın:

– Ayda gördüğünüz Zülfikar, fakirlerin, yoksulların, mazlumların Zülfikarıdır, sözü bütün mahpuslar arasında birden yayıldı ve kimse Kaymakam ne diyor, söylediği doğru mu yanlış mı diye düşünmedi. Sözlerine inandılar.

Hepsi birbirine:

– Zülfikar göründü, sonu kurtuluştur. Bizi kurtaracak Zülfikardır, diye söylüyorlardı.

Duvarın dibinde nöbet bekleyen karanlık hayalet zaptiyeler de bunları işittiler, onlar da birbirlerine söylediler.

– Hayırdır inşallah, hayırdır.

Kaymakam tam fırsatını bulmuştu, inandıklarını anlatmaya başladı:

– Gelecekler, bizi kurtaracaklar. Hazır olunuz. Sonu aftır. Zülfikar Ordusu bizim arkamızdadır, üçler, yediler, kırklar neredeyse meydana çıkacaklar. Bu gecekinden büyük alamet olmaz.

Filhakika mazul kaymakam, Adaköy'deki mucizeye inananlardan biriydi. Bilhassa onun azil ve hapsedilmiş olması ruhunu derhal yeni bir mecraya döktü.

Mahpuslar yeni bir âleme, yeni bir imana susamış insanlardı. Mahpusların gökte gördükleri manzara kendilerini coşturmaya kâfi geldi.

Bolu halkı arasında da gökte görülen Zülfikar, Adaköy'ün zaferini ilan eden bir beyanname tesiri yaptı. Bütün Bolu halkının ümit ile seyrettiği manzarayı hapishanenin kapıcısı da aynı surette gördü. Onda da Zülfikar gayet kuvvetli tesir bırakmıştı. O da işittiği sözlere, başkalarının anlattıklarına inanmıştı. Bilhassa vaktiyle kendisine hizmet ettiği kaymakam da gökteki alametlerin işaret ettiği şeylere inandığı için hapsedilmişti. İçinde bir sızı duydu, haksız yere birtakım adamları kapalı bırakmanın günahı ile titredi. Kendi kendine:

---

1 Dilekçelerini

– Emir kuluyum, ne yapayım, dedi. Fakat bunu söylerken gökteki Zülfikar büyüdükçe büyüyordu. Büyüyen Zülfikar ona bir vahiy gibi tesir ediyor. Sanki ona birisi:

– Bugünkü amir, yarının mahpusları diyordu.

Zülfikar ona bunları ilham etti; yarı korku ve yarı hayal içinde bocalandı. Nihayet düşüne düşüne uykuya daldı. Duvar dibindeki zaptiyeler de martinlerine sarılarak uyumuşlardı. Zaptiyelerin horultuları Bolu'nun ta iç mahallelerine kadar uzanıp gidiyordu. Zaptiyeler her zaman böyle uyuyorlardı.

Halbuki gece yarısından beri hapishanenin içinde bir fiskos dolaşıyor, bir hazırlık göze çarpıyordu; Zülfikarı görüp heyecana gelen ve ilerleyen gece saatlerinde mucize bekleyen Bolu mahpusları dışarı çıkmak için güçlük çekmediler.

Bu fısıltılar, bu fiskoslar, baş başa verip gizli gizli konuşmalarda ne bir farfara[1] çılgınlığı, ne de acemi maceraperestlik seziliyordu. Mahpuslar yavaş yavaş ötelerini berilerini toplayıp verilecek emri bekleyeme başladılar.

Büyük hapishane binasının muhafızları kâmilen[2] uyuyorlar, içeride sinsi bir gölge pencere kenarlarından bakınıyor, kendini takip eden adama ara sıra bir şeyler fısıldıyordu. Kısa, kesik, titrek fısıltılar yataklarında emri bekleyenleri heyecandan heyecana salıyordu. Beklemenin verdiği heyecandan vücudu zangır zangır eden bir borçlunun sapsarı yüzü ve kayışlaşan dudakları yalnız kulak kesilmişti. Her saniye zannediyordu ki hapishane boşalmış, yalnız tek başına, koca koğuşta bırakılıvermiştir.

Bir başka mahkûm, yanındaki idare kandilinin tavandaki akislerini seyrediyor, tavandaki kocaman hatılın[3] üstünde gittikçe büyüyen tomurcuğa bakıyor. Bu tomurcuk gittikçe kımıldanıyor, aşağıya ufak ufak toz gibi bir şey dökülüyor. Mahpusun dudakları arasında kurumuş bir dil geveliyor:

1 Yüksek sesle konuşma
2 Bütünüyle
3 Kereste desteğin

– Eğer kelebek çıkarsa kurtulduk demektir.

Gözleri tavanda asılı, kulakları kirişte:

– Haaa... haa... İştee... İşte, diye söyleniyordu.

Mahpusun bütün dikkatini, zekasını üstüne çeken kavak hatılının içine girmiş olan kurttu. Kavak ağacının içindeki zindandan kurtulmak için uğraşıyordu.

Kurdun kavak ağacıyla cengi, onun için çok mühimdi; âdeta kurt, mahpusların; kavak ağacının gövdesi de zindanların en basit bir timsaliydi. Bunun için bu akşamki kurtuluş için yapılan hazırlıkla, ağacı delmeye uğraşan kelebek arasında fark görmüyordu.

Bir saat kadar böylece geçti. Ağaçtan sarı un gibi tozlar fasılalı fasılalı[1] döküldü. Her toz dökülüşünde nefesi tutulacak gibi oldu.

– İnşallah kurtulur, inşallah kurtulur, diye kendi kendine mırıldanırken, ağacın üstündeki delik birdenbire açıldı.

Kocaman koğuşta bir ses dolaştı:

– Ohhhh... Kurtulduk!

Bundan sonra adamcağız geniş bir nefes aldı. Rahatlaştı. Kendisi kurtulmuş kadar sevindi.

Bu, çığlığa benzeyen ses, koğuştakileri birden şaşırttı. Bu hiç beklenilmeyen gürültü üzerine yorganlar titredi, uyuyormuş gibi fırsat gözleyenler belinledi. Koğuş ürperdi, her yatakta bir kımıldanma oldu. Başlar sesin geldiği tarafa döndü.

Can sıkıntısıyla elindeki cigaranın küllü ucuyla duvara çizgiler çeken mahpusun elindeki cigara yere düştü. Bir beyaz hayalet eski demir parmaklıklı pencerelerin birinden dışarı çıkar gibi oldu. Ve hayaletin arkasından biri koğuştaki lambayı püf diye söndürüverdi.

Bu, dışarıya ilk kaçanın hapislere verdiği ilk işaretti.

Koğuş halkı kulak kabarttı. Yavaş yavaş birbirlerine fısıldadılar ve bu fısıltı bir büyük kavis halinde koğuşta dolaştı:

– İndi mi?

1 Aralıklı

– İndi mi?

– İndi mi?

– İndi mi?

– İndi mi?

...

...

Fısıltı kavisi başladığı yerde bitti. Ve bittiği yerden tekrar başladı:

– İndi.

– İndi.

– İndi.

– İndi.

– İndi.

– İndi.

– İndi.

...

...

Aradan iki üç dakika daha geçti; beklediler, ne bir gürültü, ne de bir silah sesi işitildi, bir iki kişi sürüne sürüne pencerelerin kenarına geldiler. Baktılar bir şeyler göremediler, kulak verdiler etrafı dinlediler:

– Horr... Horr... diye zaptiyeler uyuyorlardı.

Tekrar baktılar, tekrar dinlediler:

– Horrr! Horrr!

Başka bir şey duyulmuyordu. Saniyeler geçtikçe sabırlar tükeniyor, insanlar asabileşiyordu. Fısıltılar gene koğuşta yer yer kulaktan kulağa sıçradı:

– Herif bizi bırakıp kaçtı galiba?

Bu söz tekrar edilirken bir gümbürtü koptu:

– Güm... Güm... Güm...

Bu gümbürtü hapishanenin kapısından geliyordu. Gürültüden zaptiyeler de uyandılar, fakat kapının çalınması onlar için uykuyu terke sebep olamazdı, gözlerini açtılar, tekrar kapadılar. Bembeyaz örtülere bürünmüş bir heyulâ durmadan, dinlenmeden kapıyı dövüyor. Boğuk boğuk sesler aksediyordu:

– Aç... Aç kapıyı. Zülfikarla gövdesini başından ayırıveririm.

– Aç. Aç kapıyı, durma, düşünme, kalk gel.

İhtiyar zindancı zaten korkunç rüyalar görüyor ve kâbuslar kendini inim inim inletiyordu. Boğuk ses, küflü kapı tokmağının gümbürtüsü onu bitkin bir hale koymuştu. Neye uğradığını anlamadan sersem sersem kalktı, kapıya doğru ilerledi. Kapının küçük penceresinden baktı. Bakmasıyla elinin ayağının buz gibi kesilmesi bir oldu. Bembeyaz örtüler içinde bir adam, zindancıya minare boyunda bir hayalet gibi göründü. Zindancı gözlerini kırptıkça hayalet küçüldü, büyüdü, kâh bir kedi kadar küçüldü, kâh bir minare gibi uzadı; kısaldı, kısaldı, uzadı, uzadı, uzadı; kısaldı, kısaldı, kısaldı.

Zindancı, kekeleye kekeleye sordu:

– Ne istiyorsun?

– Demin gökteki Zülfikarı gördün mü?

– Gördüm, Ali Efendimizin Zülfikarı.

– Ali, şehrin kapısında zahir oldu.[1] Bana dedi ki, Bolu'da bir pir vardır.

Zindancı hâlâ titriyordu.

Sordu:

– E, sonra?

– Bana dedi ki, git bu mübarek piri al yanıma getir.

Zindancı hâlâ tereddüt içindeydi:

– Kimmiş bu pir? Bu mübarek zatın izine yüz sürelim. Bolu'da böyle adam pek bulunmaz gibi.

1 Göründü.

– Haydi çabuk ol. O pir sensin. Haydi çabuk ol. Zülfikar senin için Bolu'da zahir oldu. Haydi arkana dönmeden, saniye geçirmeden önüme düş. Çabuk ol, çabuk.

Hapishane kapısı açıldı. Zindancı asla ummadığı bir hayale kavuşmanın sersemliği ile bir buraya, bir oraya koştu. Bu esnada bembeyaz örtülü adam, kapıyı ardına kadar açtı. Mütemadiyen söyleniyordu:

– Haydi... Bunca senede kazandığını geç kalma yüzünden kaybetme. Çabuk ol, çabuk. Çabuk. Haydi... Haydi... Sakın arkana bakayım deme ha... Haydi, geç kaldık. Çok geç.

Zindancı yalın ayak dışarı fırladı, beyazlı adam koğuşlara doğru bağırdı:

– Ya Ali!

Bu ses üzerine koğuşta bir kımıldanma oldu, herkes ayağa kalktı ve sessiz sessiz aşağı indi. Dört yüz mahpus sessiz ve gürültüsüzce zaptiyelerle çarpışmadan hapishaneden çıktılar.

Hapislerin firarı, ancak sabaha karşı Bolu'yu telaşla uyandırdı. İdare memurları, vaziyetten haberdar olunca, askerî kuvvetlerle hapishaneyi sımsıkı sardılar, geri kalan ve kaçmayan hasta mahpuslarla müsademeler[1] oldu.

Fakat bu zamana kadar şehirden silah tedarik eden mahpusların kimi intikam almak için, kimi nam almak için Adaköy istikametine çekilmişlerdi. Şehir müthiş bir gürültü içinde çalkalanıyordu.

Herkes:

– Adaköy halkı akın etti. Zülfikar Ordusu hücum etti. On binler geliyor, diyordu.

* * *

Bu esnada Sıddıkzade'ye boyuna fabrika malı geliyordu.

Adaköy'de intihap edilen Hızırlar, olanı biteni dakikası dakikasına haber alıyorlardı. Son bir haber, etrafı sardı. Ve hatta vilayet gazetesi bile şöyle bir haber neşretti[2]

1 Çatışmalar
2 Yayınladı

"Eşraftan Sıddıkzade Ali Efendi, hikmetihüda[1] bazı köylerde zuhur eden açlık yüzünden açıkta kalan fukaraya meccanen2, vakti hali yerinde olanlara uzun vade ile elli top giyecek elbiselik hediye etmiştir. Var olsun hamiyetli zenginimiz, var olsun halkın babası."

Sıddıkzade bu surette hareket ederek çıkrıkları muattal[3] bırakmak istiyordu. Bu suretle hareket boşuna değildi.

Bir defa köylü fabrika kumaşına alışacak olursa ondan ayrılmanın imkânı kalmazdı, hele kumaşlar ucuz da olursa!.. Sıddıkzade'nin meccanen hediye ediyorum dediği şey, topu topu yüz arşın basmaydı. Geri kalanı borca veriyordu.

Sıddıkzade, köylünün borcunu ödemeyeceğini, nihayet ellerindeki çıkrıklara haciz koyduracağını pekâlâ kestiriyordu.

Bu vaziyet önünde Hızırlar her şeyden evvel Sıddıkzade'ye gelen malları yağma etmeyi kararlaştırdılar. Ve onun işini, bir nevi icra kuvveti ve divanı harp mahiyetinde[4] olan celladı gayba[5] havale ettiler.

* * *

Gece karanlık, zifiri karanlık, yağmur çiseliyor, yamaçlar katrandan dökülmüş yekpare bir kitle gibi.

Kısık kısık konuşan bir insan:

– Biraz daha kaz, ben üstüne toprak döşerim.

Ertesi sabah güneş doğarken arabalar bir tarafında iğde ağaçları, bir yanında derin uçurum olan çok dar ve dik, meyilli bir yola düzüldüler.

İğde dallarına tutunan yamaç, gittikçe fundalar ve kızıl kayalarla yükseliyor, mor, yalçın, rüzgârın elinde acayip, fakat olgun ve vakarlı

1 Akıl ermez bir biçimde
2 Bedava
3 Kullanılmaz halde
4 Niteliğinde
5 Gözle görülmeyen öteki dünyanın celladına, gizli celatlara

bir hendese[1] alan tepelerde nihayet buluyordu. Beri yamaç birdenbire yarlaşıyor, birdenbire yere iniveriyor, çam ağaçları bulut ve buhar tabakalarının altında, tıpkı suyun dibinde, deniz altında bitmiş büyücek yosunlar gibi görünüyordu.

On beş, yirmi arabadan mürekkep olan kervanın başı dönemeçten geçerken:

– Dikkat, demeye vakit bile bulmadan atı ters yüzüne geriye döndü. Neye uğradığını kendi de anlayamadı. Etraftan vaveylâ koptu:

– Beri tarafı bastırın.

– Taş getirin.

– Allah aşkına beri yana.

– Tekerleklere asılın.

– Aman... Ölüyoruz, sesleri işitildi, renkler attı, herkeste betbeniz toprak. Bir kocaman toprak parçası, aşağıya doğru yuvarlandı. Bir al at, iki araba tekerleği fırıl fırıl dönerek ağaçların dibine doğru indi. Bir beyaz beygir ve sürü sürü denkler, yüksekten bırakılmış bir balya gibi hoplaya zıplaya ve gıcırdaya gıcırdaya devrildi. Geride kalan arabalar olduğu yerde durdu. Arabacılar baş başa vererek işin dedikodusuna daldılar. Aşağıya inmek, devrilen malları toplamak epey müşküldü.[2] Aşağıda ağaçların arasında, iki Hızır birbirine bakıştı, gülümsediler.

– Devrilen mallar ellerine geçmeyecek. Geri kalanlar da geçmeyecek.

– Arabacılara acıyorum.

– Nişan alan, bir gözünü kapar.

Hızırlardan biri ıslık çaldı, öteden beriden bir hayli insan çıktı. Hızır bağırdı:

– Emirdir, çıkrıklardan çıkmayan mal giyen katlolunur.[3]

Sonra anlattı:

– Arkadaşlar, anladınız mı?

1 Düzgünlük
2 Güçtü
3 Öldürülür

– Anladık.

– Daha var. Bu mallar pistir, domuz gibi, haram şeyler gibi. Bunlara el ile dokunmak bile caiz değildir.

– Onları toplayalım, mağaralara saklayalım. Bir köpek leşi nasıl bir köşeye sürüklenirse onu da öyle bir köşede biriktirelim.

Köylüler malları topladılar, kayaların oyuklarına, mağaralara doldurdular ve kapılarını örttüler.

Diğer taraftan yol, ertesi sabaha kadar gene yıkıldı. Gene arabalar devrildi, atlar uçtu. Sıddıkzade'nin ziyanı bir hayli fazlaydı.

***

Esma ile Dudu, zapt edilen kumaşlar hakkında emir vermek için dergâhta birleştiler.

Dudu, gene bulanık, dumanlı gözlerini meçhul noktalara dikerek:

– Yezid'e lanet, münafığa lanet. Elinize, dilinize sağlam olunuz. Buradan dönenin canı, buradan dönenin malı yok olacaktır. Kim evinde çıkrıklardan çıkmayan mal saklarsa, kanını helal bilsin! Kanını içeceğiz, yemin ediyor musunuz?

Köylüler canı gönülden cevap verdiler:

– Ediyoruz.

– Vallahi mi?

– Vallahi!

– Billahi mi?

– Billahi!

Dudu, maveradan gelen bir sesle hitap ediyor ve bu sesin ahengi ruhlara damla damla süzülüyordu. İhtiyar kadının sözleri kesik kesikti; fakat her kelimesi, her cümlesi başkalarının arzularına takılan bir kement gibiydi. Dudu söylenirken herkesin arzuları paytak, kötürüm bir hale giriyor. Dudu'nun cümleleri ruhların üstünde şıraklayan bir kamçı tesiri yapıyor; yampiri,[1] çarpık ruhlar önünde saf saf dikilen dik bedenli askerler gibi tunçlaşıyordu.

1 Eğri büğrü

Ertesi gün, herkes dergâhın meydanlığına toplandı; ne kadar fabrika eşyası varsa hepsi meydanlıkta üst üste yığıldı. Gelinler, sırmalı üç etek entarilerini, klaptanlı fermenelerini[1], genç kızlar işlemeli gömleklerini heyecan ve muhabbet içinde yükselmeye başlayan yığına attılar.

Muhtarların merkeplere yüklenip komşu köylerden getirdikleri kumaşlar da yığını yükselttikçe yükseltti. Birkaç saat içinde fabrikadan çıkmış ne kadar kumaş, dokuma gibi şeyler varsa hepsi tınazlar gibi[2] yığıldı.

Esma ile Dudu da kumaşların yanma merasiminde hazır bulundu. İki kadın dergâhın önünde ayakta durdular. Yanlarında da Hızırlar Heyeti'ne mensup olanlar bekleşiyorlardı. Esma, yüzündeki nikabı[3] kaldırdı, arkasında bekleyen delikanlıya emir verdi:

– Atlılar önden geçsinler! Çıralar yüklerin yanına konsun.

Esma'nın bu emirlerinden sonra çıralardan teşkil edilen kümeler eşya yığınlarının yanına yerleştirildi.

Pazvantoğlu, silahları çeşme başında topladı. Kendisi kır atına bindi; vücudu silahtan, cephaneden fark olunmuyordu. Pazvantoğlu da gelince hemen merasim başladı. Önde atlılar, arkada piyadeler Esma'nın evinin önünden geçtiler. Geçit resmi bittikten sonra Esma, Pazvantoğlu'na emir gönderdi:

– Pazvantoğlu, yedi atlı ile türbenin önünde bulunsun!

Pazvantoğlu, yedi atlı ile türbenin önünde göründü. Ahali bu manzarayı, çıt bile çıkarmadan seyrediyordu.

Esma, kalabalığa döndü, biriken kızlardan yedisine parmağıyla işaret etti. Yedi kız, bir cazibeye tutulmuş gibi derhal Esma Bacının önünde diz çöktüler. Esma onlara bağırır gibi söyledi:

– Kalkınız!

Derhal ayağa kalktılar, Esma tekrar emir verdi:

– Çıraları elinize alınız!

---

1 İşlemeli yeleklerini
2 Ekin yığını gibi
3 Örtüyü, peçeyi

Yedi kız, çıraları ellerine aldılar; ilk çırayı Esma tutuşturdu, sonra yedi yerden yedi alev peyda oldu. Sonra bu mukaddes vazifeden hisse almak isteyen halk da çıralarla yığını büyüttükçe büyüttüler.

Pis bir koku etrafı kapladı; siyahımsı duman buram buram yükseldi, kitle ateşte yanan kumaş parçalarını gördükçe çırpınıyor, seviniyor, seviniyor ve âdeta bütün bir cihana karşı bir nevi tefevvuk[1] iddia ediyordu. Yığın halinde yanan kumaşlardan çıkan siyah duman bir yeni rabıta vücuda getiriyor; köylüler sanki mukaddes ateş önünde tütsüleniyordu.

Köylüler bu ateşli içtimadan[2] daha derli, daha toplu çıktılar; hele bu yangın oyunundan sonra ümitleri biraz daha çelikleşti; hatta bundan sonra fabrika mallarını ateşe atmak ve bunu mukaddes bir ayin gibi icra etmek yeni bir ibadet tarzı oldu.

Bu yeni ve mukaddes ocak, az zamanda Anadolu'nun çıkrıklar işleyen yerlerinde çabuk çabuk göründü. Ve sönmeden yandı, mütemadiyen yandı.

Sıddıkzade ve manifatura tüccarı mukaddes ocak meselesini duydukları zaman kükrediler, birçoklarının dudakları çatladı.

Hatta şehirde:

– Köylerde putperestlik zuhur etti, dini mübini İslâm[3] tehlikede, ey ümmeti Muhammet! Ateşe tapıyorlar, ateşe, diye bir heyecan dalgası geçti.

Zaten o zamana kadar Sıddıkzade'nin hazırladığı bir hayli şeyler vardı, bir taraftan köylülerin eşkıyalığı, yolların tahribi ve nihayet Bolu hapishanesinin açılması ve yer yer tesadüf edilen ve hiç gizlenmeye lüzum görmeyen gayri memnunlar dolayısıyla Kastamonu Valisi, daha faal harekete geçmeye karar verdi.

Şimdiye kadar ciddi bir hareket yapılamamıştı. Hükümet, tecavüz olursa kendini müdafaa ediyordu. Halbuki artık tecavüze geçmeye karar verdi.

---

1 Üstünlük
2 Toplanmadan
3 Her şeyi açıkça ortaya koyan İslâm dini

Bolu vakasından sonra Kastamonu Valisi, Bolu mutasarrıfı[1], zaptiye kumandanı, valinin odasında toplanarak günden güne büyüyen meselenin bastırılması için konuştular. Vali:

– Bunları, dedi, kökünden söküp atmak lazımdır. Şimdiye kadar sükût edildi.[2]

Kumandan hesap etti:

– Muvaffak bir mücadeleye girmemiz için isyan mıntıkasını iyice tayin[3] etmek lazımdır. Eli silah tutanların miktarlarını bilmemiz icap eder. Sonra bunlara iltihak eden, yardıma gelen eşkıyayı hesaba katmak lazımdır. Müspet[4] iz üzerinde yürüyelim. Ben isyancıları üç bin farz ediyorum. Daha az çıkarlarsa ne âlâ, biz kâr ederiz.

Müftü heyecanla atıldı:

– Zındıkları imha için ne lazımsa yapmalıdır. Dini mübin[5] bu hususta her vasıtayı mübah kılar.

Vali, vilayetin haritası üstünde isyan mıntıkasını işaret ederken, dışardan sesler aksetti.

– La ilahe illallah. Hüvallahu ekber, diye kurban bayramlarında koyunlar kesilirken tekrar edilen bu ölüm ve felaket marşı sesleri dalgalandı; sesler gittikçe yakınlaştı.

Vali ve vilayet erkânı, evvela bir baskına uğramış olduklarını zannettiler; kaçmaya hazırlanıyorlardı. Müftü, Valinin telaşını görünce dayanamadı:

– Zındıklar, böyle kelimatı mübarekeyi[6] telâffuz kudretinden mintarafilâh[7] men edilmiştir. Onların izanı lâşerikeleh olan cenabı bariyi idrak edemez.[8] Bu lâhni lâtif[9] bir Müslüman oğlu Müslümanın ağzından çıkıyor.

---

1 Sancak Beyi
2 Ses çıkarılmadı.
3 Belirlemek
4 Doğru
5 Açık seçik olan din
6 Kutsal kelimeleri
7 Allah tarafından
8 Onların anlayışı eşsiz olan Tanrı'yı kavrayamaz.
9 Ahenkli, güzel ses

Müftünün bu izahatı Valiye cesaret verdi. Vilayet konağının bahçeye bakan geniş pencerelerinin kenarına yaklaştı; etrafı seyre başladı. Vilayet erkânı da Valiyi taklit etti; gürültü çıkaran kitlenin önünde ulemadan[1] Seyid Efendi, omuzunda kocaman bir atlas ve üzeri ayetlerle, hadislerle işlenmiş sırmalı bir bayrak, elinde upuzun bir asa ile yürüyordu. Arkasında türlü türlü adam vardı. Hele yedi sekiz tane, kimi yeşil, kimi beyaz sarıklar sarmış softacıkların salına salına yürüyüşleri, etrafa gazaplı gazaplı[2] bakışları kafileyi bir karnaval sürüsü haline sokuyordu. Kafile, vilayet konağının dış kapısından girdi. Şimdi daha çok gürültü işitiliyor.

Seyit Efendi, vilayet konağının merdivenlerinden çıktı, mermer eşikte durdu. İhtiyar yüksek sesle bağırdı:

– Şer ile davamız vardır. Valiyi isteriz.

Valinin yaveri dışarı çıktı:

– Buyrun Hoca Efendi Hazretleri, Vali Beyin odasına.

– Hayır, hayır, ibadı müslimini[3] yalnız bırakıp bir yere gidemem; Vali yanımıza gelsin.

Vali Bey, redingotunu iliklediı, eşiğin bir kenarında ayakta durdu. Tabii vilayet erkânı, Valinin arkasında saf saf dizildi. Seyit Efendi derhal nutka başladı:

– Nedir bu hal, nedir bu çektiğimiz? Elhamdüllah Müslüman bir devletin idaresindeyiz; kefere[4] bile buna cevaz vermez, meğer ki zındık ola. Ey hami-i dinî mübin[5] olan makam, ey ümmeti Muhammed'in vebali idaresini[6] sinei sadakatine[7] alan Vali, niyazımız odur ki, sihirbazlar etrafımızı sardılar; haşa peygamberlik davasına çıkan karıların yaptıkları artık haddi aştı, nerede bir Müslüman görseler demini[8] helal

1 Din adamlarından, âlimlerden
2 Kızgın kızgın
3 Müslüman kullarını
4 Tanrıya inanmayanlar
5 Apaçık dinimizin koruyucusu
6 Sorumluluğunun idaresini
7 Koruyucu göğsüne
8 Kanını

biliyorlar. Malını zapt ediyorlar, tüccarın emvalini[1] ihrakı binnar[2] ediyorlar. Medet senden!

Seyit Efendinin nutku bir hayli sürdü. Seyit Efendi nutkunu okurken ara sıra softalar hep bir ağızdan:

– La ilahe illallah, diye bağırıyorlardı. Sarıklı çocukların sesleri ciyaklaya ciyaklaya kulakları tahriş ediyordu.

Seyit Efendi, nutkunu ilahi sesleri arasında bitirdi.

Sıddıkzade'nin kâtibi; sekiz yaşlarında, yeşil sarıklı ve arkasında sarı Şam hırkası ve ayağında mini mini sarı çedik pabuç olan bir çocuğu dürttü. Çocuk zenbereklenmiş gibi yürümeye başladı ve tıpkı Seyit Efendi gibi sallana sallana mermer merdivenlerden çıktı ve söze başladı ve bir makine gibi bir hamlede tırt tırt bir şeyler söyledi:

– Malum ola ki Cenab-ı Hak ezeli ve ebedi olup lâşerkelehtir.[3] Ahir zaman nebisi dahi Muhammet Mustafa olup ondan sonra peygamber gelmeyecektir! Böylece malum olsun.

Bir saniye kadar durdu, nefes aldı; gene soluk soluğa okumaya başladı:

– Ve dahi malum ola ki, zenci taifesinden[4] ve azası noksan[5] olanlar bile avratlardan peygamber zuhur etmez diye bir şişirme düdük gibi öttü öttü, nihayet sustu.

Yeşil sarıklı, Şam hırkalı çocuk sözünü bitirir bitirmez elini cebine saldı. Sıddıkzade'nin imaret önünde, çoluğa çocuğa eliyle dağıttığı peynir şekerlerinden bir avuç aldı, çatır çatır, kütür kütür ağzını şaplata şaplata, şapırdata şapırdata mermer merdivenden indi.

Gene gürültülü sesler yekpare bir çığlık gibi gümbürdedi:

– Allahu ekber velillâhil hamd.

İki bıçak parıldadı ve yüksek mermer basamakların önünde iki koç kanlara bulandı ve sesler yükseldi:

---

1 Malını, mülkünü
2 Ceza olarak yakıyorlar
3 Eşsizdir.
4 Halkından
5 Organları eksik

– İki sihirbazın da kellesi böyle kopsun!

– Kopsun...

– Kopsun...

Bir başka ses:

– Hakipaki[1] vatanı sihirbazların vücudundan tathir[2] için kanımızın son damlasına kadar akıtmaya hazırız.

Sıddıkzade'nin kâtibi:

– Hepimiz dini bir uğruna ya şehit, ya gazi olmaya azmettik.[3]

Sıddıkzade'nin kâtibi, Seyit Efendinin yanına sokuldu.

– Ahaliye yemin ettirsek, tam zamanıdır. Ağam bunu düşündü, dedi ki yemin işini olsa olsa Seyit Efendi başarır.

Seyit Efendi hafifçe sırıttı:

– Ondan kolay ne var, dedi.

Merdivenlere doğru yürüdü.

Seyit Efendi mermer basamakları ihtiyar haliyle hızlı hızlı çıktı, bağırdı:

– Ey ahali! Sizi Resulü Ekrem'in[4] başı için sihirbazlara karşı cihada davet ediyorum, içinizden bu cihada girmek istemeyenler bir tarafa ayrılsın.

Sıddıkzade'nin kâtibi bağırdı:

– Hep gideceğiz!

– O halde yemin edin bakalım.

– Ederiz.

– Sihirbazlara karşı cihada iştirak etmezseniz avratlarınız boş olsun mu?

Karılarından yanık sekiz, on ses duyuldu:

– Boş olsun!

---

1 Toprağı temiz
2 Temizlemek
3 Karar verdik.
4 Aziz peygamberin

Vali, Seyit Efendiye döndü:

– Efendi Hazretleri, ahalinin istediği oldu; hükümet de icap eden tedabiri[1] ittihaz[2] etmiştir. Lütfen halk dağılsın.

Seyit Efendi:

– Vali de yemin edenler arasındadır. Artık dağılınız, ben burada kalıp görüşürüm, dedi.

Bunun üzerine kafile hükümet konağı avlusundan çıktı. Vali ve erkânı vilayet odalarına çekildiler, aradan beş dakika geçmemişti. Kapı vuruldu. Yaver içeri girdi, selam verdi:

– Efendim, dedi, Adaköy'den bir esir aldık. Süleyman, bendenizin kardeşi, Pazvantoğlu'nu görmek için gitmişti. Gelirken yolda rasgelmiş. Hemen atını değiştirip Bolu'ya gitmiş, adamı tevkif ettirmiş. Emir buyurulursa huzurunuza getirelim.

Vali cevap verdi:

– Getiriniz teresi.

Zaptiye yüzbaşısının yanında, kelepçeli bir köylü içeri girdi.

Vali sordu:

– Babanın adı?

– Dursun.

– Senin adın?

– Satı.

– Lahavle bunlar nasıl ad ki?

Köylü başını salladı:

– Biz Türküz ağam, diye cevap verdi.

Vali, mecliste bulunan ulemadan Seyit Efendiye döndü.

– Efendi Hazretleri, bunların vebali size racidir.[3] Henüz bu zındıklar, Müslüman esamisine[4] bile sahip değil!

1 Önlemleri
2 Almıştır.
3 Aittir.
4 Adlarına

Hoca Seyit Efendi cevap verdi:

– Paşa Efendimiz, hakkı asafileri derkârdır.[1] Ancak bu domuzları iyi bilmezsiniz. Bunlardan on para almak mümkün değildir. Para almak, canlarını almak gibi bir şeydir. Yoksa talebei ulûm[2] gibi kullarınız dini, diyaneti çoktan öğretirlerdi. Hepsi dini bütün Müslüman olurlardı. Fakat zındıklar pek hasis şeyler.

Vali isticvabina[3] devam etti:

– Ananın adı?

– Yasin kadın.

– Ne güzel ad.

Köylü bön bön baktı, gülümseyerek cevap verdi:

– Anam da sizin gibi şehirlidir de onun için, ona kibarca ad koymuşlar.

Müftü söze karıştı:

– Efendim eski adettendir. Ad konacağı zaman Kur'an'dan tefe'ül[4] olunur. Sağ ve sol sayfalardaki ismihaslardan[5] biri doğan çocuğa verilir. Bu herifin de anası, tesadüf şehirde doğmuş, onun için bu nimetten istifade etmiş, yoksa hadisi şerifte mezkûrdur[6] köy halkı, küfür ehlidir.[7]

Vali kıranta[8] sakalını sıvazlayarak söyledi:

– Bu da mucizatı nebeviden[9] biridir. Hakikaten öyle. Şu gaile bertaraf olsun. Bu cümle-i tayyibeyi[10] hattat Rüştü Efendiye bir levhai garra[11] halinde yazdırayım.

Müftü:

---

1 Kendileri işin içindedir.
2 İlmin öğrencileri
3 Sorgusuna
4 Fal açılır.
5 Özel isimlerden
6 Geçmektedir.
7 İnanç sızdır.
8 Kırlaşmış
9 Peygamberin mucizelerinden
10 Bu güzel cümleyi
11 Gösterişli levha

– Köylülerin küfürüne dair nice nice hadiseler vardır, hatta Kur'an'daki Arabi küfürün ve nifakın eşeddiyle malumdur[1] ayeti de bu manadadır. Kitabı ilahide mezkûrdur ki, ehli bedavet[2] köylüler, şehirlilerden ancak bir sene sonra cennete girebileceklerdir.

Seyit Efendi, Valiye döndü:

– Bakınız şu zındığa nasıl şu mübarek sözleri işitiyor da, gene hayvan gibi bakıyor.

Vali, Satı'ya döndü ve sordu:

– Satı, bu bizim söylediğimiz kelimatı mübarekeden ne mana iştişmam[3] ediyorsun.

Satı'da cevap yok, Satı mum gibi, Satı bir kaya gibi sessiz durdu.

Vali hiddetle bağırdı:

– Yani hayvan bir şey anlıyor musun?

– Ağam ben Türküm, bir şeycikler anlamıyorum.

Vali suali değiştirdi, isticvabına devam etti:

– Senin peygamberin kim?

– Bilmem.

– Bak zındığa peygamberi inkâr ediyor. Sen Allah'ı bilir misin?

– Tanımam ağam!

Hâkim Efendi söze karıştı:

– Zındıklar zaten Allah'ı nefyen inkâr ederler.[4] Müsaade buyurun bir sual sorayım:

– Buyurun!

Hâkim, köylüyü kötü kötü süzdükten sonra:

– Hey bana bak, Hazreti Ali'yi bilir misin?

– Bilirim, Dudu Bacımın evindedir. Gökten oraya indi.

1 Bölücülüğün şiddetiyle bilinir.
2 Göçebe olanlar
3 Kutsal sözlerden ne anlam çıkarıyorsun.
4 Yok sayarlar.

– Beyefendi Hazretleri, bunlar nübüvveti[1] haşa sümme haşa[2] Hazreti Ali'ye tahsis ederler. Bir sual daha sorayım.

– Buyrun!

– Hey sen camiye gider misin?

– Ben çifte giderim ağam.

– Cuma günü olsun gitmiyor musun?

– İhtiyarlar giderdi ağam.

– Şimdi gitmiyorlar mı?

– Esma Bacı, camiyi tahıl ambarı yaptı ağam.

– Hay lanet olsun senin bacına!

– Lanet Yezid'e, ağam. Sus! Bacılar bunu işitir. Sonra celladı gayıp boynunuza Zülfikarı indirir.

– Kimdir bunlar? Hem hızırlar da varmış!

– Var ağam, var. Hem de pek çok. Ağzınızı sıkı tutun. Biz onları bilmiyoruz. Nereye gitse insanın başında uçarlar. Esma Bacı nereye gönderse koşarlar gibi göçerler. Biz onları görmeyiz, bilmeyiz.

Vali, Satı'nın cevaplarından hiddetlendi, sinirlendi, birkaç defa geğirdi. Oda, "Öyt... Öyt..." sesiyle doldu, dişlerini gıcırdattı: "Garç... Garç..." hiddetinden sakalından birkaç tel kopardı. Uçuklaşan dudakları titreye titreye:

– Lahavle... Velâ Kuvvete, diye söylendi.

Sonra müftü Sadık Efendiye döndü. Bu bakış, "Bu herife ne ceza vermeli" demek ister gibi bir bakıştı. Fetva vermekte mahir olan müftü, derhal zihninde bir fetva müsveddesi hazırladı ve Valiye bir kâğıttan okur gibi:

– Zeyit[3] Allah'ı inkâr etse, peygamberi tanımasa, buna mukabil ülühiyet ve nübüvveti[4] Hazreti Ali'nin şahsında cem eyleyip[5] halis bir rafızi ve müşrik[6] olsa, zeyidin katli vacip olur mu? Elcevap katli caiz olur.

---

1 Peygamberliği
2 Asla, katiyen anlamında
3 Şii inancında olan kişi anlamında
4 Tanrılık ve peygamberliği
5 Kişiliğinde toplayıp
6 Gerçek bir Şii ve çoktanrılı

Vali bu şifahi fetvayı dinledikten sonra Satı'ya döndü:

– Biz seni asacağız, diye gözlerini açtı.

Köylü:

– Esma Bacı beni kurtarır, diye sükûnetle cevap verdi.

Esirin ifadeleri dikkate lâyık görüldü. Satı'nın idamından evvel ifadeleri olduğu gibi İstanbul'a yazıldı.

İstanbul'dan gelen cevapta esirin alelâcele gönderilmesi ve zinhar[1] idam olunmaması tebliğ ediliyordu.

Valinin:

– Seni idam edeceğiz sözü pek kısa bir zamanda şehre yayılmıştı, herkes isticvabın sonunda Satı'nın asılacağını zannediyordu: Hatta idam sehpasını görmek için hazırlananlar vardı. İşi birden berakis[2] oldu.

İsticvap esnasında:

– Beni siz asmak isteseniz de Esma Bacı kurtarır, diyene gülenler ürktü.

Filhakika köylünün dediği oldu. Vali idam talep ettiği halde hiçbir şeye muktedir olamadı. Bu, halk arasında Esma ve Dudu'nun nüfuzunun artması için en münasip fırsat oldu.

Bolu hapishanesinden kaçanlar doğru Adaköy yolunu tuttular. Gerçi ayrı ayrı yollardan gittiler, kimi zaptiyelerin eline esir düştü, fakat pek çoğu Dudu ve Esma'nın karargâhına vasıl oldu.[3] Bolu hapishanesinin kapılarını kurnazlıkla açtıran kaymakam, hapishaneden kaçanların başında olduğu halde kafile Adaköy'de Ali'nin türbesi önünde durdu.

Eskiden Bektaşi tekkelerinde bir hayli gün geçirmiş olan Şaban, Ali'nin mezarı önünde hapishaneden kaçanlara, hapishanedeyken öğrettiği nefeslerden birine başladı. Ve bütün kafile bir ağızdan onu takip etti:

1 Kesinlikle
2 Tersyüz
3 Ulaştı.

– Ali'm, Ali'm, Şah Ali'm...

Bu ses dergâhtakileri birden belinletti.[1] 150 kişinin sesi, bilhassa 150 hançereden birden çıkan "Ali" kelimesi müthiş bir gümbürtü ve heybetli akisler yapıyordu.

Bolu hapishanesinin açıldığı ve hapislerin kaçtığı, Hızırlar tarafından haber verilmişti. Esma sesleri işitince Dudu'yu dürttü. İkisi de kalktılar; dergâhın önüne çıktılar. Kaymakam at üstündeydi. Esma Kaymakama dik dik baktı ve:

– Yoldaş, dedi, sen hapishaneyi açan Şaban'sın. Senin himmetin hora geçti. Ali, seni yoldaşlığına kabul etti. Yoldaşlarına söyle, köylerine gitsinler, istirahat etsinler. Korkmasınlar. Çocuklarını görsünler.

Şaban, Esma'nın bu malumatına hayret etti. Şimdiye kadar Zülfikar Ordusu'nun başında bulunan Esma'yı kuvvetli bir şahsiyet olarak tanıyordu. Fakat onun böyle gayipten[2] haber vermesi, bilhassa kendisine ait işleri görmüş gibi söylemesi hayretini arttırdıkça arttırdı.

Esma'nın bu fevkalade hali, Şaban'a âdeta korku verdi. Şaban, Esma'nın bıraktığı intibaları yeniden halketti.[3] Kadının iri yarı bedeni, Şaban'ın gözlerinde bambaşka bir hal aldı. Bir erkek pehlivana benzeyen Esma'da ruhani hiçbir hat yoktu. Fakat Şaban bu kalın kemik yığınını inceltti, kadın sade bir ruh kaldı. Bir ruh ki, her yere sarî[4], her yerde hazır, her yerde nazırdır.[5] İlk konuşma Şaban'da bu tesiri yaptı. Ve sandı ki Esma, onun düşüncelerini birer birer tanıyor ve kadın ağzını açınca bunları birer birer söyleyiverecek.

Şaban bu hayranlık içinde dalgalanırken Dudu, türbenin kapısında göründü. Esma, Şaban'a:

– Attan in, dedi.

Şaban attan indi.

– Git el öp, dedi.

1 İrkiltti.
2 Bilinmezlikten
3 Oluşturdu.
4 Yayılan
5 Gözetir

Şaban, Dudu'ya doğru ilerledi. Dudu'nun elini öptü ve:

– Bolu ve Mengen ahalisi Zülfikar Ordusu'nu bekliyor, dedi.

Kendisi vaktiyle ve Valinin huzurunda olduğu gibi, el pençe divan durdu. Şaban'ın bu vaziyetini görünce:

– Yoldaş, dedi. Burası vali konağı değil, burada efendi, ağa hep bir.

Hapishaneden kaçanlar köye misafir edildi. Şaban da dahil olduğu halde dergâhta divan kuruldu. Bütün ihtilal erkânı içtimaya iştirak etti.

Dudu bir köşede, Esma onun yanında bir tiftik postuna oturmuştu. Önünde bir rahle, rahlenin üstünde ciltler vardı.

Dudu:

– Hak emri bizdedir, diye söze başladı.

Mavi dokuma pantolon, beyaz ceket giymiş olan köy heyetleri, iki kadın etrafında fırdolayı diz çökerek toplandılar. Esma'nın yüzündeki gök rengindeki nikap boş odada bazen kapkara ve korkunç bir gölge halini alıyordu. Esma:

– Bolu ve Mengen elinizde olmalı, dedi.

Yüzündeki maske, oynar gibi oldu. Sarsıldı, dalgalandı, yüzünün gerilen hatları meydana çıktı. Esma'nın Bolu ve Mengen elinizde olmalıdır sözü ağzından o kadar sert, o kadar şiddetli çıktı ki; bir söz ağızda ancak bu kadar barutlaşarak, mermileşerek infikâk[1] eder. Esma'nın sözleri bir tahrip bataryası gibi patladı ve etraf sus pus oldu. İleri hareketinden şüphe edenler, içlerinde ümitsizliğe benzer hisler taşıyanlar, Esma'nın mütalaasına itiraza[2] hazırlananlar harap ve enkazla dolu bir istihkâm bakayası[3] halini aldılar.

Esma püskürdü, Esma ateş savurdu. Hasan aldığı haberleri anlattı:

– İşte hırsızlardan aldığımız bir mektupta deniyor ki: "İzmit'ten ve Adapazarı'ndan asker gönderiliyor." Bu askerler Bolu'da toplanacak, biz onlardan evvel davranıp Gerede ile Mengen'i tutmalıyız.

1 Kopar, ayrılır
2 Görüşüne karşı çıkmaya
3 Siper artığı

Dudu:

– Mengen, Gerede bizim olacak, dedi.

Şaban:

– Akçeşehir iskelesinden de gemilerle asker göndermeleri mümkündür. Devrek, derhal alınmalıdır.

Hasan, Şaban'a baktı; Şaban, Esma'ya baktı; Esma, Dudu'ya baktı.

Dudu:

– Devrek'e, dedi.

Hasan:

– Akçeşehir yolu da tutulsun.

Bunlar konuşulurken Esma'nın emirberi[1] Selman içeri girdi ve elindeki mektubu Esma'ya uzattı. Esma mektubu Hasan'a verdi. Hasan, mektubu evvela kendi okudu. Sonra seslendi:

– Yeni haber var.

İnceli kalınlı sesler dalgalandı. İnceli kalınlı sesler, inceli kalınlı helezonlarla dağıldı:

– Hayırdır inşallah, hayırdır inşallah...

Hasan, elindeki mektubu okudu:

– Ereğli ve Akçeşehir sahilleri arasında, karaya asker çıkarılıyor. Bir alay süvari ve topçu İstanbul'dan gemilere bindirilmiştir. Karaya çıkacak olan askerler doğru Adaköy istikametinde ilerleyeceklerdir. Maksatları türbeyi hak ile yeksan[2] etmektir.

Esma, mektubun okunması bittikten sonra dişlerini gıcırdata gıcırdata söylendi, bir şeyler homurdandı:

– Bana Pazvantoğlu'nu çağırın, diye bağırdı.

Biraz sonra Pazvantoğlu meclise geldi ve Esma'nın önünde diz çöker gibi bir vaziyet aldı:

– Emret, dedi.

1 Emir eri
2 Yerle bir

Esma:

– Devrek, Bolu, Mengen elimizde bulunmalı. Evvela Devrek'i zapt edelim. Sen yarın sabah arkadaşlarınla erkenden yola çıkarsın. Yezitler girmeden Zülfikar Ordusu ve Gök sancak Gerede'de bulunmalı.

Bu emri verirken Esma bir hükümdar gururu duydu. Emretmenin zevki onu sarhoş bile etti. Şimdiye kadar birçok emirler vermiş olan Esma, bu son emre benzeyen bir emir daha vermemişti. Bu son emirle Koca Ömer'in odasından doğan devletin ilk istilacılığı başlıyordu.

Uzun seneler içinde hükmetmek, hükümran olmak arzusunu sonsuz bir susuzluk gibi hisseden Esma için şehirler zapt etmek için emirler vermek sonsuz bir saadetten başka bir şey değildi. Başka bir şey olması ihtimali yoktu.

Dudu da Zülfikar Ordusu'na hareket emrini verdiği için çok memnundu; öyle seviniyordu ki, tarif edilmez. Dudu, yatmaya hazırlanırken neşeli neşeli gülen Esma:

– Bacım, dedi. Bugünlere ne güçlükle yetiştik, boğazlarından at yularları ile kavaklara asılanlar, sağ olaydılar da bugünü göreydiler; kederlerinden, hasetlerinden[1] çattadak ortalarından ikiye bölünürlerdi.

Bu sözleri konuşan kadınlar biraz sonra:

– Bismillah... Destur ya Ali, dediler ve yataklarına uzandılar. Bir zaman:

"Yattım sağıma, döndüm soluma tövbe ettim günahlarıma" diye hafif hafif fısıldaştılar.

Sonra bezir lambası puf diye söndürüldü. Karanlıkta horultular, puflamalar başladı.

Dudu, gerçi at yularıyla kavak ağacına asılanlar ile fazla meşgul olmadı. Bu iş için hatta fazlaca zihin bile yormadı. Yalnız Dudu, lambayı söndürüp duasını okurken önünden sıra sıra kavak ağaçları, bir karanlık hayalet halinde geçti. Kavak ağaçlarıyla ne münasebeti vardı. Gözlerini yumdu, uyumaya çalıştı ve uyudu. Hatta o kadar uyudu ki, horuldadı, horuldadı...

1 Kıskançlıklarından

Fakat bu horultu çok sürmedi. Dudu korkunç sesler çıkardı. Uyku içinde ağlayan insanın boğuk boğuk sesi işitildi. Bu acayip sesler işitildiği zaman Dudu hâlâ kavaklarla uğraşıyordu.

Daha uyumadan, önünde sıra sıra dizilen kavaklar birden kapkara, yüzlerce başı olan bir yılan halini alıyor; bir insanı ferah ferah yutabilecek gibi geniş ve kıpkızıl ağızları açılıyor; avurtları bir körük gibi esniyordu. Bedenleri birbirine örülmüş, başları havada yılanlar Dudu'ya doğru uzanıyor; Dudu, koşmak istedikçe karşısına sürü sürü, balmumu renginde adamlar çıkıyordu.

Bu adamların boğazlarında birer at yuları, boyunları ipince ve upuzundu, boğazlarındaki yularlardan havaya asılmışlardı. Dudu, bu acayip yılandan kaçmak istedikçe, boyunlarındaki yularlarla göğe asılmış bir halde, salıncakta sallanır gibi kolan vuran adamlar tarafından ejderin üstüne itiliyordu.

Bu esnada ince, sarışın, narin bedenli Hüseyin, lime lime olmuş bir vücutla karşısına çıktı. Onu da şerha şerha[1] yaralarından ılık kan sıza sıza ejdere doğru sürüklüyorlardı. Dudu, gördüğü manzaradan dehşetlendi, odanın içinde korkunç bir çığlık dolaştı:

– Bırakın onu... Bırakın onu... Beni parça parça edin, beni öldürün. Bırakın oğlumu, bırakın Allahaşkına!

Boynu yularda asılı duran biri, yanındakilere seslendi:

– Sus katil! Sus!

Havada sallanan bedenlerden biri ötekilere seslendi:

– Evvela oğlunun ölümünü görsün.

Ali'nin türbesinde gene boğuk boğuk sesler çalkandı:

– Ben katil değilim... Ben katil değilim... Ben anayım, oğlumu bırakın!

Önünde kopuk kelleler, başından ayrılmış bedenler, üzerlerindeki derileri, etleri kuş gagaları, köpek dişleriyle delik deşik olmuş yığın yığın iskeletler, sırıtan çene kemikleri, asla kapanmayan oyuk göz evleri sıra sıra dizildi. Ve hepsi üzerine atılacakmış gibi Dudu'nun etrafını sardı.

---

1 Kesik kesik

Dut ağacına asılan faizci Hafız, Dudu'yu gammazladığı için yatağında boğulan Hacı Sofu, Esma'ya orospu dediği için tabanca ile tarlasında vurulan muhtar Memiş de bu kafilenin içindeydi.

Bir fırtına gibi bağırıyorlardı:

– Katil!.. Katil!..

– Katil!.. Katil!..

Dudu sabaha karşı:

– Ben katil değilim, Ali'ın emretti; ben yaptım, diye söylene söylene uyandı.

Heyecanla gözünü açtığı zaman daha çok dehşetlendi. O, o kocaman ağızlı ve birçok kafaları olan yılan, odanın içindeydi. Eğilerek baktı, aldanmıyordu. Ejderha, simsiyah başlarını yukarıya doğru dikmiş. Dudu'ya atılmaya müheyya[1] bir haldeydi.

Çığlıktan Esma uyandı. Dudu:

– Esma! Kız buradan kaç... Git... Ejderi görmüyor musun?

Esma baktı. Dudu ocağın önünde bir noktaya gözlerini dikmişti. Esma da baktı, simsiyah, uçları kıvrık ocak maşasından başka bir şey yoktu.

Esma ocağı karıştırmak için elini maşaya uzatınca Dudu:

– Seni de öldürürler... Seni de öldürecekler, diye diye bayıldı.

Dudu heyecanla uyanmış ve etrafı kirpiklerinin arasında biriken yaş damlalarının arkasından görmüştü; yatağı da ocağa çok yakındı, ilk gözüne çarpan maşanın uçlarıydı. İlk gördüğü şeyi tabii haddinden fazla büyük gördü ve heyecan verdi. Maşa onun için bir ejder oldu. Ne zaman maşa görse derhal ejder ona ağzını açıyordu.

Dudu, odada böyle söylenirken kapı vuruldu. Zaten sabah da olmuştu. Selman:

– Pazvantoğlu hazır, türbenin önünde, dedi.

Esma hazırlandı, mavi nikabını yüzüne geçirdi. Terzinin yaptığı bayraklardan birini eline aldı ve dışarı çıktı.

Esma, Dudu'ya seslendi:

---

1 Hazır

– Bacım, dedi. Haydi Pazvantoğlu gelmiş, bizi bekliyormuş.

Dudu, Esma'nın sözlerini afal afal dinledi. Bön bön, bomboş gözlerle Esma'ya baktı. Dudu'da dışarıya çıkmak için hiçbir hareket yoktu. Esma, Dudu'nun dışarı çıkmak istememesine pek çok memnun oldu. Çünkü Dudu'nun yüzünde sevince benzer hiç mi hiçbir hat[1] yoktu. Halbuki herkes Dudu'nun yüzüne, yüzündeki en küçük çizgiye bile ehemmiyet verir, onun yüzündeki bir küçük değişiklik derhal tesirini gösterirdi. Bunun için Esma, Dudu'nun dışarı çıkması için ısrar etmedi.

– Bacım sen rahatına bak, ben Pazvantoğlu'na şu bayrağı vereyim.

Dudu cevap vermedi, tasdik eder gibi başını salladı. Esma, odadan dışarı fırladı. Pazvantoğlu pür silah[2] kır atının üstünde göründü. Uzun, yastıklı bıyıkları, geniş gövdesi gümüş bilezikli Martini ile ne heybetliydi. Ne yaman, ne müthiş bir bakışı vardı. Bu heybetli ve şanlı haydut, Esma'yı görünce atını sürdü. Türbenin tam kapısı hizasında kır at durdu. Pazvantoğlu'nun arkasından gelen 270 atlı da kır atın soluna dizildi.

Esma, elindeki mavi renkli ve üzerine Zülfikar resmedilmiş bayrağı Pazvantoğlu'na uzattı; gözleri sevinçle açıldı ve fırtınalara hükmeden bir nim ilah[3] gibi söyledi. Esma'nın ağzından emirler alevleşerek, kaynamış maden haline gelerek çıktı, bağırır gibi anlattı:

– Bunu ilerilere, çok ilerilere, daha çok ilerilere götüreceksin.

Pazvantoğlu bayrağı aldı.

Esma:

– Uğurlar olsun, yolunuz açık olsun, dedi.

Pazvantoğlu, atını sürdü. İki yüz yetmiş bir süvarinin nal şakırtıları köyü sardı. Ve iki yüz yetmiş bir süvarinin arkada bıraktığı toz duman içinde göz gözü görmez oldu, köy kayboldu. Nal seslerini işiten Dudu, dışarıya çıkmak istedi. Fakat ocağın önündeki simsiyah maşa, onu yeniden çileden çıkardı. Ejder kâbusu, yine bütün dehşetiyle karşısına çıktı. Ve o bir çılgın gibi gözleri evinden uğramış bir halde Esma'nın yanına geldi.

---

1 Çizgi, burada iz
2 Baştan ayağa silahlı
3 Yarı Tanrı

– Ben katil değilim! Ben katil değilim! Esma:

– Kendini kurtar, diye muttasıl[1] söyleniyordu.

Bütün halk henüz türbenin önündeydi. Dudu'nun bir çılgınlığı her şeyi alt üst edebilirdi. Dudu, böyle kötü kötü söylenirken Esma, onu kolundan çekti; ihtiyar kadın, bu ihtara aldırmadı, kulağına eğildi, yavaşça:

– Bacım aman sus, dedi, kâr etmedi.

Dudu, biteviye:[2]

– Ben katil değilim! Felaket, felaket... Esma kendini ölümden kurtar, diyordu.

Nihayet kolunu çimdikledi, öyle bir çimdikledi, öyle bir çimdik bastı ki Dudu'nun sol pazısı mosmor oldu.

Esma, Dudu'yu evine sokuncaya kadar müşkülât çekti. Dudu, odasına girdikten sonra bağırdı, çağırdı; üstünü başını paramparça etmeye başladı.

– Bacım hasta. Bana dedi ki, beni bırakın, beni kimse rahatsız etmesin.

Dörtler, huşu ile[3] cevap verdiler:

– Baş üstüne bacım, kapısına bir nöbetçi koyalım, yanına olur olmaz kimse girmesin.

Esma, istediğini yaptırdı; hem de kimse Esma'nın sözlerinden şüphe etmedi. Dudu, odasında ahali ile münasebeti kesilmiş bir halde kaldı. Artık emirleri de doğrudan doğruya Esma veriyordu. İlk günü Esma, Dudu'nun namına:

– Bacım böyle istiyor, diye emir veriyordu.

Bu işlerin iyi gitmesi için gayet güzel bir çareydi. Çünkü: "Dudu böyle istiyor," dedi mi akan sular dururdu. Fakat bu hal Esma için acısını yavaş yavaş hissettiren bir dert tesirini yapıyordu. Dudu ile müşavere[4] bile

1 Sürekli
2 Durmamacasına
3 Alçakgönüllülükle
4 Konuşmak

Esma için artık bir zahmetti. Bilhassa Esma, Dudu'nun kendisine herhangi bir işinde itiraz etmesinden çekiniyordu. Esma için istediğini yapamamak ölümle birdi. İtiraz nereden gelirse gelsin bir akrep sokmasından başka bir şey değildi. Esma Bacı da artık itirazlardan akrepten çekinir gibi kaçıyor, itiraza cüret bulanları bir akrep gibi öldürmek istiyordu.

Dudu ile ileri hareketi dolayısıyla aralarında bir nevi açıklık vardı. Esma ileri hareketinden memnun olduğu halde, Dudu, bilâkis müteessirdi.[1] Dudu, anlaşılan Gerede'ye girmeyi bile fazla buluyordu. Halbuki Esma, mavi Zülfikarlı bayrağın ismi bilinmeyen meçhul iklimlerde dalgalanmasını bile kâfi görmeyecek bir haleti ruhiye[2] içindeydi. Esma, eğer ömründe bir dünya haritası görmüş olsaydı, bu dişi, koca bıyıklı imparatora dar görünen dünyanın üzerinde adım atılmayacak daracık bir geçit olduğunu söylerdi. Esma, hükmetmeye öyle haris[3], öyle haristi.

* * *

Pazvantoğlu, iki gün kadar yollarda kaldı. Ahvali tetkik etti[4].

Bir cuma günü, halk cuma namazı kılarken Devrek, atlılar tarafından basıldı. On atlı, cami kapılarını tuttu. On atlı, hükümet dairesini işgal etti. Memurlar, derhal tevkif olundu.[5] Pazvantoğlu, hükümet konağında nahiye müdürünün yerine geçti. Hükümet konağının üstündeki bayrak indirildi, yerine Esma'nın Pazvantoğlu'na verdiği mavi Zülfikarlı bayrak çekildi. Bayrak çekildikten sonra kasabada davullar çaldı, tellallar bağırdı:

– Bildik, bilmedik demeyin, kasabadan dışarı çıkmak yasaktır; çıkarken yakalanan olursa Zülfikarla kellesi kesilecektir haaa! Dan, dan, dan!

İşgal günü akşama kadar emir üstüne emir verildi; sokaklar tellal ve davul gürültüsüyle doldu boşaldı.

Akşam üzeri çıkan tellal ve çalınan davul, halkı çok ama pek çok sevindirdi. Bütün Devrek halkı, tellalın sesini neşe ile dinledi.

1 Tersine üzgündü
2 Ruh durumu
3 İstekli
4 Durumu inceledi.
5 Hemen tutuklandı.

– Öşür yok! Vergi yok! Askerlik yok! Ahali keyfine baksın! Dann, dan, dan!

Bir başka tellal sesi onu takip etti:

– Âli Osman devletine olan borçlar affedilmiştir. Dan, dan, dan!

Kaymakam mazulü Şaban Efendi, Pazvanoğlu'nun yeni tabiriyle müşaviriydi.[1] Daha doğrusu vazifesi, Pazvantoğlu'nun aklına gelen şeylere kulp takıp halka iyi ve güzel diye göstermekti. Pazvantoğlu, Şaban'ın verdiği fikirlerle Devrek halkına karşı iyi muamele etti. Bir günde herkes Zülfikar Ordusu'na ısındı. Bilhassa zaptiye ve vergi derdinin ortadan kalkması, halka çok ama pek çok cazip geliyordu.

Akşamüzeri, kasabanın eşrafı, uleması kafile kafile gelip Pazvantoğlu'nu makamında ziyaret ettiler ve işgal kumandanına kasabanın minnetini arz ettiler.[2] Daha birkaç gün evvel Zülfikar Ordusu'na sihirbaz ve çingenelerin teşkil ettikleri[3] çapulcu alayı diyenler:

– Kasabamızın tarafınızdan zaptı aynı keramet[4], mahzı adalettir[5] efendim.

Eşraf ve ulema Pazvantoğlu'nun önünde sahibine hoş görünmek isteyen, kâh kulağını, kâh kuyruğunu sallayan, kâh sahibini koruyormuş gibi rast geldiğine havlayan birer fino halinde yaltaklanır ve finolukta birbirlerini geri bırakmak için uğraşırken dışardan sesler aksetti:

– Yaşaasıın! Yaşaasıın! Yaşasın Pazvantoğlu!

İki gün sonra Esma, kır atının üstünde Devrek'e girdi; arkasında Selman kır bir ata binmiş, omuzunda koskocaman bir Zülfikarlı gök bayrak dalgalanıyordu. Selman'ın arkasında silahlı muhafızlar atlarını sürüyorlardı. Esma'nın Devrek'e gelişi kasaba için bir bayram, bir şenlik günü tesiri yaptı. Esma'nın Devrek'e geldiği pek kısa bir zamanda şehirde

1 Danışmanı
2 Teşekkürünü sundular.
3 Oluşturdukları
4 Ermişlik gücü
5 Adaletin ta kendisidir.

şayi oldu;[1] herkes bu acayip âhir zaman[2] peygamberinden sonra meydana çıkan peygamberi görmek için sokaklardan bir türlü evlere girmedi.

Esma, Devrek'te Adaköy'de olduğundan çok fazla itibar gördü. Adaköy'dekiler ona inanmakla beraber kendileriyle birlikte büyüyen, birlikte dert çeken insanın birdenbire yükseklere, mesela insanlıktan birdenbire peygamberliğe geçivermesini bir türlü hazmedemiyorlardı. Gerçi Adaköy'de kendini sevenler vardı. Fakat bu sevgi, bu sempati, o alelade bir Esma kaldıkça kuvvetleniyordu. Halbuki peygamber Esma, onlar için yanan bir haset[3] alevinden başka bir şey değildi.

Esma'nın çocukluğunu bilenler onu:

"Ne şen kızdı" diye, kimi:

"Büyüklerin sözüne sohbetine karışmazdı" diye, kimisi:

"Kıvrak bedeni var, Sepetçioğlu oyununu güzel oynuyor" diye severlerdi.

Esma birdenbire dostlarının ve dostluk hududunun dışında yeni, yepyeni bir insan olarak çıkınca eski günlere ait dostluk hatıraları Esma'yı mütemadiyen eski günlerin insanı gibi görmek istiyor ve Esma'nın yeni hayatına karşı, eski dostlardan mürekkep bir kafile vücuda getiriyordu. Esma, kendi köyünde, kendine söylenmeyen fakat hissedilen istihfafı[4] daima pekâlâ anlıyordu. Halbuki Devrek halkı Esma'yı hiç de kendilerine müsavi[5] bir insan addetmiyorlardı.[6] Esma, onlarla asla mukayese edilemeyecek bir insandı. Esma, bir nim ilahtı, kendileri ona kulluk, kölelik için halk olunmuş[7] sürülerdi. Bu hal, Esma'yı gayet memnun ediyordu.

Esma, Devrek'e gelmekle ikinci bir kâr daha temin ediyordu. Muhafızlara terk ettiği Dudu'dan tamamıyla uzaklaşmış oluyordu. Dudu, emin muhafızların nezareti[8] altındaydı. Onu türbede bırakırken muhafızlara eski emrini tekrar etmiş:

1 Duyuldu
2 Son zaman
3 Kıskançlık
4 Küçümsemeyi
5 Eşit
6 Saymıyorlardı.
7 Yaratılmış
8 Güvenilir koruyucuların gözetimi

– Bacım, demişti, kimseyi huzuruna almak istemiyor; sakın ha kimseyi yanına bırakayım demeyiniz.

Esma, Devrek'te bir hükümdar gibi harekete başladı.

Esma'nın ordusu, kasaba halkı tarafından besleniyordu. Fakat aradan iki hafta geçtikten sonra işler değişmeye başladı; civardan gelen gönüllülerle ordunun mevcudu epey artmıştı. Askerleri beslemek gittikçe müşkülleşiyordu. Tahsildarsız, zaptiyesiz, ordusuz olacak denen devlet, iki hafta sonra yeni yeni tedbirler almaya başladı. Bir gün gene davullar çaldı, malı olanlara tellallar bağırdı:

– Arpadan on kilede bir kile; buğdaydan, mısırdan, darıdan kırk kilede bir kile vergi verecekler. Duyduk duymadık demeyin haaaa!

Bu haber Devrekliler üzerinde pek fena tesir yaptı. Halkın ümidi bu sefer de boşuna çıktı. Yeni peygamberin vaitleri[1] ilk ayını doldurmadan sükutu hayal ile neticelendi.[2]

Hele:

– Yalansız, hilesiz vereceğiniz vergiler makbuldür, yalan yaparsanız cellâdı gayp[3] derinizi yüzecektir, sözü halkı titretti.

Esma'nın emriyle bölüklere yeniden gönüllü askerler kaydına başlandı. Adaköy'de doğan devlet, hücuma hazırlanıyordu. Bilhassa Esma, Devrek'te kendisini çok kuvvetli hissediyordu.

VIII

Pazvantoğlu'nun kardeşi gizlice Devrek'e geldi. Pazvantoğlu'nun kardeşi Süleyman, Valinin casusuydu. Aynı zamanda kardeşini kandırmaya memur edilmişti. Kardeşi, Musa'ya Valinin köylü ihtilalini bastırmak istediğini anlattı.

1 Verdiği sözler
2 Hayal kırıklığı ile sonuçlandı.
3 Gayp cellatları

Ve dedi ki:

– İstanbul'dan kuvvetler geliyor. Adaköy'ü hâk ile yeksan edecekler, topçular var, süvariler var. Kum gibi askerler gönderiyorlar. Gel bu işten vazgeç.

– Kardeşim iyi ama dahalet eden[1] eşkıyaya Alay Beyi'nin yaptığını bilirsin. Bir gün rahat ederiz, sonra çoluk çocuk sersefil yollara düşeriz. Sürgüne gideriz, orada sürün babam sürün!

– Bu defa öyle değil! Gelirsen kurtulursun, gelmezsen işin dumandır. Çoluğunu çocuğunu düşün! Gel hükümete teslim ol!

Pazvantoğlu, kardeşine yiyecek gibi baktı.

Kardeşi:

– Öyle dik dik bakma, sihirbaz bir karı ile bir orospunun ardından nasıl gidersin? Sana Pazvantoğlu derler.

– Evet, bana Pazvantoğlu dedikleri için böyle yapıyorum ya!

– Haydi sen de bu karılara inanma, onların peygamberliği havadır. Sen koca Sancak-ı Şerif'e karşı duruyorsun.

– Hah haaa... Sancak-ı Şerif mi? Onun ne mal olduğunu biliriz. Esma Bacıda ondan iki tane var. İstanbul'dan gelenler bir şey yapamazlar.

– Kardeşim, sana söyleyeyim bak. Eğer gelmezsen, teslim olmazsan, Kastamonu'daki çoluğunu çocuğunu İstanbul'a götürecekler.

Pazvantoğlu:

– Hayır, dedi. Ne desen, hayır! Ben bu işten vazgeçemem.

Kardeşinin sözleri Pazvantoğlu'nun üzerinde fazla tesir yapmadı, fakat herhalde düşündürdü.

Kardeşinin kendisiyle görüştüğünün dördüncü günüydü ki, Zülfikar Ordusu kumandanlarından ve sayılı eşkıyalardan Songurlulu Deli Bekir, Keskinli Mustafa, Araçlı Kâzım, Musa'nın yanına geldiler.

Hep birden söylüyorlardı:

– Sen bizim büyüğümüzsün, dinle yahu! Burada dövüşen, vuruşan biziz, bizim kanımız akıyor, bizim kellelerimiz tehlikede. Sonra da alt

1 Sığınan

oluyoruz. Hızırlar hep yerlilerden, ricali gayp[1] yerlilerden, cellâdı gayp yerlilerden. Rençber istemezse bir şey olmuyor. Vergi isteyeceksen haddin varsa Hızırlardan izinsiz bir şey yap; emir edemedikten sonra bu efelikten ne anlaşılır. Ha devlete zaptiye olmuşuz, ha bunlara asker. Hep bir.

Musa da dahil olduğu halde eşkıyaların maksadı fırsattan istifade ederek talan yapmak, bu vesile ile şanlarını biraz daha artırmaktı. Halbuki Esma Bacı ve köylü heyetleri eşkıyaları yalnız bir icra vasıtası haline[2] sokmak istiyorlardı.

Birkaç gün içinde Zülfikar Ordusu'nun ileri hareketinde birlik bozulmuş, köylü ve eşkıya tarafları birbirlerine yan gözle bakmaya başlamışlardı. Bilhassa Pazvantoğlu, halkın fazla vergi vermesini, gönüllülerine bolca maaş verilmesini istiyordu. Bundan başka dağlarda birer küçük imparator olan adamlar, nizamlı ve kaideli[3] bir yerde sıkılıyorlardı. Musa, sözleri kısa kesti:

– Bunları sonra konuşuruz, haklısınız. Fakat ricali gayp duyarsa hepimizi keserler, biçerler, lime lime ederler, dedi ve münakaşayı kapattı.

Vakit epey geçmişti, neredeyse horozlar ötecek, sabah olacaktı. Heybetli haydutlar, konuştuklarımızı acaba Esma Bacıya kim haber verecek diye düşünerek yerlerine çekildiler. Pazvantoğlu, yatağına girdi. Fakat uyumak ne mümkün, sağa döndü olmadı, arkası üstü yattı gene olmadı, yüzü koyun yattı hiç rahat edemedi. Uyuyamadı vesselam! Uyuyamayınca tuhaf tuhaf düşünceler sardı. Fena fena ihtimaller, aksi aksi düşünceler, vızıldayan, konduğu yeri kabartan bir sivrisinek alayı gibi, sıkıntı vererek başına üşüştü.

Kardeşinin evvela ehemmiyet vermediği sözleri, kulaklarında bir trampet gürültüsü ile gümlüyordu. Bu trampet gümbürtüsüne benzeyen sözler yavaş yavaş, perde perde açılan levhalar halini aldı. Kastamonu ve Kastamonu'daki ihtiyar anası, kız kardeşi, bir hayalet gibi yanından geçti. İhtiyar kadınların renkleri balmumlaşmış, dudakları yosunlaşmıştı, vücutları süngü, dipçik, tekme, kamçı yarası içindeydi. Gırtlakları

1 Gayp ileri gelenleri
2 Uygulayıcı durumuna
3 Düzenli ve kurallı

susuzluktan kurumuş insanların korkunç, boğuk boğuk iniltilerini işitti. Onlar meçhul bir yolda ve kızgın bir güneş altında ilerliyordu. İhtiyarların ayaklarındaki bu kalın ve ağır bukağı,[1] her adımda onları biraz daha kötürümleştiriyordu. Bu ihtiyarlar, sarışın, eğri büğrü, dikenli Anadolu yollarından sürgün denilen ve sonu bulunmayan bir ülkeyi arıyorlardı. Bu çok kuvvetli, histen daha kuvvetli hayalin arkasından bakarken:

– Bütün bunlar benim yüzümden ha, diye söylendi.

Yıllardan beri aklına, fikrine gelmeyen şeyler, acayip birer infilakla[2] meydana çıkıyordu. Bu uzun seneler bambaşka itiyatlar peyda eden[3] adamın ruhunda, meçhul iklimler üstündeki kesif[4] karanlık kalkıyordu. Bu sebepten düşüncelerini kendisi de tuhaf buldu. Yorulmuş gibi silkindi, gerindi.

– Adam sen de, dedi, düşündüklerin de söz mü ya? diye kendi kendine söylendi.

Ve sözde düşüncelerden kurtulmak istiyormuş gibi bir türkü tutturdu. Kalın, kuru, köseleleşmiş dudakları açıldı, kapandı:

Sepetçioğlu bir ananın kuzusu
Hiç gitmiyor yüreğimden sızı, yandım
Böyle imiş alnımızın yazısı
Yassıl dağlar yassıl aslan efem geliyor.

Ve Pazvantoğlu söylendi. Fakat dopdolu bir havuzun dibinde biriken hava habbeciklerine[5] benzeyen gizli ve bu akşam evinin kapısını tekmeleyen bir haşarı gibi ruhunun kapısını döven seslerden kurtulmak ne mümkün?

Yıllarca dağlarda bir imparator gibi hüküm süren haydut, valileri korkuttu. Jandarma kumandanlarını püskürttü. Taburlar önünde amana

1 Ağır cezalıların ayaklarına takılıp ucuna pranga bağlanan demir halka.
2 Patlamayla
3 Alışkanlıkları olan
4 Koyu
5 Kabarcıklarına

gelmedi. Şehirleri haraca kesti, köylere bir veli gibi indi. Dağlara nim ilah gibi çıktı. Fakat bu akşamki inatçı hislerle boğuşmadı. Bu karanlığa çekilen, karanlıkta saldıran hisleri yenemedi. Dudakları Sepetçioğlu türküsünü mırıldanırken, derinden gelen hisler gene ayaklandılar; gene Pazvantoğlu'nun ruhu karanlıkta çalınan bir kale kapısı gibi dövülmeye başladı. İşte demir kapıyı döven tokmaktan daha gümbürtülü bir istifham:[1]

– Bu işin sonu ne olacak?

Bu düşünce, tekmelenen bir demir kapı gümbürtüsü ile geç vakte kadar Pazvantoğlu'nu uyutmadı. Horozlar öterken ancak dermansız ve dayak yemiş bir adam gibi yatağına serildi.

***

Esma, Dudu'yu türbeye bıraktıktan sonra Devrek'te rahattı. Kendi kendine hükmediyordu. Fakat Dudu'nun dergâhta kalması müthiş, pek müthiş bir tehlikeydi. Gerçi Esma, Dudu'yu bizzat Dudu'nun kendi emri, kendi arzusu ile etraftan tecrit etmiş gibi görünüyordu. Fakat bu zan, daha ne kadar zaman için böylece tertemiz kalabilirdi. Dudu'nun bir sözü, bir feryadı bütün işleri alt üst edebilirdi. Esasen son zamanlarda, kumandanların kendine karşı nasıl içten içe, kine benzeyen bir şey duyduklarını seziyordu.

Esma, hafiyeler vasıtasıyla kumandanlarını sıkıdan sıkıya takip ettiriyor, konuştuklarını hemen hemen harfiyen öğreniyordu. Pazvantoğlu'nun odasındaki içtimayı da haber almıştı. Konuşulan şeyleri de duydu. Gerçi kumandanlar Pazvantoğlu'nun odasında toplandığı zaman evin etrafını kendi adamları ile kuşatmışlardı. Hafiyeler dolaştılar dolaştılar, içlerinden biri nihayet çete efradının[2] arasından sıvıştı ve damdaki[3] konuşulan şeyleri dinledi.

Esma, Dudu'yu Devrek'e getirmeye karar verdi. Hem bu suretle onu yanında bulunduracak, hem de işi yarıda bırakmak isteyenleri yola getirmek için vasıta[4] olacaktı.

1 Soru
2 Adamlarının
3 Evdeki
4 Aracı

Bunun için Esma, Dudu'yu türbeden getirtti. Ayrılalı on gün olmuştu. Dudu, hapisten bunalmıştı.

Esma ile Dudu, kül rengi keçeler serilmiş bir yer odasında, misafir iki kadın gibi tatlı tatlı konuştular; on günün hasreti Dudu'ya pek acı gelmişti. Sebebini anlayamadığı bu ayrılık için Esma:

– Bacım, dedi, benim burada, senin türbede kalman lazımdı. Sen de bana öyle demiştin.

Dudu böyle bir şey hatırlayamadı:

– Fakat kavuştuk ya!.. diye sevincini izhar etti.[1]

Bugün hep hoşbeşle geçti. Gece yatma zamanına kadar vira[2] konuştular. Bir aralık Esma, Süleyman'a bağırdı:

– Bize bal getir. Taze oğul balları, petek petek dolapta, dedi.

Süleyman, bir tabak aldı, balla doldurdu, iki kadının ortasına bıraktı. Esma ile Dudu, hafîf idare kandillerinin ışığında, saatlerce petekleri dişlediler. Dudu, fazla yiyemedi. Birden gözleri döndü, uykusu gelmiş olacak ki köşeye büzüldü. Derin bir uykuya daldı. Zaten yorgundu da.

Esma, yedi, yedi, yedi... Daha tabakta bal vardı, aklına Selman geldi.

– Gel Selman, diye bağırdı.

Delikanlı karşısına çıktı.

Esma'nın gözleri dönmüştü; kara gözler, gene dişi hırsıyla parlıyor, dişleri âdeta gıcırdıyordu. Erkeğe dik dik, derin derin baktı.

– Selman, dedi, al sen de ye!

Selman petekleri aldı, bu peygamber hediyesini sevine sevine dışarıya götürdü, sofada yemeğe başladı. Bu bal acayip bir baldı. Birkaç lokma aldıktan sonra insanı bir hoş ediyordu. Başı hafif hafif dönüyor, damarları yumuşuyor, vücudu pelteleşiyordu. Fakat tabaktaki balı bırakmak istemiyordu.

Kendi kendine:

– Ha gayret, dedi.

1 Gösterdi
2 Boyuna

Biraz daha yedi. Gözlerinin kapandığını hissetti. Aaa! Ne tuhaf, etraf önünde fırıl fırıl dönüyor, tatlı uyku asabını[1] sardıkça sarıyordu. Gözleri git gide kapandı. Acayip baldan son lokmayı alırken tahtaboşta[2] boylu boyuna uzanıverdi. Ve öylece kaldı.

Dudu'nun kardeşi Hüseyin, nöbet değiştirmeden geliyordu. Ay ışığında tahtaboşta dolaşan, uzanıp kısalan hayaletler gördü. Yumuşak ve ıslak sesler duydu. Ağız şapırtıları işitti. Gizlene gizlene yürüdü. Ay aydınlığında, boylu boyuna uzanmış olan Esma'nın çıplak bir baldırını gördü. Bu baldır ne mermer, ne de fildişine benzetilebilir, onu dünyanın en zeki teşbihi[3], en zarif istiaresi[4], 'baldır'dan daha iyi, daha canlı anlatamaz.

Hüseyin işte onun ta kendisini, gittikçe kalınlaşan gergin derili baldırı gördü. Bu baldır ay ışığında ufkî[5] bir şekilde uzanıyordu; entarinin yırtmacı arasından giren aydınlık, Hüseyin'in gözlerini daha derinlere kadar çekti; geniş, bembeyaz, kâh bir kımıldanma ile ürperen, sağa sola yalpalanan, kâh bedenin ileri çekilmesi ile takallüs eden[6] kalçalara hayretle baktı.

Delikanlı insan ateşiyle baktı, dudaklarını ormanda kanatırcasına ısıran sevgiliye baktı. Biraz daha sokularak dikkatle baktı. Esma, boylu boyunca yerde yatan bir delikanlının üstüne deli gibi atılmıştı. Onu uyandırmaya çalışıyor, beli uyuyan adamın üstünde çalkalanıyordu. Kadın, kolları ile delikanlının vücudunu sarıyor, kollarını sallayıp bacaklarını ısırıyor. Sıkıyor, sıkıştırıyor. Vücudunu lime lime edecekmiş gibi çimdikliyor. Dudaklarını emiyor, emiyordu. Arada bir kadının tatmin edilmeyen arzularının ifadesi olan iniltileri; karışık karışık, yarım yarım heceler, yarım yarım kelimeler işitiliyordu.

– Ih... Hhh... deyişleri duyuluyordu.

Düşündü, baktı, dönmedi. Baktı, baktı... Ve bakakaldı. Hayret etti.

---

1 Damarlarını
2 Çinko ya da tahta döşeli dam altı, taraça
3 Benzetmesi
4 Metafor, eğretileme
5 Yatay
6 Kasılan

– Demek onu daha çok seviyormuş, diye hiddet etti.

– Kadın, peygamber de olsa aşığını aldatır; onu bir aptal ve hiç bir şey anlamaz addeder, diye kendine kızdı:

– Benim neyim eksik, ben erkek değil miyim? Onun benden üstün nesi var, diye kendisinden utandı.

Sırayla şunlar dilinin ucuna geldi:

– Şurada bir kadın, bir erkek sarmaş dolaş olmuşlar. Ben burada neyim? Ben neciyim burada, ne arıyorum?

– Buradan defolup gideyim, dedi, hatta başını çevirdi.

– Ne işleri varsa görsünler, dedi, yürür gibi oldu.

Yürür gibi oldu diyorum, çünkü arzusuna rağmen tek bir adım bile atmadı.

– Eh bakalım şu oyun nasıl bitecek, diye olduğu yerde kaldı ve gülmek istedi.

Esma ile Selman'ı seyre daldı. Bedbinlerin[1] her şeyi kof addeden bomboş bir gülüşleri vardır. Bu gülüş de öyle bir gülüştü. Hüseyin kendisini tutamadı, yılan dişi gibi dokunduğu yere zehir akıtan bir kahkaha salıverdi. Esma, bu delice, bu her şeye:

– Yufff! diyen kahkahanın tesiriyle derin bir uykudan uyanır gibi, önünde boylu boyunca uzanan delikanlının üstünden kalktı. Ortalık iyice aydınlanmıştı, hızlı hızlı yürüyerek odasına doğru ilerledi.

Yerde yatan delikanlının dudaklarından ince kan sızıntısı, boğazına doğru akıp gidiyordu. Selman'ın göğsü bağrı açıktı, sağ memesinin üstünde koskocaman bir yara vardı. Bu yara, büyük ağızlı bir kadının dişlerinin yeriydi. Hüseyin, Selman'ı bu halde görünce, kendisini bir başkası vasıtasıyla[2] aldatan kadının verdiği sızıyı dindirecek tek bir çare aklına geldi. Bu çare kadını orada, Selman'ın gözü önünde öldürmekti. Sevilen ve kıskanılan bu kadının kanı, ne lezzetlidir. Bu vahşi zevk, bir susuzluk insiyakı[3] gibi vücudunu yaktı. Bu zevk, hiddetle karışık bir zevkti.

---

1 Karamsarların
2 Yoluyla
3 İsteği

Hüseyin ani bir hareketle silahını kavradı.

Esma başını kaldırınca Hüseyin'i ve elinde kendisine çevrilmiş olan silahını gördü. Hüseyin'e baktı.

O ne bakıştı!

O ne keskin ve yalın kılıç gibi bir parıltıydı.

Hüseyin olduğu gibi kaldı.

Eli tetiğe gidemedi. Vücudu taş kesildi. Kadın, gökten inen bir vahiy gibi seslendi:

– Onu öldür!

Bu ses onu harekete getirdi, bütün vücudu bir anda zenberekleşti ve karşısındaki aygır ateşiyle coşan, kalçalarını çalkalayarak eş arayan kızgın hayvan, gözleri dönük dişi artık meydanda yoktu. Hangi sihirbaz bu işi yaptı, kim o yüzün çizgilerini birden, bir anda değiştiriverdi? Nerede o deminki bir döşek gibi erkeğin önüne serilmek isteyen dumanlı, bulutlu bakışlar? Nerede o yumuşak, ıslak, kenarları hırsla beyaz beyaz köpürmüş dudaklar? Nerede o kıvrılan, pelteleşen, buram buram dişi buharı ve dişi kokusu dağıtan beden?

Şimdi Hüseyin'in karşısında, insanlara hükmeden, belirsiz, sayısız kellelerin ehramları[1] ucundan ayağa kalkan, mavera ikliminin renklerini taşıyan gözler vardı. Keskin hatlı, tunçlaşan bir yüz, yalnız kumanda ve emir veren, sahibinin güzel dişlerini ara sıra gösteren sert, kalın dudaklar vardı, heybetli ve devlerle gürleşen ilah[2] bedeni vardı.

Peygamber kadın seslendi:

– Öldür onu!

Kadın sustu. Hüseyin'e seri seri[3] baktı, dik dik baktı. Hüseyin gözlerini yumdu ve elindeki martininin dipçiğini olanca kuvvetiyle Selman'ın başına indirdi.

---

1 Piramitleri
2 Tanrısal
3 Hızlı hızlı

Esma, hızlı hızlı odasına girdi. Dudu, bir tiftik postu üstünde hem gözünün çapaklarını siliyor, hem de bir ilahi söylüyordu.

Esma:

– Bacım, diye söze başladı. Telaşlı telaşlı anlattı:

– Selman'ı vurdular.

– Nerede?

– Nah şuracıkta.

– Zülfikar Ordusu'na artık silah çekiliyor. En iyi adamlarımız öldürülmek isteniyor. Bacım nedir bu hal? Kim bilir belki de seni öldürmek isteyen yezidin biri Selman'la boğuşmuş; Selman seni, beni kurtarmak için kendini kurban etmiştir. Selman, bizim için öldü. Selman'ın katilini bulmalıyız. Selman'a bir mezar yapmalıyız. Selman, Ali'nin öz yarıdır.

Dudu heyecanlandı, titredi, dudakları bembeyaz oldu. Yüzünden bir zelzele geçti; yüzünün bütün hatları alt üst oldu. Gözyaşlarına gözyaşı gibi sıcak bir ses karıştı:

– Zavallı çocuk! Can verdik, can isteriz! Ali'm, Ali'm, Şah Ali'm, diye daldı, gözleri kapandı.

Esma, Dudu'nun üstüne kirli bir yorgan çekti ve odadan dışarı çıktı.

Esma, köy heyetlerini topladı; zaten vaka kasabada duyulmuştu, derhal karar verildi: Hüseyin idam olunacak.

Öğleye doğru iki ceset de gömüldü. Dergâhta iki kadın sessiz sessiz ağlaşıyorlar, ara sıra kızarmış, şiş şiş gözlerle birbirlerine bakıyorlardı. Bu iki kadından biri ana, öteki çifte sevgilisini bir anda kaybeden bir aşıktı. Biri oğluna, öteki yoluna baş veren delikanlılar için ağlaşıyorlardı.

Esma'da bebeğini hiddetle kıran bir çocuk nedameti[1] vardı. Hatta bu iki delikanlının birden, bir rüzgâr gibi ortadan çekilmelerine bir türlü inanamıyordu. Ağlaşan kadınlar, uzaktan görülmesin diye pencerelerin tahta kapaklarını sıkı sıkı kapattılar. Bu suretle biri analığı-

1 Pişmanlığı

nı, analığın tabii hislerini saklıyor. Öteki kadın arzularını gizlemek istiyordu. Çünkü artık onlar için ana şefkati ve sevgilinin derdi bir kabahatti, ne kalpleri ne de bedenleri kendilerine aitti.

Herkese hükmedenler, kendi dertlerine doya doya ağlamak hürriyetine bile sahip değillerdi. Onun için gözyaşlarını kimseye göstermemek için çok uğraştılar. Ve nihayet sahneden halkı güldürmek, eğlendirmek için sözüm ona neşeyi, kahkahayı resmeden soytarı gibi gözlerini sildiler, kendilerine metin adam çekidüzeni verdiler. Hatta Dudu, Esma'ya:

– Bu kadar ağlama, Allah'a asi olursun diye kocasından öğrendiği bir tekerlemeyi söyleyerek Esma'ya kuvvet verdi.

Esma, güneş girsin diye pencere kapaklarını açtı. Güneşin ışıklarıyla birlikte onların ilahi ve içtimai şahsiyetleri[1], aydınlığın karanlığı silip süpürmesi gibi içlerindeki karalığı temizledi. Peygamber kadınlar, herkese karşı hiçbir şey olmamış gibi neşeli ve ümitli ümitli gülümsediler.

***

Pazvantoğlu, uyandığı zaman:

– Hüseyin, Selman'ı öldürmüş. Hüseyin demin asıldı, dediler.

Pazvantoğlu şaşırdı:

– Ne, dedi. Selman ölü mü bulunmuş?

– Evet... Ölü... Hem de göğsünde diş yerleri varmış, dudakları ısırılmaktan yara olmuş.

– Eh o öyledir. Sever, oynar, öldürür. Onu da sevdi, oynattı, öldürdü.

– Kim?

– Kim olacak? Allah!

– Evet insanların göğsünü ısıran, dudaklarını emen Allah!

– Peki ya Hüseyin zavallısına ne dersiniz?

– Ne denir hiiiççç!

1 Tanrısal ve toplumsal kişilikleri

– Hiç değil, Selman'ı öldürmüş.

– Belki! Bu toy oğlan, kavak ağacında sallanırken bile birisini arıyor gibiydi.

– Sevdanın zorlusu, adamı ya bıçak altına yatırır ya darağacına çıkarır.

Pazvantoğlu, maksadını açık söylemiyordu. Fakat herkes onun kimden bahsettiğini anlıyordu.

Araçlı Kâzım:

– Yazık oldu oğlana.

Bekir, bıyığının ucunu geveleyerek:

– Gözümüzü açalım. Bugün onun başına gelen yarın da bizim başımıza gelir.

– Onun bizden eksiği neydi?

– Aşıktı.

Bu söz Pazvantoğlu'nun kafasına sipsivri bir demir parçası gibi saplandı.

– Selman, dedi, en çok benimle arkadaştı. Beraber dağda gezdik, birlikte tutulduk, hapishanede yan yana yattık, beraber çıktık. İşte bugüne kadar hep böyle. Sanırım ki bundan sonra sıra benim.

Bekir:

– Bunun sırası yok, Allah geçinden versin.

Pazvantoğlu, derin bir göğüs geçirdi.

– Hıh, dedi, sustu.

Dağların Ali kıran baş keseni olan adamlar için ölüm tehlikesi çok defa hatırlanmaz. Fakat bir kere de hatırlandı mı sanki hemen Azrail enselerinden bastırmış gibi olurlar. O heybetli, kurumlu insanlar, bir anda ürkekleşirler, bıçak altındaki koyun misali alıklaşırlar. Birbirlerinin bakışlarında hile sezerler. Rüzgârlarda hile sezerler. Dağlardan, derelerden hile sezerler. Hileyi sezdikçe canları tatlılaşır, tatlılaşır... Bu dağ çocukları ölüm düşüncesine daldıkları zamanlarda, öyle çıt kırıldım kararlar verirler, öyle korkakça işler yaparlar ki, insan hayretten

hayrete düşer. Pazvantoğlu ve arkadaşları, biraz daha konuşsalardı herkesin içindeki dert meydana çıkacaktı. Çünkü sonsuz maceranın bir çıkar yolunu arayanlar yahut koşuda yorulanlar gibi hemen bir kenara çekilmek istiyorlardı. Bunca senedir Azrail'le beraber dolaştığı halde mütemadiyen ona:

– Geç yiğidim, geç... diyebilenlere, bugünkü korkaklıkları, bir iki söz daha tekrar edilse:

– Şehri talan edip başımızın çaresine bakalım. Zaptiye ile uyuşulur ama bu karıların elinden elaman diye Zülfikar Ordusu darmadağın olacaktı.

Fakat birdenbire kapı ardına kadar açıldı ve Dudu'nun kocası içeri girdi. Herkes lafı değiştirdi. Deli Bekir sordu:

– Burada durduk kaldık, böyle olmaz. Bacılardan haber yok mu?

– Sanırım yakında hepimize yol görünüyor.

Öbür eşkıyalar kırık bir neşe ile:

– Ha... İnşallah... Maşallah... diye Ömer'e renk vermemeye çalıştılar. Çubuklarını yakıp hoşbeşe başladılar.

Pazvantoğlu, sözde Ömer'i biliyor, fakat hakikatte Adaköy'den gelecek adamını bekliyordu. Dudu'nun âdeta mahpus denilecek bir halde dergâhta bırakılması, sonra gene alelacele Devrek'e getirilmesi hiç de boşuna değildi. Pazvantoğlu, arkadaşlarından Cin Emin'i bu işi öğrenmeye göndermişti. Geleceği zamanı biliyor ve onu, arkadaşlarının yanında görmek istemiyordu.

– Abdest tazeleyim, diye odadan çıktı ve hemen yol kenarında gelecek adamıyla karşılaştı.

Adam kısaca anlattı:

– Dudu hatun, Esma Bacı gittikten sonra beş gün kadar hep bağırmış, çağırmış, ağlamış. Herkes onun ağlamalarından korkuya uğramış. Hani nöbetçiler kimseye bir şey demiyorlar ama duyan duymuş.

– E... Adaköy'de ne diyorlar?

– Ne diyecekler? Halimiz berbat diyorlar.

– Daha ne var?

– Ne olacak? Esma Bacı asıl peygamber benim diyormuş, diyorlar.

– Daha?

– Başka bir şey yok. Ha yolda söylediler, üstümüze asker gönderiyorlarmış.

Padişah kılıcını çekmiş, ordunun başındaymış, Seyitler'de konak yeri hazırlanmış bile.

– Peki, dedi, sustu.

Pazvantoğlu ve Emin ağır ağır yürüyordu. Fakat beyni bir arı kovanı gibi uğulduyordu.

Pazvantoğlu:

– Emin be, dedi, işler kötü gidiyor.

– Pek öyle değil, yolları tuttuk mu bir defa her şeyi yaparız.

– Bundan bize ne?

– Bize ne olur mu? Vurgun ederiz. Yakalanırsak affedilir, babam gibi zaptiye yazılırız.

– Ne çıkar be Emin? Hem vurgun etsek de Esma bize bir metelik bırakmaz ki?

– A canım, tozdan, dumandan ferman okunur mu hiç? Hem Esma Bacı seni sever.

– Sevmesinden korkuyorum ya. Selman'ı da seviyordu, Hüseyin'i de.

– Seni sevmesi öyle değil. Onlarda hani onun aşna fişnesi vardı. Seni işe yarar adam diye sever.

– Emin, sana cin diyorlar, ama pek kalın kafasın. Ilgaz'ın buzlu suyu senin beynini dondurmuş.

– Yani sen de Esma'nın aşığı mısın? Bunu mu demek istiyorsun?

– Yooo... Ben ona aşık maşık değilim. Bir tarafta padişah, öte tarafta iki kadın, Allah encamımızı hayretsin.[1] Bu işlerin sonu ne olacak? Sonu ne olacak? Ne olacak?

– Dudu neyse ne, fakat o Esma!

1 Sonumuzu iyi etsin.

– O halde ne diye sevgisinden korkuyorum diyorum.

– Ben eski günleri anlatıyorum.

– Geçmişin lafı mı olur?

– Sen çocuksun be. Vallahi hiçbir şeye aklın ermiyor.

– Nereden ersin?

– Senin aklın ermez ama benimki erer. Bu karıdan başıma bir bela gelecek.

– Ne münasebet?

– Şunun için, bir defa ben onun iç yüzünü biliyorum. O, şimdi büyüdü, hanım oldu, kâfi görmedi efendi oldu, kâfi görmedi, sonunda peygamberlik davasına kalkıştı. Dudu'ya bile kafa tuttu. Tabii peygamber, kahpeliğini bilenlere rahat yüzü gösterir mi? Fırsat eline geçince eski günlerini bilenleri sağ bırakır mı?

– Bu doğru!

– Dahası var.

– Bu da ne ola ki?

– Askerden istipdal[1] olup tezkere almıştım, teneke istipdal tezkere kutusu boynumda, İstanbul'dan satın aldığım martin omuzumda köye geliyorum; eh artık sen düşün bendeki keyfi. Oh diyordum, öküzler artmıştı. Şöyle beş on dönüm yer daha alırım, çoluk çocuk geçinir gideriz. Karı bir taraftan çalışır, ben bir taraftan çalışırım, kızım da iyi büyümüştür. Ne olacak on beşinde evlendik. Allah o gece bir çocuk ihsan etti.[2] Mecidiye'ye[3] yaşımız biraz küçük yazılmış, dört yaş kadar bir şey, babamın yaşı ilerler de, belki beni muin[4] bırakırlar diye. Şöyle böyle, tezkere aldığım zaman, otuz üç yaşındaydım. Bizim kız da 17 yaşına girmişti. Kızımı öyle seviyordum ki, ah bir görsem onu, dünya gözüyle bir görsem de ölsem diyordum. Herkes evlerinin yolunu tuttu. Ben de bizim kulübeye yöneldim. Uzun lafın kısası, yüreğim gazel

1 Terhis olma, bitirme
2 Bağışladı
3 Nüfus kâğıdına
4 Yardımcı

yaprağı[1] gibi tir tir titriyordu. Yaklaştıkça gözüme ilişen yosma kızları, hemen gelip boynuma atılacak, baba diye dil dökecek sanıyordum. Eh bıraktığım zaman o küçüktü. Şimdi kim bilir ne kadar serpilmiş, ne güzel şey olmuştu. Onun her şeyi değişmişti, boyu benim bıraktığım boy değildi, kolları benim bıraktığım kol değildi. Yüzünü hatırlıyordum, yanağının kenarında bir beni vardı. Rast geldiğim her kızda bu beni arıyordum. Bir de gözlerinin rengi, bir bakarsın yeşil söğüt gölgesinde dere gibi, bir bakarsın katran gibi kapkara. Bir bakarsın isli cam arkasından güneşi görüyormuşsun gibi koyu kestane diyeyim. Kuzguna yavrusu güzel gelirmiş. Ben böylece "Acaba benim kız bu mu, acaba şu mu?" diye kapının önüne kadar gelmişim.

Vakit akşam da olmuştu. Evin önünde sürü sürü kağnılar, ezgili ezgili gıcırdaya gıcırdaya birikiyorlardı. Kağnı kalabalığından geçtim, kapıyı tıkırdattım, kapı açıldı. Kızım gözüktü, bana tahminimden daha güzel, daha yosma göründü.

– Kızım, dedim, anan nerede?

– Öldü, iki sene var.

– Büyük anan ne halde?

– Öldü.

– Dede sağ mı?

– Öldü.

– Sen böyle yalnız başına.

– Eh, eş dost var, yalnız koymuyorlar. Hani eve girenlerin çıkanların da haddi hesabı yoktu.

Ben yorgundum, rahat edeyim diye ocağın başına post serdiler, sırtımı duvara dayadım.

– Şu kızı bir baş göz etsem diye düşünmeye vardım, bir çubuk doldurdum.

Karşıma delikanlı delikanlı adamlar çıkıyor, kimi elime tütün tutuşturuyor, kimi elimdeki boş fincanımı almaya savaşıyordu. Ben de:

1 Sonbahar yaprağı

– Eh diyordum, gurbetten gelene itibar ediyorlar. Doğrusu sevinmiyor da değildim, hoşuma gitti. Gitti ama Allah böyle itibarı kimseye vermesin.

– Ağam pek derine daldın, bunların Esma ile ne münasebeti var?

– Laf uzadı ama şimdi anlarsın.

– Dinliyorum.

– Ne diyordum? Ha!.. Bize bir itibar, bir itibar. Bin koyunlu Türkmene bu kadar itibar etmezler.

Ben ilk akşam böyle rahat rahat yattım, yattım ama gece yarısı gürültü oldu, uyandım. Çat kapı açıldı, bir kağnı gıcırtısı başladı. Gıy, gıy... Bir araba gidiyor. Biraz sonra gene çat dedi, kapı açıldı. Arkasından gene gıy, gıy... Kağnı gıcırtıları. Sabaha kadar kapı çat etti, kağnılar gıy gıy. Uykum kaçtı, kalktım baktım, bizim kız odada yok. Kapıyı tıkırdattım, bir kahve ver diye seslendim. Tanımadığım bir delikanlı karşıma çıktı. Bu delikanlı gülümseyerek yüzüme baktı, belindeki kuşağın arasından çakmağı çıkardı, çaktı, kavı yaktı.

– Buyur, diye uzattı.

Çubuk ağzımda kaldı, yakamadım, durakladım doğrusu. Bu adam burada ne arıyordu? Ev benim evimdi. Kız benim kızımdı, ellerin ne işi vardı bir türlü aklım ermedi.

– Sen, dedim, Emine'nin nişanlısı mısın?

Herif yüzünü buruşturdu.

– Allah etmesin!

– Ya!

– Şey canım, senin gibi!

– Benim gibi ne demek?

– Sen uzaktan geliyorsun galiba. Ben nöbet bekliyorum.

Şaşırdım.

– Ne nöbeti bu?

– Emine'ye kavuşma nöbeti.

Beynimden vurulmuşa döndüm.

– Daha nöbet bekleyenler var mı dersin?

– Var ya... Şu gördüğün kağnıların sahipleri. Şimde de biri muhakkak nöbet savuyor.

Tepem attı.

– Nerede?

– Şurada, şu oturduğum odanın altındaki ahırda.

Merdivenleri hoplaya hoplaya indim. Ahırdan dehşetli bir inilti geliyordu, fazla düşünmedim, martinimi kaptım, kapıya dayandım. Bir kurşun, ikisini de zağladı.[1] Eve, hani yıllarca özlediğim eve de samanlığa da yanar odun sokuverdim, tutuşturdum. Ben ayağımla babalık edeceğim diye pezevenkliğe, ev diye bir kerhaneye gelmişim. O itibarlar, o el pençe divan durmalar hep kerhanenin pezevenkliği hatırı içinmiş. Ben bu halle ele güne karşı nasıl çıkardım? Hem nasıl meydana çıkarsın? Katil diye adamı asıverirler. Sultan Aziz devri bu. Hemen dağ yolunu tuttum.

– Peki ama bunlarla Esma'nın münasebeti ne?

– Dinle. Dağa çıktım, askerlikte iyi nişan alırdım, bir elimle yumurtayı havaya fırlatır, bir elimle martininin tetiğini çekerdim vururdum. Uçan kuş elimden kurtulamazdı. Az zamanda dağlara ün verdik. Fazla öşür alan mültezimleri[2] hakladık, malları fukaraya dağıttık. Zaptiye şehri, biz de ovaları, yolları haraca kestik. İşim iyiydi ama insan bu. Bir kararda bin Mevla... Eşraftan biri bağında bizlere bir davet yaptı. Bilirsin ya, bizlerin dağda rahat rahat gezebilmemiz için köylerde, kasabalarda yataklarımız vardı. Bizim yatak, bizim zıddımıza giden mültezimin düşmanıydı. Bizi bunun için davet etmişti. Hacızade nahiye müdürünün ve zaptiye çavuşunun zorlu dostuydu. Onun için rahat rahat yedik içtik, eğlendik, herkes içti. Senin anlayacağın perde kuruldu. Herkes coştu, ben curayı aldım elime. Karı başladı oynamaya, oynadı oynadı, kıvrıldı, döküldü. Mecliste bir içim su oldu. Herkesin gönlüne aktı. Ben biraz daha içtim ya, dünyayı başka türlü görmeye başladım. Hele karı belini arkaya eğip kapkara saçlarını cura-

1 Biçti

2 Osmanlı'da devlet adına vergi toplamaya yetkili kişiler.

nın telleri üstüne salıverdiği zaman, dayanamadım alnından öptüm. Öperken gözlerinin rengi gözlerime ilişti. Bunun gözleri de kızımınki gibiydi. İlk bakışta yüreğimi bir alev kapladı, elimden cura düştü. Bir daha baktım, yüzü de kızımın yüzüydü. O dudaklar, o kaşlarla, kızım mezardan çıkmış sandım, o kadar şüphelendim. Sordum:

– Kız senin adın ne?

Cevap verdi:

– Esma.

Adını değiştirdi sandım. Fakat onun yüzünde, benim kızımın yüzündeki ben yoktu. O zaman inandım. Kızıma benzeyen Esma yüreğimi hoplattı, içimi sızlattı, ne de olsa hatırladım. Halbuki o nedense benim cura çalışımı sevdi. O zaman yakışıklı da bir adamdım. 40 yaşında bir erkek. Esma, benim içimde bir sam yeli gibi geçip tepemi allak bullak edince elimden cura düşmüştü.

– Çal, dedi, oynayacağım. Çal, haydi ne duruyorsun çal. Durmadan çal!

Sonra kucağıma yaslandı, bıyıklarımdan çekti ve dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı. Gerçi bu dudaklar örs üstündeki demir gibi yumuşak, onun gibi kıpkızıldı. Fakat bu öpüş bana bir ölünün sarılışı gibi geliyordu ve zannediyordum ki, elimde can veren biri boğazıma saldırıyor. Kadın, bana hem sarılmıştı hem de kulağıma fısıldadı:

– Seni sevdim.

Ben ne düşünüyordum, o neler söylüyordu. Aramızda ne büyük fark vardı. Onu ittim.

– Haydi, dedim, haydi benim derdim bana yeter.

Esma, birden hiddetlendi, hışımla kucağımdan kalktı. Gözleri dönmüştü:

– Beni beğenmedin mi, diye söylendi.

Ben daha karşımda kızımı görüyor gibiydim. Cevap veremedim sustum. Kadın ısrar etti.

– Öyleyse cura çal bari.

Curayı kaptığım gibi yere çaldım. Cura paramparça oldu. Esma bir

deli gibi üstüme atıldı. Gırtlağıma yapıştı. Hiddetinden beni öldürmek istiyordu. Meclistekiler, kavgaya karıştılar ve Esma'yı bir kenara, beni bir yana aldılar. Esma, bana yiyecekmiş gibi baktı. Ben ona... O ne bakıştı, ne bakış. Bu meclisten sonra iki defa daha ona rast geldim. Bunun biri Ilgaz Dağı'nda bir inde oldu. Bu defa o daha serpilmişti, daha yosma olmuştu. Bir kadehten rakı içtik. Fakat hâlâ bana hiddetliydi. Kalktı oynadı. Öyle oynadı, öyle göbek çalkaladı ki, oyunu bitirip yanıma geldiği zaman sanki su veya ekmek istiyormuş gibi söyledi:

– Seni öldürmek istiyorum.

– Beni sevmiyor musun?

– Ha ha... Ha...

– Neler de biliyorsun sen a kuzum, bir insanı biteviye nasıl seversiniz? İnsan derisini bile birkaç sene olduğu gibi muhafaza edemez. Yara olur, bere olur. Ben sana kızıyorum. Seni öldüreceğim muhakkak.

– Öldür hadi, dedim.

Cevap verdi:

– Tam ölmek istemediğin zaman.

Ben, bu kadının intikamından kurtulmak için çok çalıştım. Ama pek çok. Bir defa da onun için dövüştüm. Onu seviyor muydum, sevmiyor muydum, bilmiyorum. Fakat bir kadının bana darılması tuhaf geliyordu. Esma, acayip bir kadındı. Ona bir orospu demeye dilim varmıyor. Çünkü o her isteyen erkekle yatıp kalkmazdı. O, istediği delikanlının peşine takılır, onu ayartıncaya kadar uğraşırdı. O bir acayip mahluktur. "Erkeklerin bizden ne farkı var. Biz de onlar gibi çalışıyoruz, hatta onlardan daha çok. Ben eşraf çocuğundan daha mı az çalışıyorum, tarlaya giden ben, çifte giden ben, çubuğa giden ben. O ne yapıyor? Ben at gibi çalışıyorum, erkek gibi iş yapıyorum, sonra da beyzadelerin hanım ablalar gibi evde otursunlar. Çifter çifter kapatmalar beslesinler. Onlarınki can da benimki patlıcan mı?" diye çatır çatır söylerdi.

Esma mektep medrese görmedi ama yaman laf ederdi. Hem öyle ulemanın sözleri gibi hoyrat hoyrat sözler söylemezdi. İlk zamanlarda kızdığım bu kadına yavaş yavaş ısındım. Bir gün bizim arkadaşlardan

biri Esma'ya musallat oldu. Kadın ondan hiç mi hiç hoşlanmıyordu. Herifçioğlu bir kenara sıkıştırmış Esma'yla dövüşüp duruyorlar. Gittim:

– Ayıp be! dedim. Ayıp sana, senin zahmın[1] hep karılara galiba! Ersen çık meydana.

Daha lafımı bitirmemiştim, suratıma bir şey indi, dövüşmeye başladık. Kadın, bir koç dövüşü seyreder gibi bizim vuruşmamızı seyretti. Ben üç yerimden öteki dört yerinden yaralanmıştık. Ben, bu yara ile zannediyordum ki Esma ile fit olduk, ne gezer? Ne kinmiş, ne sönmez ateşmiş bu. Ben yaralı yaralı in kovuğunda yatarken gene yanıma geldi. Zannettim ki halimi, hatırımı soracak. Halbuki kovukta altımda bir avuç saman, yaralarımda yağlı yün parçaları, susuz, kimsesiz ve bir yandan bir yana dönemezken karşıma gelip de ne dese beğenirsin?

– Ne dedi?

– Ne diyecek? "Ne, daha sen ölmedin mi" demesin mi?

– Seni seviyor, yoksa bu kadar üstüne düşmezdi.

– Kedi gibi kadın, yavrusunu yiyen kedi gibi. Onun için kendini sevenler birer yavru gibi, sevmeyenler fare gibi hepsi ölümü tadacaktır. Sonra şimdi o peygamber oldu. Kendinin eski günlerini bilenlere rahmet okumaz. Büyüklüğün şanından değildir onları sağ bırakmak.

– Fazla kuruntu ediyorsun, bu kadar dağda gezdin, ayıp bu düşünce.

Konuşa konuşa hükümet dairesinin önüne kadar gelmişlerdi. Pazvantoğlu'nun beyninde gizlenen uyuşuk, belirsiz bütün hatıralar canlanıvermişti; hatta bir an kendisini, beynine dipçik indirilmiş gibi bile hissetti. Boğazında soğuk yağlı bir ipin daraldığını duyar gibi oldu. Tüyleri ürperdi, bedeni diken diken oldu.

Uzaktan bir delikanlı Pazvantoğlu'na yaklaştı. Delikanlı:

– Esma Bacım seni çağırıyor. Hızırlar, dörtler hep hazır.

Pazvantoğlu âdeta istemeye istemeye Esma'nın odasına gitti.

Bütün kumandanlar ve hızırlar keçelere diz çökmüşler, Esma ve Dudu yüzlerine nikaplarını geçirmişlerdi; önlerindeki rahlede sekiz meşin kaplı kitap görünüyordu. Esma, söze başladı:

1 Darben, vuruşun

– Hak emri bendedir. Sekiz kitap hakkı için söylüyorum. Emir verildi, Zülfikar Ordusu ilerleyecek. Şimdi kumandanı seçeceğiz.

Bölük başıları birer çöp parçasını geniş bir yazma mendile koydular. Molla Hasan, bir eliyle çöpü mendilden çekti, öbür eliyle diğer bir mendildeki yazılı kağıdı aldı. Yazılı kağıdı okudu:

– Bekir.

– Boş!

Kağıtları ve çöpleri karıştırdı, bir kağıt ve bir çöp aldı:

– Keskinli Mustafa.

– Boş!

Kağıtları tekrar karıştırdı, çöpleri karıştırdı, bir kağıt aldı, bir çöp çekti, okudu:

– Araçlı Kâzım.

– Boş!

– Pazvantoğlu!

– Mengen.

Hep birden söylediler:

– Mübarek olsun!

Ses, odada bir büyük kavis[1] çizdi:

– Mübarek olsun! Mübarek olsun!

– Bugün hemen bir saat sonra gideceksin! Mengen hemen zaptolunmalı.

– Peki, dedi, bir saat sonra yola çıkıyorum.

Bir saat sonra her şey hazırdı. Esma, Dudu, Hızırlar, öteki bölük başları Pazvantoğlu'nu çeşme başından selametlediler.[2]

Pazvantoğlu, işgal kuvvetlerinin önünde renk vermeden ilerliyordu. Fakat bu eski eşkıyanın bakışlarına, yüzündeki çizgilere, gözlerinin kenarında bir iki günün derinleştirdiği hatlara dikkat edenler, Pazvantoğlu'nda memnun ve imanlı bir adamın haleti ruhiyesini göremezlerdi. Pazvantoğlu, bitkin bir halde kasabadan uzaklaştı.

---

1 Yay

2 Uğurladılar.

Pazvantoğlu, çete biraz ilerledikten sonra atının üstünde geri döndü ve hızlı hızlı söylendi:

– Cin Emin'i bana çağırın!

Bir toz, bir duman, bir atlı Pazvantoğlu'nun yanında, atının kantarmalarını[1] kastı, uzun saçaklı, velenseli[2] Osmanlı eğeri üstünde biraz daha dikleşti.

– Geldim ağam, dedi.

Pazvantoğlu, Emin'e acayip acayip baktı ve:

– Dediğin oldu, gidiyoruz.

– Nereye?

– Mengen'e!

– Mengen'e mi?

– Evet, Mengen'e. Ta kendisine.

– Ayağını öpeyim ağam, bir daha tekrar et. Kurbanın olayım, doğru mu? Mengen'e mi gidiyoruz?

– Doğru da laf mı? Sana yalan mı söyleyeceğim.

– Öyleyse çabuk gidelim, atları sürelim.

Pazvantoğlu, ileri emri verildikten sonra;

"Gitmem" diyemedi.

Fakat canı hiç de gitmek istemiyordu, yalnız gitmek değil kalmak da onun içini sıkıyordu. Öyle kararsız, öyle kararsızdı ki, her emrivaki, onu boynundan bir iple bağlanmış kuzu haline koymuştu. Bunun için "git" dediler; hareket etti, "dur" deselerdi duracaktı, yahut karşısına bir tek zaptiye çıkıverse hemen teslim oluverecekti. Böyle bulanık bir haleti ruhiye içinde Emin'in sözleri tuhafına gidiyordu.

Pazvantoğlu düşünmeden bağırdı:

– Dörtnala...

1 Atların ağzına vurulan, dizginlere bağlı demir
2 Battaniyeli

Mengen yolunda, atlarının ağızları köpürmüş, yeleleri ve kuyrukları havada dalgalanan iki atlı –bu iki atlı Emin'le Pazvantoğlu'ydu– iki dost atbaşı beraber gidiyorlardı.

Emin:

– Biraz daha atları sürsek, dedi.

Pazvantoğlu:

– İyi ama kelle götürmüyoruz ya, nedir bu acele?

– Şehre erken erken girmek daha iyidir zannederim.

– Peki, istediğin gibi olsun!

Atlar bir yokuş tırmandılar, hayvanların birkaç defa daha boyunları uzadı, kısaldı ve nihayet uzaktan Mengen'in minareleri göründü. Emin, bir çocuk gibi sevindi, gülümseyerek Pazvantoğlu'na baktı.

– İki saat sonra şehirdeyiz, dedi.

Pazvantoğlu, Emin'in bu çocukça sevincinden hiç mi hiçbir şey anlamıyordu. Atlar, karınlarına mahmuzları yedikçe kulaklarını kısarak tozlu yollardan incecik, kıvrıntılı bir yoldan inişe geçtiler ve bir dönemeci saptılar. Birdenbire önlerine Mengen'in esmer evlerinin damları, yeşil ağaç kümeleri çıkıverdi.

Bu bir dönemeci sapar sapmaz karşılarına çıkan manzara, Emin'i sapsarı etti. Al atın üstünde bir an nefesi kesilir gibi oldu. Eğerin üstünde sağa sola sallandı, sonra:

"Ohhh!" diye koskocaman bir nefes aldı.

Ve sonra korkmuş gibi oldu; yüzüne korkan ve acı duyanların hazin maskesi takıldı. Biraz evvel sevinen, somurtkanlaştı. Emin, Pazvantoğlu'na seslendi:

– Acep şehirde bulabilir miyim?

– Hâlâ unutmadın mı o çocukluğu?

– Unuttum sanıyordum ama unutmamışım. Unutulur gibi değil ki.

– Senin bu ilk göz ağrındı değil mi?

– Yalnız benim değil, ben de onun ilk göz ağrısıyım.

İki dağ adamı, yaşlı başlı, gün görmüş, yol kesmiş, köylere, dağlara,

derelere hükmeden adamların ruhları ne acayip bir âlemdir. Ne tuhaf tezatlar yan yana, baş başa, el ele vererek yaşarlar. Bu koskocaman gövdelerin, granitleşen yüreklerin bir köşeciğinde sıpsıcak, hoplayan bir çocuk hali vardı. Kalp zannedersiniz ki granit yuvada eğretidir. Böyle zannederseniz aldanırsınız. Bu sıpsıcak çocuk kanı, birdenbire donuverir diye korkmayınız. Bu devlerin granit bedenler içinde çağlayan kanları daima sıcaktır ve daima delikanlıdır. Onların yaşlarına rağmen bir tarafları tamamıyla çocuktur. Pazvantoğlu ve Emin, sevgiden çocukça ve çocuk gibi bahsediyorlardı. Bu belleri palalı, omuzları silahlı, yüzleri granitlere çarpa çarpa aşınmış tunçlar gibi çizik çizik, şerha şerha bıçak, kama, kurşun yerleriyle dolu insanlar konuşmalarına devam ettiler:

– Ben küçüktüm, o da ufaktı. Dere kenarında bir avuç çamur alır, su kenarında çömelir, çamurdan evler yapardık. Bir gün gene bir avuç çamurdan ev yapıyorduk, o dedi ki:

– Haydi getir, senin çamurunu benim çamurlarımla karıştıralım, kocaman ev yapalım.

Çamurlarımızı karıştırdık, öbür çocuklarınkinden daha büyük bir ev yaptık, parmaklarımızı çamura batırdık, pencereler yaptık. Benim babam rençberdi.[1] Onun babası nahiyenin kâtibiydi, ama gene hep beraber oynardık. Her Allah'ın günü sabahtan akşama kadar bütün çocuklar kaz yavrularını dereye sokar, hindileri kabartırdık; bu kız hiç mi hiç benden ayrılmazdı. Gün doğar doğmaz sokağa fırladıktan güneş batıncaya kadar birbirimizden ayrılmazdık. Her sabah onu kapısının önünde beklerdim. Gene bir gün, kapılarının önünde bekliyordum. Evden bir çığlık koptu.

– Orospu... Kahpe, senin dilini kızgın maşalarla mı yakayım, kara biber mi, kırmızı biber mi süreyim? Söyle, çabuk söyle! Sen babanın getirdiği bebeğe "Emin" dersin ha! Kara gözlü kuzunun adı Emin. Bu ne böyle?

Tokatların şakırtısı yüreğimi ezdi. Anası İstanbullu'ydu; bir taraftan şakır şakır silleler indiriyor, bir taraftan da:

1 İşçiydi.

"Canım bebeği o Türk'e benzetiyorsun. O kınalı kara gözlü kuzuyu... Kuzu nerede, o hantal rençber oğlu nerede? Bir daha seni o oğlanla beraber görürsem sağ kalırım sanma e mi? İki bacağından tutup ayırıveririm" diyordu.

Bu sözleri duyunca beynimden vurulmuşa döndüm. Bu lafların arkasından şırrak, şırrak şaplaklar beni yerimde fırıl fırıl döndürdü. Hele kızın ağlayışını duyunca ne yapacağımı şaşırdım. Çocukluk bu, onu kurtarmak istiyordum. Ama nasıl kurtaracaktım, onu bilmiyordum. Güppedek kapıya yaslandım. Koca kapı gümbürdedi, gacır gucur etti. Kapı açıldı. Kapının açılmasıyla bir elin enseme yapışması bir oldu. Ensem sille tokat yağmuru altında kaldı. Kadın, kızına çıkıştığı gibi bana da saldı, söylendi, bağırdı:

– Hadiii... Hödük Türk... Hadi... Arkanı kürke, kapını Türk'e alıştırma, diye bastı şaplağı, bastı şaplağı bana.

Ertesi gün gene sabahleyin erkenden sokağa fırladım. Hoş durduğum yer eve pek yakın değildi. Köşenin başında kızın sokağa çıktığını görebilecek bir yerde durdum. Biraz bekledim, biraz daha bekledim. Beklerken hiç haberim olmadan adım adım ilerlemiş, evin önüne gelmişim. Evin önüne geldiğimi neden sonra anladım. Ben kızı düşünüyordum. Bu bir günlük hasret pek yaman geldi. Yarın diyordum, ne de çok; öbür gün, daha öbür gün hiç onu göremeyecek miyim?

Anası babası onu benden kaçırıyorlar. Ben de onu onlardan kaçırırdım; iş düzelir gider, düzelir ama kızı nasıl kaçırmalı? Bizim atı alırım, sabah erkenden kimseler uyanmadan evin önüne gelirim. Kız da, ben de ata atlar gideriz. O gün, akşama kadar bir yerlere gitmedim, ta ki kız sokağa çıkınca kendisini görüp söyleyeceklerimi söyleyeyim diye akşama kadar bekledim. Ne gelen var, ne giden. Babası geldi gitti, komşular geldi gitti, kız meydana çıkmadı. Ne pencereden, ne de kapıdan gözüktü. Akşam serinliği bastı, uzaktan nahiye müdürünün oğlu sökün etti. Yanında zaptiye çavuşunun oğlu ile imamın oğlu vardı; manifatura tüccarının oğlu da arkadan koşa koşa onlara yetişti. Ben, biraz onlara doğru yürüdüm, onlar bana doğru.

– Haydi, dedim, haydi askerlik oynayalım.

Nahiye müdürünün oğlu kumandan oldu. Zaptiye çavuşununki onbaşı, bizler de asker. Kumandan, kumanda verdi:

– Hazır ol! Selam dur! Sola dön! Arş ileri! Rap, rap, rappp...

Yürümeye başladık. Tam bizimkinin kapısı önündeydik, aklıma bir şey geldi. Kızı dışarıya çıkarmak için bir hile buldum. Kumandana dedim ki:

– Şevket Bey, bizim bölüğe bir borazan lazım.

– Sahi, dedi, nereden bulmalı?

– Dürriye Hanımda var. Babası ona otuz iki hava çalan bir mızıka getirtti.

Kumandan bize bağırdı:

– Bölük dur!

Bölük durdu, Şevket kapıyı çaldı. Dürriye'nin annesi kapıyı açtı.

– Buyursunlar mini mini paşam. Paşam beğenmiş de teyzesine misafir de gelmiş. Gel Dürriye, bak kim geldi? Bak arkadaşın seni bekliyor. Hadi misafirine ikram et, dedi.

Dürriye şıpır şıpır terliklerini sürükleye sürükleye merdivenden indi. Şevket hızlı hızlı seslendi:

– Haydi... Askerlik oynuyoruz, mızıkacı ol.

Kızın anası:

– İşittin mi yavrum? Şevket'le git oyna, küçük bey seni çağırmaya gelmiş. Sakın ha Ömer'lerin oğluyla oynayayım deme. Bak Şevket sana layık arkadaş. Haydi Allah'ın birliğine emanet!

Dürriye elinde düdüğü önde, Şevket arkada kapıdan çıktılar. Dürriye bölüğün önüne geçti, düdüğünü çalmaya başladı. Şevket bağırdı:

– İleri arş!

Bir hayli yürüdük. Namazgâha kadar geldik, söğüt dallarından silahlarımızı çattık, hâlâ Dürriye'yi görüp bir şey söyleyememiştim. Kız benimle konuşmaktan korkuyordu. Kız bir defa yanıma gelecek oldu, Şevket gözlerini açа açа böbürlendi:

– Haa... Biliyor musun annen sana ne dedi, diye çocukcağızı korkuttu.

Mutlaka onunla sözleşmeliydim ve bu hasretliğe bir çare bulmalıydım.

– Haydin, dedim, arkadaşlar saklambaç oynayalım!

– Peki; ebe kim olsun dediler.

– Ben, dedim.

Oyuna başladık. Çocuklar öyle saklanmışlardı ki bulmanın imkânı yoktu. Bir hayli aradım, taradım, namazgâhın yanındaki kuru çeşmenin yalağında Dürriye'yi yakaladım. Ona dedim ki:

– Yarın sabah erkenden hazırlan, bohçanı al, ben erkenden gelip seni alacağım.

– Peki, dedi.

Akşama kadar oynadık. Ertesi sabah bizim al beygiri ahırdan çektim. Evin önüne götürdüm. Kızcağız penceredeydi, hemen küçücük bohçasını attı.

– Sıkı tut, içinde bebeklerim var, diye seslendi.

Sonra sessiz sessiz indi. Ben, basamak oldum, o sırtıma bastı, beygire atladı, arkasından ben atladım. Bastım tekmeyi beygire. Kalktı dört nala, kız önde ben terkide bir hayli gittik. Birden hayvanın dizgini elimden çıktı. Bizim kızıl beygir deli deli yürümeye başladı. Artık hayvan bizi istediği yere götürüyordu. İkimizde de bet beniz atmıştı. Bir şeycikler söylemiyorduk. Hayvan, bir boy çarşıyı dolaştı. Hayvanın arkasından koştular. Kız avaz avaz bağırıyordu. Hayvan, bizi döne dolaştıra Dürriye'lerin evinin önüne getirdi. Kızın çığlığını işitenler pencerelere üşüştüler. Beygir, bu seslerden daha ziyade[1] ürktü, delileştikçe delileşti, hopladı, zıpladı, yan yana yürüyerek küt diye dut ağacına çarptı. Ağaç ve evler aşağı eğildi, secdeye kapanır gibi bir şey oldu. Yol, kaldırım kayaları dimdik ayağa kalktı. Biraz sonra dut ağacının dibinde bir kalabalık etrafımızı sardı. Anası, kızını kucağına aldı ve ağaç etrafında toplananlar meğer yalnız nahiye kâtibinin karısına yardım için gelmişlermiş. Beni olduğum gibi bıraktılar. Herkes başımdan çekildi gitti. Akşama kadar yaralı bir köpek yavrusu gibi söğüt ağacının dibinde inledim durdum. Sesime

1 Çok

aldıran bile olmadı. Sürüne sürüne eve döndüm. Eve gelince babamdan da temiz bir dayak yedim. Kızın anası, zaptiye ile babama haber göndermiş, demiş ki:

"Oğlunu zapt etsin, sonu dumandır."

Bundan sonra babam beni kasabanın öbür ucuna bir demirciye çırak verdi. Sabahleyin dükkâna giderken, akşamleyin dükkândan dönerken bir fırsatını bulup kızın evinin önünden geçerdim. Bazen kendini görürdüm. Bir bayram günü, nahiye müdürünün oğlu ile birlikte el öpmeden dönüyorlardı. Yanlarına yanaştım, konuşmak istedim. Kız beni görünce durakladı, Şevket gözlerini açtı, kötü kötü baktı.

– Evde annelerimiz bizi bekler. Bu pis demirci çırağı ile ne konuşacaksın, diye hızlı hızlı söylendi.

Kız da boynunu büktü. Kös kös döndü, Şevket'le birlikte yürüdü gitti. Sonra onu aylarca göremediğim olurdu. Ara sıra deli gönül hükmedince gece demez, gündüz demez yollara düşer, onun yüzünü bir görür gibi olurdum. Bazen akşam ezanından sonra onların evlerinin karşısındaki dut ağacına çıkardım. Karanlık basınca el ayak çekilirdi. Dut ağacında iyi bir çatal vardı. Onun üstüne çıktım mı, kimsecikler beni görmezdi. Ben evin yola bakan odalarını adamakıllı seyrederdim. Sular kararıktan sonra ışıklı bir oda içinde, insan daha güzel, daha hoş görünüyor. Hele insan uzun zaman özler, özler de birdenbire görüverirse... Ben de kızı görünce öyle olurdum. Beni bir titreme alırdı. Çenelerim atar, dişlerim zangırdardı. Bir gün ellerimle tuttuğum daldan az daha cubbadak aşağıya gidiyordum; güçlükle kurtuldum, tutundum. Kaç gece böyle dallar üstünde, kuşlar gibi tünekledim. Tek ona yakın olayım, tek onu ortalık açılırken göreyim diye.

Bir zamanlar evden kaçtım. Burada güneşle yattım, güneşle kalktım. Kimse görmeden ağaçtan indim. Dükkâna gittim. Demirci dükkânına da onun için gidiyordum. Onu benden ayrılmaz bir hale koymak çareleri düşünüyordum. Onun için şu karşıki tepeye taştan bir kale yapsam, onu bu kulenin içine saklasam. Alimallah[1] kuş uçurtmam diyordum. Diyordum ama kaleyi nasıl yapacaktım? Çocukluk

1 Allah bilir

bu, insan dört başı mamur[1] düşünüyor. Ben çekiç sallarken hep bunları dünürdüm. Bu kadar değil, dahası var. Hayal bu ya, ben kaleyi yapardım, kızı içeriye saklardım, derken bakarım bulut gibi atlılar gelir kızı kaleden almaya, savaşırlar. Ben önlerine çıkarım, hepsiyle ayrı ayrı kılıç kılıca dövüşürdüm; kiminin kellesi bedeninden ayrılır, kiminin bilekleri kılıçlarıyla birlikte kopardı. Bazen bunu düşünürken elimdeki çekiç örsten dışarı fırlardı. Kaç kere elimdeki çekici ayağıma düşürdüm, kaç defa ustanın elini yaraladım. Kale yapamadım, kızı alamadım ama bir bıçak yaptım. Hem ben bıçağı yapmak için ne kadar uğraştım, ne kadar çalıştım. Demirimi kızgın ocağa soktum. Demiri, kıpkızıl alev yaptım, dövdüm, dövdüm, dövdüm... Sonra suya soktum, eyeledim, bileyledim. Demir, o kapkara demir öyle güzelleşti, öyle keskinleşti ki, üstüne kıl düşse iki bölük olurdu. Günlerce, haftalarca, aylarca onun için uğraştım. O kama, kemik saplı bıçak, beni bir sene uğraştırdı. Onu her elime alışta, "Hah, derdim, onu alanın işini bitirecek!"

Bıçağı her elime alışta, bir tarafında eksiklik buluyordum. Orasını burasını düzeltiyordum ve nihayet bıçağın sırtını bir testere gibi oyuk oyuk yaptım. Nasıl söyleyeyim, kıza duyduğum hasret ateşe girdi, alev oldu, örste dövüldü, suya girdi, çelik oldu ve nihayet ağzı pırıl pırıl yanan bir bıçak oldu. Demirci dükkânında bunun için senelerce körük çektim, demir dövdüm.

Emin anlatırken uzaktan silah sesleri geldi:

Vooovvv

Vooovvv

Gıırrrrrr

Vooovvv

Vooovvv

Herkes kulak kabarttı. Haydutlar atlarının gemlerini kastılar. Ellerini kaşlarının üstüne koyarak dört tarafa bakındılar ve derhal atlarından inip fundalar arasına gizlendiler; silah sesleri yine başladı:

1 Burada eksiksiz anlamında

Gıırrrrrr

Voovvv

Voovvv

Gıırrrrr

Bu defa sesler daha uzaktan geliyordu. Pazvantoğlu:

– Bizim uç, zaptiyelerle çatıştı. Zaptiyeleri sürdüler, götürüyorlar.

Bir iki dakika daha fundalar arasında kaldılar, tüfek sesleri daha ziyade uzaklaşmıştı, artık ipte asılı kilime sopayla vururlar gibi:

– Pattt pat, sesleri işitiliyordu.

Emin, Pazvantoğlu'na baktı:

– İlerlesek, dedi.

Pazvantoğlu, yüksekçe bir tepeye çıktı ve:

– At başına, haydi! diye bağırdı.

Atları sürdüler. Bir toz, bir duman, yine atlılar etrafı iğde dallarıyla çevrilmiş kurşun renginde bir inişten savruldular. Bir yokuşa doğru çıkarken yol kenarında iniltiler işittiler. Atların kulakları dikildi, başlar ses gelen tarafa döndü. Bir iki dakika yürümek kâfi geldi. Önlerine hırıldayan, yerde debelenen bir at çıktı. Kır atın karnında, sırtında oluk oluk pıhtılaşmış kanlar vardı. Ve yer yer kanlı çamur yığınları pıhtı oluklarından boşalan yerleri doldurmuştu. At eğer bacaklarını oynatmasaydı, insan bunu üstüne kan serpilmiş bir toprak yığını zannederdi. Atın hırıltısı o kadar fazlaydı ki, başka ses işitilmiyordu. Bir tüfek patladı.

– Kurtuldu hayvan, diye seslendiler.

Bu defa bir insan iniltisi derinden derinden aksetti. Atın yanından fundalıklara doğru uzayıp giden bir kan çizgisi bütün kafileyi boyunlarına takılmış bir bağ gibi fundalara doğru çekti, sürükledi, götürdü. Atlıların bir kısmı yolu tuttular. Sekiz on kişi atlarından atladılar. Askerlerin avcıya çıktıkları gibi, beşer adım aralıkla fundalar arasından sektiler. Martinlerin dipçikleri koltuk altında ve şehadet parmakları tetikte. Emin de bunların arasındaydı, ses gitgide fazlalaştı. Nihayet bir çukurda, bir adam buldular. Bu bir adam değil, yere

devrilmiş kan pıhtısından bir heykeldi. Bu yaralı adamın kılığından zaptiye olduğu anlaşılıyordu. Yalnız göz çukurlarına kan dolmuştu. Emin, matarasını uzattı, adam avurtlarını şişire şişire içti. Emin, bu adamı su içişinden tanıdı.

– Ulan Mehmet, senin burada ne işin var?

– Gönderdiler.

– Ne diye?

– Mengen'i sihirbazlar basacakmış, onlara karşı gönderdiler. Bir dakika içinde darmadağın olduk.

Emin, bir başkasının matarasını aldı. Zaptiyenin yüzünü yıkadı. Mehmet'in yüzünü yıkarken eli kan pıhtılarını kaldırdıkça Mehmet'in yüzündeki senelerin nikabını da çıkarıyordu. Nihayet zaptiye çavuşunun oğlunun yüzünü buldu. Bu çocuk Mengen'de vaktiyle çocuklara askerlik oyunlarında onbaşılık eden çocuktu. Bu manzara, Emin'in biraz evvel Pazvantoğlu'na anlattığı çocukluk hatıralarını tekmeledi.

Emin sordu:

– Şevket, ne oldu?

– Kâtibin kızını aldı. Babası tekaüt oldu. Şimdi Sıddıkzade'lerin Mengen'deki dükkânında çalışıyor. Onunla ortak oldu, onların tarlalarına bakıyor, tiftik topluyor, aşar mültezimliği[1] ediyor. Şimdi Mengen'deki gönüllülerin başında.

– Desene ki gene kumandan?

Emin biraz çekildi, bir silah patladı.

– Allah taksiratını[2] affetsin. Kurtuldu, diye bir fısıltı oldu.

– Kaçıyorlar...

– Kaçıyorlar...

---

1 Osmanlı döneminde köylülerden, ürettikleri tarım ürünleri karşılığında alınan vergi toplatıcılığı.

2 Günahlarını

– Dört nal!

– Rahvan da gitsek yetişiriz.

Boğuk boğuk sesler uğulduyor. Her sesin üstünde kurşun sesi, ıslık çalarak, dimdik, madeni adımlarla yürüyordu. Bu adamlar kâh yavaşlıyor; tak... tak... ilerliyor, kâh koşuyor; takırrrr, gırrrrr, diye uzaklara atılıyordu. Ters yüzüne Mengen kapısından içeri girenlerin arkasından atlılar kasabayı bastılar. Emin en öndeydi. Kendi kendine:

– Giderim. Ön alırım, diyordu.

Atını sürdü. Nahiye kâtibinin evi önüne gelmek için güçlük çekmedi. Kasaba baştan başa ürpermiş, tüyleri diken diken olmuş bir beden gibiydi. Herkes neye uğradığını anlayamamıştı. Her evden heyecanlı heyecanlı sesler işitiliyor, süratle dükkân kepenkleri birbirine çarpa çarpa kapanıyordu. Emin'in atı, bu hengâmede kâtibin evinin tam önünde durdu. Emin'in vaktiyle kızı kaçırmak için atını durdurduğu yerde, yaşlı ve sarkık bıyıklı adam aynı saffetle[1] bağırdı:

– Düriye... Düriye... Kız Dürriye...

İçeride ses yok...

Seda yok...

Cevap yok...

Tekrar bağırdı. Sanki o eski demirci çırağı, bir büyük adam heykelinin içinden sesleniyordu:

– Haydi haydi, seni almaya geldim.

Bir ayak pıtırtısı oldu, ince bir kadın sesi:

– Sen kimsin?

– Ben Emin... Emin...

Pencerenin tahta kapağı açıldı, olgun bir kadın bedeni, bir hayal gibi geçti.

Bir tabanca boşandı, bir ses işitildi.

– Ay!..

---

1 Saflıkla

Emin, dut ağacının dibine düştü, at gemini takırdatarak ve başını sallaya sallaya ilerledi. Emin'i gece devriyeler dut ağacının altında buldular. Ay ışığında baktılar. Emin'in gözbebeklerinde olgun bedenli bir kadın minyatürü vardı. Bu hayalet, yarı açık göz kapaklarının arkasından pırıl pırıl yanıyordu.

IX

Mengen fazla mukavemet[1] edemedi, ahali kısmen Bolu'ya, kısmen Gerede'ye kaçtı.

Mengen'e giriş Pazvantoğlu için Devrek'e girişinden farklı değildi. Pazvantoğlu'nun Mengen'e ilerleyişi Bolu'da ve Kastamonu'da bir yıldırım gibi tesir yaptı. Hele Mengen'den kaçanların heyecanlı heyecanlı anlattıkları şeyler, Bolu'yu baştan başa sarstı. Bütün şehir, günlerce korktu, heyecan içinde ürperdi. Gece gündüz şehir kapılarında nöbetçiler bekledi.

Dört nala giden bir at, anasının arkasından bir merkep yavrusu, yüksek sesle bağıran bir tellal, hızlı hızlı yürüyen bir delikanlı, yüksek bir yerden yaylayı seyreden bir ihtiyarın telaşlı telaşlı bakışı, şehri alt üst etmeye kâfi geldi. Kaç defa:

– Geliyorlar! Geliyorlar, diye halk birbirine girdi.

Hükümet her gün tellallar çıkardı. Halkı teskin[2] emek için camilerde vaizler tertip ettirdi, bir hafta içinde üç bin gönüllü kaydolundu; yeşil cüppeli, beyaz sarıklı, bir omuzunda tüfeği, ötekinde sancağı taşıyan müftüyü zaptiye kuvvetleri, gönüllüler ve bayram topları takip etti. Bu acayip kafile, şehri fırdolayı dolaştı. Maksatları, mütecavizleri[3] Bolu şehrinin kapılarında tepelemekti. Bunun için hükümet kuvvetlerinin manga üzerine yürümesi geri kaldı.

1 Direnemedi
2 Yatıştırmak
3 Saldırganları

Pazvantoğlu, Bolu'da olup bitenlerden haberdar değildi. Hükümet kuvvetleri tarafından tecavüzün geri kalması üzerine aklına yeni yeni şeyler geliyordu.

– Mengen'i diyordu, elimde tutarım, hükümet kuvvetleri kıpırdanamıyor. Esma Bacının kuvvetlerini de püskürttüm mü işim iş!

Fakat bu hülya çok devam edemedi. Birden kardeşi Süleyman yanına çıkageldi.

– Kardeşim, dedi, son sözümü söylemeye geldim, kendini bir defa daha kurtarabilirsin.

– Deme.

– Vallah öyle. Bolu'da dehşetli kuvvetler birikiyor. İstanbul'dan gönderilen askerler, bir topçu alayı, süvariler, Akça Şehir'den karaya çıktı. Kastamonu'da padişahın yaverleri var. Hatta sana şunu söyleyeyim, hünkâr için konak yerleri yapılıyor.

– Peki Bolu'dan neye hücum etmiyorlar?

– Sihirbazların tecavüzünü bekliyorlar. Bir taraftan siz hücum ederken, öte taraftan İstanbul'dan gelen kuvvetler arkadan çevirecekler. İnan buna. Hem vallahi hem billahi. Fırsat varken başını kurtar.

Eşkıyalar birkaç gün daha Mengen'de beklediler. Bu vaziyet önünde Pazvantoğlu, kardeşinin söylediklerine pek inanmak istemiyordu.

Nihayet, vaziyeti iyice anlamak için şehirden uzaklaştı.

Pazvantoğlu, yüksek bir ağacın üstünden ovayı seyretti. Bütün ova, öbek öbek çadır ve silah çatıklarıyla örtülüydü, kara bulut gibi asker kümeleri görünüyordu. Arabalar, cephane arabaları, süvari beygirleri ve hele koşulmaya amade duran kocaman kocaman ağızlı toplar, ovaya dehşetli bir hal veriyordu. Kocaman ve yemyeşil bir çiçek denizi halinde uzayıp giden mesafelerin bu kadar heybetli olduğunu kimse bilmez; hiçbir zamanda ve hiçbir devirde buraya bu kadar asker ayak atmamıştı.

Pazvantoğlu bu heybetli kalabalığı görünce, kardeşinin sözlerini

hatırladı. Gerede ve Adaköy'de geçen hadiseleri hatırladı. Esma'yı, Dudu'yu bir tarafa, üzerlerine dağ gibi asker gönderen devleti bir tarafa koydu. Esma'yı, Dudu'yu idam sehpasına koşa koşa gelen ve iplerini kendileri boyunlarına takan deliler gibi görüyordu. Bu hisle ağaçtan indi. Kır atına atladı ve Mengen yolunu tuttu. Arkadaşları Pazvantoğlu'nu dört gözle bekliyorlardı.

Ertesi sabah Mengen kapılarından çıkan Zülfikar Ordusu askerlerini herkes biraz ilerde karargâh kurmuş olan devlet kuvvetlerine baskın edecek zannediyordu.

Zülfikar Ordusu'nun önünde, sağa sola selam vere vere ilerleyen Pazvantoğlu, Zülfikar Ordusu'nun âdeta inandığı, kudretine iman getirdiği bir insandı. O âdeta Ali'nin istihalesiydi.[1] Onu şahsen de Ali'ye benzetenler pek çoktu.

Kasabadan uzaklaşırken, onu devlerle dövüşmeye giden, karanlıklarla vuruşan, esatirî[2] bir kahraman gibi görüyorlar; esatirî kahramana şarkta[3] verilen şekil şemaili[4] derhal Pazvantoğlu'na yakıştırıyorlardı.

– Çenesi, top sakalı, ensesi tıpkı Ali...

– Mübareğin yüzü de ne nurlu...

– Efendimizin soyundan gelmese böyle heybetli olur mu?

– Uğuru açık olsun!

– Kılıcın keskin olsun!

– Biriniz bin görünsün!

– Bastığın yer nur olsun!

– Seni doğuran ananın mekânı cennettir.

– Ne mutlu böyle bir yiğidin gününde yaşayanlara.

– Bin yaşa! Var ol Pazvantoğlu! Var ol!

---

1 Dönüşmüş haliydi
2 Mitolojik, efsanevi, masalsı
3 Doğu'da
4 Gösterişi

Zülfikar Ordusu ahalinin alkışları arasında kasabadan çıktı. Pazvantoğlu'nun askerleri, namazgâhı terk edeli bir hayli olduğu halde alkış sesleri işitiliyordu:

– Yaşa... Bin yaşa Pazvantoğlu, var olsun Zülfikar Ordusu.

– Yaşa! Yaşa! Var ol! Var ol!

Akşama doğru Mengen'e bir süvari bölüğü tozu dumana katarak girince herkes şaşırdı.

Halk birdenbire ümitten dehşete düştü.

Süvari kolları kasabanın sokaklarında dolaşıp gezerken:

– Kendisi gelip teslim oldu.

– Pazvantoğlu kurnazmış!

– Affa uğradı, diye söyleniyorlardı.

Daha sabahleyin kahraman diye tanıtılan Pazvantoğlu'nun görünüşü derhal değişti. O artık bir kahraman, bir büyük münci[1] değil, bir münafık,[2] bir serseri, bir casus, bir bozguncuydu. Süvarilerden sonra kasabaya giren işgal kuvvetleri, kasaba halkına âdeta esir muamelesi ediyorlardı.

Zülfikar muhipleri[3] bir gece içinde tevkif edilerek[4] zindana atıldılar. Ertesi gün zincire vurularak yaya vilayet merkezine gönderildiler.

Halka göre bütün bunlara, bu kötü hadiselere sebep olan ancak bir kişiydi, herkes artık onun adını bir hain diye anıyordu.

– Alçak Pazvantoğlu.

– Namussuz herif, dünyanın kanına girdi.

– Münafık.

– Pazvantoğlu değil, kâfir Yezitoğlu'ymuş!

– Yılanı göğsümüzde besliyormuşuz da haberimiz yok!

Pazvantoğlu'na duyulan kin genişledikçe genişledi.

1 Kurtarıcı
2 İkiyüzlü
3 Yandaşları
4 Tutuklanarak

Zülfikar Ordusu'nun dağılması haberi, Gerede'de de derhal tesirini gösterdi. Çetelerden Deli Bekir, Araçlı Kâzım, Pazvantoğlu'nun izine uydular. Esma ile Dudu'yu yalnız bıraktılar. Orada yalnız peygamber kadınlar ve Hızırlar Heyeti kaldı. Bir de kadınlara inanan yetmiş– seksen köylü, Adaköy yolunu tuttu.

Pazvantoğlu, teslim olduktan sonra vaziyet tamamıyla değişmişti. Dudu ve Esma için mücadele gittikçe müşkülleşiyor ve cidal taraftarları[1] günden güne hararetlerini[2] kaybediyorlardı.

Bunların içinde yalnız Hasan hararetli mücadele taraftarı kalmıştı. O, ne olursa olsun Sıddıkzade'yi sağ bırakmak istemiyordu. Sıddıkzade'nin sağ kalması onun için en büyük cinayetti. Sırf bu maksadını temin için uyuşuk bir ceset halinde Adaköy'e çekilen Zülfikar Ordusu kırıntılarına can veren Hasan, onu yeniden harekete getirmek isteyen Hasan'dı. Hasan, Adaköy'e döndüğü günden itibaren köyün idaresini eline aldı.

Köylüler, yer yer devlet kuvvetleriyle karşılaşıyor, zaptiyeler kâh dostça yiyorlar, içiyorlar ve mürtetliğe[3] dair bir şey bulamadıkları için kendi kendilerine çekilip gidiyorlardı. Fakat bu vaziyet müfreze kumandanlarının görüşüne, zihniyetine göre değişiyordu. Mesela Sarı Hasan köyüne giden kol, akıllıca bir çavuşun emrindeydi. Onun için bir damla kan bile dökülmedi. Fakat ötekiler... Ah ötekiler...

Her yer muharebe meydanı haline girdi. Nice köylerde taş taş üstünde kalmadı, evlerin olduğu yerler sapanla sürülmüş bir tarla halini aldı. Kumaş satmak isteyenlerin kimi birçok köyleri Hannibal'ın Kartaca'sı haline koydu.

İşgal kuvvetleri, dergâhı birdenbire bastırmadılar. Kumandan etraftan tarayarak ilerliyor ve Alevi mabedini[4] istinatsız[5] bırakmak istiyordu.

1 Çatışma yanlıları
2 Coşkularını
3 Dinden dönmeliğe
4 Tapınağını
5 Dayanaksız

Alevi dergâhında Dörtler, Hızırlar, Dudu'nun ve Esma'nın önünde toplandılar; bu içtimaya herkes abdest alarak geldi. Ve son sözler söylendi.

Hasan bağırdı, yüksek sesle haykırdı. İnler gibi bağırdı:

– Arkadaş... Hey! Ölmemek için öldüreceksin! Bizden olmayanı değil, bize dost olmayanı da öldüreceksin!

Esma Bacı:

– Silahlar kırılıncaya kadar ateş, dedi. Ali'nin dergâhını kurtaracaksınız. Haydi bakayım!

Ali'nin evini yıktırmak hiç kimsenin aklından geçen bir şey değildi. Köylüler şuna kanidirler[1] ki, sağ insan kaldıkça devlet kuvvetleri için bu dergâha adım atmak imkansızdır. Ve gene biliyorlardı ki, çıkrıklara haciz koydurmadıkları günden beri, köyün etrafında ateşten bir çember var.

Aynı gün, Dörtler mahafilinde[2] şöyle bir müzakere geçti:

– Dört köylü gammazlık etti, öbür tarafa geçti. Esrarımızı[3] sattı.

Hasan cevap verdi:

– Yarın kavak ağaçlarına asılacak. Kararını imzalayalım.

– Haydi, haydi kâğıdı, diviti uzat, parmağımı basayım.

Hasan:

– Bu adamları asalım ama bu kâfi değil. Sözün kısasını söyleyeyim, bu başımızdaki belanın nereden geldiği malum, hükümeti de kışkırtan odur. Şu Sıddıkzade yok edilirse, ortada bir şey kalmaz.

Gözlerini dikerek söyledi:

– Kararını deftere yazıyorum.

– Yaz, yaz!

Ertesi gün Sıddıkzade'nin evinin önünde dört köylü görüldü. Bun-

1 İnanırlar
2 Toplantı yerinde
3 Sırlarımızı

lar, düşman hududunu aşan acemi casuslar gibi korkak, fazla ihtiyatlı, kendilerini hissettirmemeye çalışarak dolaşıyorlar; Sıddıkzade'nin evinin etrafından bir türlü ayrılamıyorlardı.

Sıddıkzade, o akşam evine kır atının terkisinde bir orospu ile geldi. Büyük kapıdan girdikten sonra evvela dördüncü karısı, sonra üçüncü karısı, daha sonra ikinci karısı, en nihayette birinci karısı kendisini ve kapatmasını karşıladılar. Hepsi:

– Hoş geldin hanım, sana itibar, kocamıza itibar sayılır, diye içleri tutuşa tutuşa kapatmaya yer gösterdiler.

Kimi karının yatağını yaptı, kimi efendi ile kapatmanın rakısını hazırlamaya koştu. Sıddıkzade, pelteleşen vücudunu sedirden sarkıtarak, ağzını yaya yaya:

– Rakı getirin, rakı diye bağırıyordu.

Sonra kadına:

– Haydi yavrum... Bir çifte telli, diye söylendi.

Kadın oynamaya başladı, diz çöktü, vücudunun en ince, en şehvetli hatlarını çıkardı. Sıddıkzade bitkin, Sıddıkzade harap bir halde inledi:

– Gel anam... Gel! diye kadını yanına çağırdı.

Bir hamlede kadının vücudundaki örtüleri attı, odanın ötesine berisine düşen kadın çamaşırları yerde yatan erkek hayvan postlarına nazla ve kadın cüretiyle[1] yaslanıyor. Kuduracak zannolunan ayı, bitkin bir halde, başını bir ipek şalvara yaslıyordu.

Eşyanın bu kadar şehvetle ve bu kadar hararetle birbirine sarıldığı ve bir çıplak vücuttan daha manalı olduğunu insan pek az görebilir. Bu hava içinde Sıddıkzade çıldırdı, çıplak kadın vücudu onu kamçılamaya başladı.

Erkek, kadını sıktı, kadını çimdikledi. Geniş omuz başlarını emdi, birdenbire genişleyen sonra yavaş yavaş incelen kalçalarını kan çıkarıncaya kadar ısırdı. Kadın fıkırdadı, civelekleştikçe civelekleşti. Ta uzaklardan gözleri döngün, iri vücutlu bir kadının ıslak ağız şapırtıları duyuldu. Şehvetle terleyen iki vücudun buharı bütün odayı sardı. Bu, haşhaştan ve ispirtodan daha çok sarhoşluk veren bir şeydi.

1 Atılganlığıyla

Sarıldılar, sarıldılar, sarıldılar... Sımsıkı sarıldılar. Ve bir yamyam gibi gözleri döndü. Erkeğin kızıl kalın dudakları sert ve kurumuş bir kösele halini almıştı. Kadının dudakları adı belirsiz ve tadı meçhul bir şarabın kadehiydi.

Sıddıkzade, artık söz seyleyemiyor, sert kıllı parmakları kadının kaburgaları arasına zehrini akıtmak isteyen bir yılan gibi sokuluyor ve kadın zehirlenmiş gibi kıvranıyor, kıvranıyordu.

Uzaktan, bir paçavra kokusu genizleri yaktı.

Uşaklar ellerinde şişesiz idare kandilleri ile kalktılar, incecik merdivenlerden indiler ve bir hayalet gibi karanlıkta dolaştılar. Köşelere baktılar, bucaklara baktılar, bir şey bulamadılar. Fakat koku, buram buram artıyordu. Sıddıkzade'nin karıları genzi yakan dumanın tesiriyle yataklarından fırladılar.

Sıddıkzade, hâlâ baygın, hâlâ neşe içinde:

– Rakı getirin rakı... Biraz daha getirin, diye bağırıyordu.

Sıddıkzade, genzini yakan dumanı duymadı. Uşakların telaşlı telaşlı dolaşmalarını, kadınlarının kendisini gözetlediğine hamletti.[1] Pencereden tabancasını çıkardı ve bağırdı:

– Herkes yerine... Yatağına... Alimallah kim dolaşırsa beynini yakarım. Bu akşam benim. Ben erkeğim, istediğimi yaparım.

Bu sesleri tabanca gürültüsü takip etti.

Sıddıkzade, tabancasını kılıfına koydu. Bu sefer dışarıdan silah sesleri başladı.

Bovvvvv

Bovvvvv

Bovvvvv

Birden bir alev, bir kocaman aydınlık göklere doğru fışkırdı. Kızıl bir köpük, birden kaynaya zıplaya genişlemeye başladı. Sanki ortalıkta bir dev, bir ejder, karnını bir mahalle yutmadan şişiremeyen acayip bir mahluk peyda olmuştu.

1 Yordu

Dışarıdan sesler aksediyordu:

– Yalnız kadınları kurtarın. Erkeklerden hiçbiri, hiçbiri kurtulamayacak.

Sıddıkzade, konuşulan lafları anlamıyor ve neye uğradığını hâlâ bir türlü kestiremiyordu.

Herkes, kendi başının derdine düştü. Uşaklar damdan aşağıya atlamak istediler. Atlamalarıyla silah seslerinin gürüldemesi bir oldu. Kanlı vücutları, yana yana, pat pat ederek yere yuvarlandı. Kadınlar, heyecana düştüler, onları kollarından tuttular, omuzlarda dışarı çıkardılar.

Bu zamana kadar alev adamakıllı her tarafı sarmıştı. Sıddıkzade, baygın halde, sedirin üstünde kıvrıldı kaldı. Etrafını beyaz bir duman sardı, sonra birden tavan çöktü. Kıpkızıl alev içinde bir cızırtı duyuldu; bir insan eti cızırtısı.

Uzaktaki tepeden kızıl alev sütununu seyreden Hasan bağırdı:

– Şimdi herkes silah başına.

Çünkü uzaktan uzağa silah sesleri geliyordu. Bu seslere nazaran[1] dergâhın önünde müsademe[2] oluyordu. Başka bir şey değildi. Sıddıkzade'nin evini ateşe verenler, son süratle dergâha doğru yol aldılar.

Ortalık açılırken onlar dergâhın karşısındaki fundalıkta geceleyip zaptiye müfrezesinin yanından sıvıştılar.

Esma, elinde martin, bir duvarın kenarında nöbet bekliyordu. Anlattı:

– Dün gece buraya geldiler, çattılar, derenin öbür yanında bir silah sesi duyuldu. Hemen oraya gittiler, biz de sabah olsun hayır olsun diye sustuk.

1 Göre
2 Çatışma

Onlar konuşurken birden kurşun yağmuru başladı. Karşılıklı silahlar patladı.

Hasan bağırdı:

– Allah... Allah!

Bütün dergâh çınladı:

– Allah... Allah!

Zaptiye karargâhı inledi:

– Allah, Allah!

– Ölmemek için öldüreceksin! Arkadaş...

Zaptiye kumandanı neferlerine seslendi:

– Dini bir uğrunda ya gazi, ya şehit olacaksınız...

– Of... Aman... Bacağım...

– Ah çocuklarım...

– Yandım Allah! Biraz, biraz su...

– Gençliğime doyamadım.

Bu seslerin yanında, sessiz ve bir avuç kan içinde boğulmuş ölüler vardı. Dudu son emrini verdi:

– Aslanlar, Ali'nin evini düşmanlara verecek misiniz?

– Vermeyiz. Ölürüz de vermeyiz.

– Tek insan ve tek taş kalıncaya kadar ateş!

İkindiye kadar ateş böyle devam etti. İki taraf ölülerini gömmek için kısa bir mütareke[1] yaptılar.

Babası çıkrık cephesinde, oğlu fabrika tarafında olan birkaç köylü bir araya geldiler. Gizlice:

– Allah taksiratlarını affetsin, diye dua ettiler.

Bu manzara önünde, Dudu'nun gözleri yaşardı. Esma söylendi:

1 Ateşkes

– Allah günahlarını affetsin! Ama Allah onların günahını sizin birer fazla düşman tepelemenizle affeder. Haydi arkadaşlar! Ateeeşş, ateşşşş...

İhtiyar köylüler, çocuklarının ahirette mesut olması için silahlarını düşmanlarına çevirdiler. Ve hedeflerinin yerlere yıkıldığını gördükleri zaman çocuklarının bahtiyarlığını içlerinde duydular.

Zaptiyelere mütareke esnasında yardım gelmişti. Bir redif[1] taburu az ileride ormanda hücum için bekliyordu.

Ateş, bütün şiddetiyle başladı. Zaptiyeler evin dört tarafını sardılar. Gerçi bu sarış onlar için bir hayli güç oldu. Yüzden fazla zaptiye, saman yığınları ve odun kütükleri arasında öldü. Fakat bütün yolları, subaşlarını tuttular. Adaköy'ün öbür köylerle münasebetini kestiler; Adaköy, yalnız başına okyanus ortasında bir küçük kara gibi kaldı. Bu vaziyete göre Ali'nin mezarını ancak Adaköy halkı müdafaa edecekti.

Akşam olunca saydılar. Sağ olarak seksen kişi kalmıştı. Ay, o gün, kanlı bir derenin kenarında yüzünü yıkadı. Ufuk mosmor, topraklar kıpkızıldı.

Beri tarafta boru sesleri işitildi. Bu, silahtan, kurşundan daha korkunç bir şeydi. Gecenin sessizliği içinde madeni sesler, devlerin homurdanması gibi bir şeydi. Boru sesi, herkese dehşet veriyordu.

Gerçi dergâhta kimse teslim olalım demedi. Ve son deme kadar da hiçbir adam teslim olalım sözünü söylemeye cesaret edemedi. Köylüler, mütemadiyen kuvvetlerini hesap ediyorlardı. Her ateşten sonra mevcudu sayıyorlardı: Bir... Beş... On... Yetmiş.

– Bir, beş, on, altmış beş. Yatsıya doğru mevcudu saydıkları zaman yekûn[2] yirmi üç geldi.

Esma yirmi üç yiğide döndü:

– Yirmi üç kişi kaldık.

Sesler geldi:

1 Yedek asker
2 Toplam

– Olsun... Bir tane de kalsak teslim olmayız, ateş... Ateş...

İstedikleri gibi ateş devam etti. Ve nihayet altı kişi kaldılar.

Dudu, yaralılar içindeydi. Esma, elinde martin bir köşeden öbür köşeye sıçrıyor; Hasan, kanlar içinde bağırıyordu:

– Arkadaş, ölmemek için öldüreceksin!

Bir an geldi ki; artık dergâhtan ses gelmez, silah atılmaz oldu. Zaptiyeler, cenazelere basa basa içeri girdiler.

Hâlâ Bolulu at sürücüleri Adaköy yollarından geçerken, emniyet ettikleri[1] insanlara düz bir tarlanın kenarındaki hafif tümseği gösterirler ve seslenirler:

– Burası, Peygamber Kadınların mezarıdır. Buraya nur iner.

SON

1 Güvendikleri

Sadri Ertem, 1898'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Askerî Rüştiyesi'nde başlayan öğrenimini Üsküdar Sultaniyesi'nde sürdürdü. İlk öykü çalışmalarını Genç Yolcular dergisinde yayımladı (1917). Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Yedek subay olarak Birinci Paylaşım Savaşı'na katıldı. Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'ya geçti. Ankara'da Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazetelerinde yazı işleri müdürü olarak çalıştı. Cumhuriyet'in ilanından sonra, İstanbul'da Son Telgraf gazetesinin başyazarı oldu (1924-1925). Resimli Ay'da yayımlanan (1928) "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" öyküsüyle beliren gerçekçi tavrı, Çıkrıklar Durunca (1931) romanının yayımlanmasıyla toplumcu gerçekçi edebiyatımızın öncülerinden biri sayılmaya hak kazandı. 1930'larda Matbuat Umum Müdürlüğü'nde (Basın Yayın Genel Müdürlüğü) 'memleket işleri danışmanı' oldu. Bu görevini sürdürdüğü yıllarda Kütahya milletvekili seçildi (1939). 12 Kasım 1943'te Ankara'da kalp krizinden yaşamını yitirdi.

(...) Eserinin temelinde 'ekonomik ilişkilerin belirleyici etkisini' oturtan Sadri Ertem'in, toplumsal mücadelenin bu temel çelişkisini, nice Marksist yazardan önce saptayıp yazmış olması, handiyse mucizedir.

Attila İlhan

"Fabrika malı satanlarla, dokumacılar arasındaki mücadeleyi belirten bu kitabı 'sosyal roman nev'ine ait ilk tecrübe olarak görüyoruz."

Ömer Faruk Toprak, Yürüyüş, sayı 10, Sonteşrin 1942

19. yüzyılın sonu. Avrupa sanayi ürünlerindeki gücüyle yerli el tezgâhlarını paldır küldür çökertiyor. Devlet, her geçen gün biraz daha kötüleşen hayat şartları karşısında kayıtsız; dahası, devlet kendi halkını yola getirmeye çalışıyor. Art arda patlak veren korkunç olaylar, Alevi Sünni çatışmasına kadar sürükleyecek insanları. İsyanlar, eşkıyalar, mazlumla zalimin birbirine karışması...

Selim İleri, Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-605-331-392-2